פרס מול ערפאת

עשינו עסק

מוסף ספרות וספרים עמ' 28
יום שישי, ט' בתמוז תשנ"ה, 7.7.1995

■ פרס: "למה אתם באלה חשדנים? אנחנו מעבירים לכם את הערים למרות שיש טרור"
■ ערפאת: "אנחנו מטפלים בטרור הרבה יותר טוב מכם"
■ פרס: "עבורנו זה עול ביטחוני גדול, אבל אנחנו עושים זאת מתוך אמונה. לא רוצים לשלוט בכם"
■ ערפאת: "עם הנוסחה הזאת, אף אחד מאנשי לא יוכל לנצח בבחירות"
■ פרס: "אם הפגישה הזאת היתה מתקיימת לפני שלושה חודשים, לא הייתי מציע לך אפילו חלק ממה שאני מציע לך עכשיו. מה שאנחנו מציעים עכשיו זה רק בגלל שהתחלת לקחת את העניינים לידיים"

חמי שלו ■ עמ' 2

פרס לערפאת: "למה לך להתייעץ הרי האנשים שלך רק יאמרו לך לבקש יותר, בדיוק כמו שהאנשים שלי רק יאמרו לי לבקש פחות. אתה צריך לקבל החלטת מפקד"

צילום: גדי קבלן

יואל זינגר תופר עוד הסכם

ראיון עם היועץ המשפטי של משרד החוץ

עודד גרנות ● עמ' 4

יהונתן גפן עמ' 15

חוק וסדר עמ' 10

זכויות האדם וזכויות החייל

האם חופש הפרט לא התגייס עדיין לצה"ל?

יוסי ולטר ● עמ' 12

הסיפורים הקטנים של השריפה הגדולה ■ מיכל קפרא עמ' 16

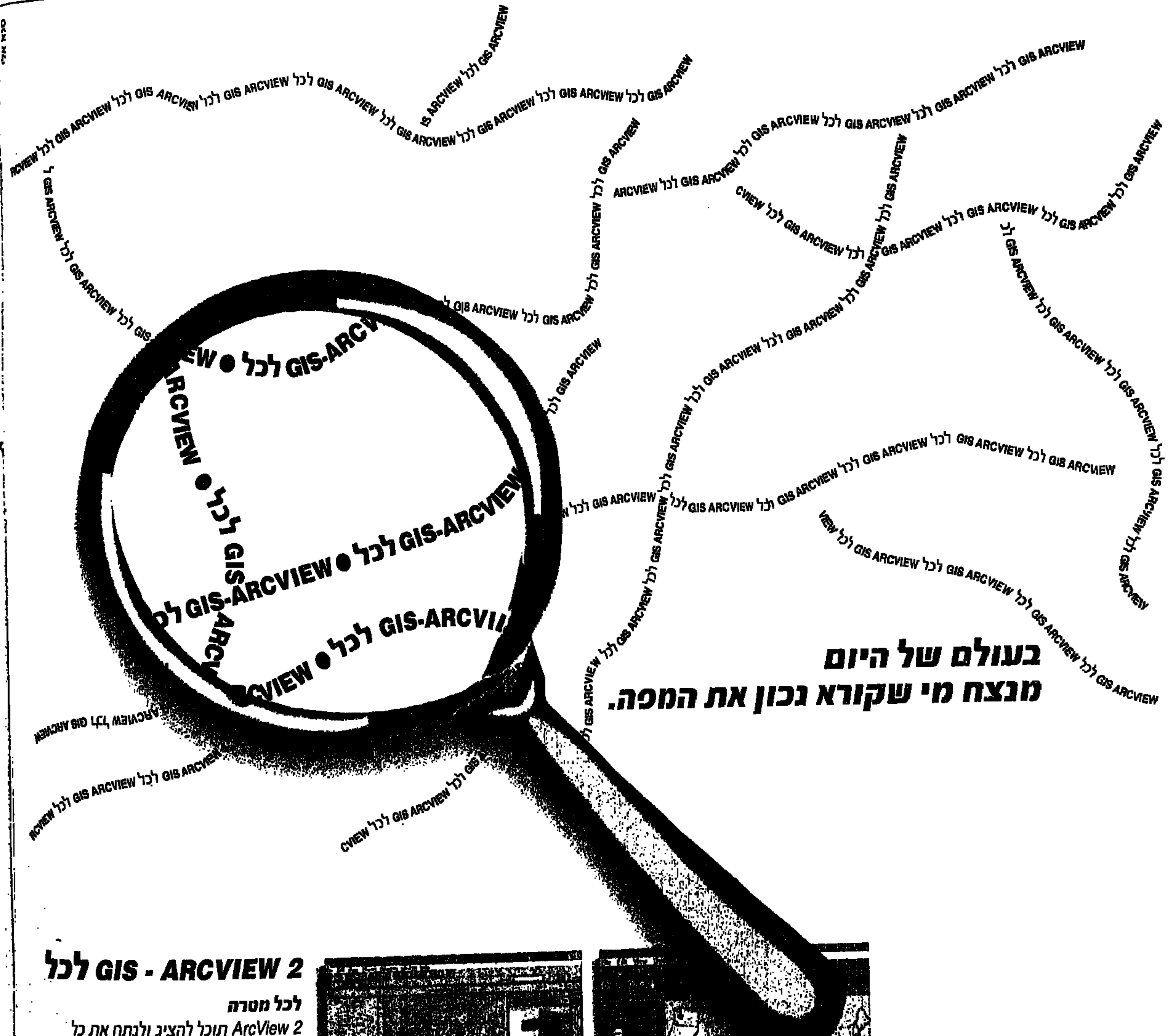

בעולם של היום
מנצח מי שקורא נכון את המפה.

GIS - ARCVIEW 2 לכל

לכל מטרה
ArcView 2 תוכל להציג ולנתח את כל הנתונים על בסיס מיקומם הגיאוגרפי: אם אתה עוסק בתכנון גיאוגרפי, תשתיות, שיווק והפצה, נדל"ן, בטחון, חינוך ועוד - ArcView 2 היא הפתרון עבורך.
לכל אחד
ArcView 2 קלה ביותר להפעלה. גם אם אינך 'מומחה למחשבים' תוכל מייד להשתמש בה ולגלות את העוצמה העומדת לרשותך.
לכל כיס
ArcView 2 מופעלת על מחשבים אישיים (PC) ותחנות עבודה ומתאימה לכל תקציב.

מהיום תוכל גם אתה ליהנות, על גבי המחשב האישי שלך, מהיתרונות ש-ESRI מעניקה כבר כיום לארגונים מתקדמים כמו המרכז למיפוי ישראל, משרד הפנים, קק"ל, רשות שמורות הטבע, העיריות הגדולות, אוניברסיטאות, צה"ל ורבים אחרים.

אל תחמיצו!!!

הרשמו בהקדם לכנס GIS הבינ"ל מלון דן פנורמה תל אביב 10.7.95 ההשתתפות ללא תשלום. הרשמה בטל: 03-496111

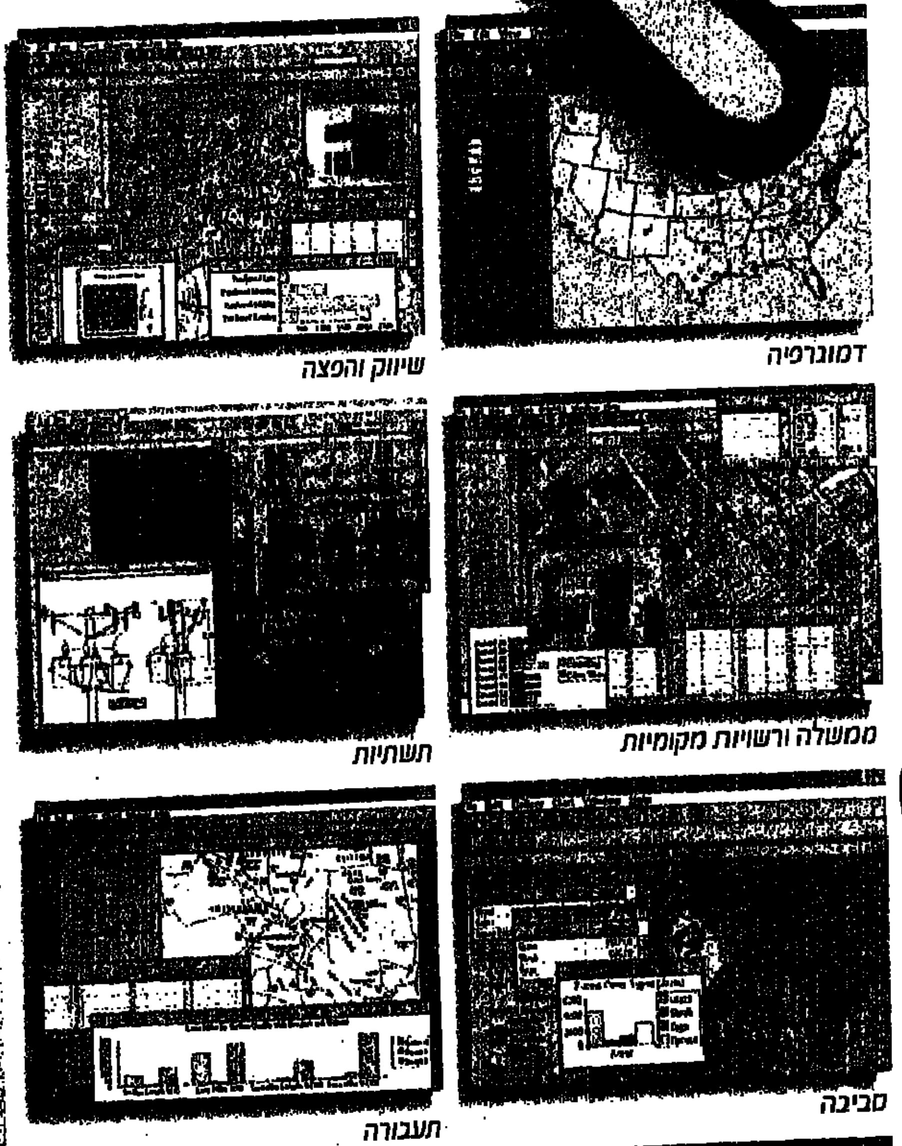

דמוגרפיה
שיווק והפצה
ממשלה ורשויות מקומיות
תשתיות
סביבה
תעבורה

GIS by ESRI

ArcView GIS לכל.

Systematics
סיסטמטיקס בע"מ
רח' ראול ולנברג 4,
רמת החייל ת"א 69719
טל: 03-496111
פקס: 03-6471094

ב אחת ההפסקות של המשא ומתן שהתנהל השבוע עם הפלשתינים, תפס סאיב עריקאת את יואל זינגר וסיפר לו בהתרגשות כי זה עתה ראה מחזה מדהים: בחוף עזה, בצהרי היום, התרחצו ארבע בחורות פלשתיניות בביקיני - ושום דבר לא קרה. לא היו מהומות, לא היו תקריות, כאילו כלום, כאילו אפשר היה לראות בטן חשופה בעזה מאז ומתמיד. "מי היה מאמין", שאל עריקאת בהתפעמות.

המצב המשתפר והולך בעזה הוא אחד הקלפים החזקים של ישראל במשא ומתן. כבר לא יורים שם בלילות, יש תנופת בניה היסטרית, המצב הכלכלי מתרווח, ומאז ששוטרים פלשתינים מסתובבים ברחובות, הרוב החילוני הפסיק לחיות תחת אימת מטיפי החמאס. "תראה את עזה, תראה איזה שינוי היא עברה", אמר שמעון פרס ליאסר ערפאת השבוע. "עכשיו יקרה אותו הדבר בערים שתקבלו".

את הערים שפרס מדבר עליהן יקבל ערפאת החל מהרגע שיסתיים המשא ומתן על העברת הסמכויות האזרחיות, ולא יאוחר מ־22 יום לפני עריכת הבחירות בשטחים. מדובר בתהליך שיחל בעוד חודש, חודש וחצי, ויסתיים קצת אחרי החגים. חלק מעם ישראל יקווה שבאמת מדובר הפעם בשנה טובה. לאחרים תיראה השנה הבאה כיום כיפור אחד גדול. ג'נין תהיה תחילה, אולי ממש מיד, אחריה טול־כרם, שכם וקלקיליה. את בית לחם ורמאללה יקבל ערפאת כמעט לגמרי, ועל חברון עוד תשב ועדה: הפלשתינים תובעים שצה"ל יישאר רק במקומות המגינים על היישוב היהודי.

הערים אינן מספיקות לערפאת. הוא רוצה את הגדה כולה, וכמה שיותר מהר. אין טעם להיאבק עתה על ההתנחלויות, אין מה לעשות בעניין המחנות של הצבא, ודאי שלא הגבולות או קו התפר. נשאר מה שלא זה ולא זה: אזורי הכפרים. יחד עם שש הערים, מקבל ערפאת גם את כל 425 הכפרים והעיירות בגדה, אבל ללא מרכיב חיוני אחד: שליטה ביטחונית. זה לא ממש עונה על הצרכים, כי בשביל ערפאת והפלשתינים, מקום בו יכולים חיילי צה"ל לפעול באין מפריע, הוא מקום הנמצא עדיין תחת כיבוש.

זה היה, איפוא, שטח המריבה של השבוע: האזור הכפרי, המכונה 'B' בהסכם. עמדת הפתיחה הפלשתינית היתה בלתי־קבילה לחלוטין על ישראל: הם דרשו שכל אזור מאוכלס יהיה בשליטה ביטחונית מלאה שלהם, כמו בעזה. הם הציעו שבאזורים חסרי אוכלוסין, האחריות תהיה משותפת. לישראל תהיה יד חופשית רק בהתנחלויות ובאזורי הביטחון. ישראל עמדה על אחריות ביטחונית "מכריעה" באזור 'B', עם סמכויות אכיפה מוגבלות שיוענקו לשוטרים פלשתינים "כחולים".

את הבעיה הזאת ניסו לעקוף במשא ומתן חצי־חשאי, בו השתתפו, מהצד הישראלי, מנכ"ל משרד החוץ אורי סביר, היועץ המשפטי יואל זינגר, וראש אגף התכנון במטכ"ל, האלוף עוזי דיין. מולם ישבו אבו עלא והגנרל עבד אל־ראזק יחיא. הם ניסו להתקדם עד כמה שניתן ולנסח הסכמות על ההיערכות מחדש, מבלי לפתור את בעיית אזור 'B'. מיום ליום היתה המשימה קשה יותר, וככל שהתקרב "התאריך הקדוש" של ה־1 ביולי, התברר שסוגיית הביטחון באזור הכפרי הפכה למכשול בלתי עביר.

ערפאת רוצה עצמאות

במוצאי שבת בא פרס לעזה, לפתור את הבעיות ולפרסם הצהרה משותפת לציון פקיעת מועד היעד וקביעת מועד חדש. פרס מאמין בקביעת תאריכי יעד כי בלעדיהם, המשא ומתן נמתח כמו מסטיק. בהתחלה הכל הלך חלק: ערפאת הסכים לתביעה הישראלית לשינוי האמנה הפלשתינית (לא לפני שהזכיר לפרס שאם ישראל תיתן לו להגדיל את מספר חברי המועצה הפלשתינית ל־74, כבקשתו, הרי שהוא ימנה אותם כחברי מל"פ, וכך יגברו הסיכויים לשינוי האמנה.) הוסכם על הכנסת 12,000 שוטרים פלשתינים נוספים, כך שלערפאת תהיה משטרה בהחלט מרשימה המונה 25,000 שוטרים, אוגדה או שתיים לפחות. ערפאת נאלץ להסכים לקיץ '97 כתאריך יעד לסיום ההיערכות מחדש כולה. נושאים אחרים נפתרו בדרך הישראלית המקובלת: הוקמו ועדות.

כעת ניגשו לסוגיה העיקרית. ערפאת ריכך את עמדתו, והציע שיתוף פעולה ביטחוני בכל האזור הכפרי. ההצעה נדחתה, והפלשתינים באו עם רעיון חדש: ישראל תטפל בטרור, והמשטרה הפלשתינית תטפל בפלשתינים. ערפאת רצה להשיג עצמאות למשטרה שלו, ויהי מה. קודם ניסה להשיג חלוקה גיאוגרפית, אחר כך הלך בשיטה הפונקציונלית. אבל איך שלא תקף את הבעיה, לא הצליח להשיג ויתור ישראלי על האחריות ה"מכריעה".

■

פרס: "למה אתם כאלה חשדניים? יש לכם מספיק אתגר רק בלהשתלט על הערים. אתה, ערפאת, הרי חששת שלא נעמוד בהבטחותינו, התלוננת שהאנשים שלך קוראים לך ראש עיריית עזה. עכשיו אנחנו מעבירים לך גם את הערים - למרות שחצי מהעם שלנו מתנגד לכך, למרות שעדיין יש טרור. מה אתה חושב, שסתם ככה אנחנו מוציאים מיליארד שקל על ההיערכות מחדש? אנחנו לוקחים על עצמנו עול ביטחוני גדול, אבל אנחנו עושים זאת מתוך אמונה. לא רוצים לשלוט בכם".

ערפאת: "אתם עושים טעות. אנחנו מטפלים בטרור הרבה יותר טוב מכם. אם תעבירו את האחריות אלינו, יפחת הטרור ואנחנו נקבל לגיטימציה רבה יותר אצל אנשינו".

פרס לערפאת:

"לא רק לך יש דעת קהל, גם לנו יש. צריך ללכת באופן הדרגתי"

פרס: "לא רק לך יש דעת קהל, גם לנו יש דעת קהל, והיא חוששת מאוד. לכן צריך ללכת באופן הדרגתי. עניין המתנחלים זו בעיה גדולה. אסור לזלזל בפוטנציאל ההרסני של חיכוך בין המתנחלים לשוטרים הפלשתינים".

ערפאת: "שוטר פלשתיני שירצה לרדוף אחרי שודד בנק יצטרך לקבל אישור? אתם צריכים לחשוב גם על היעילות וגם על הכבוד העצמי שלנו".

עוזי דיין: "אנחנו בהחלט מתחשבים בכבוד העצמי שלכם, אבל אם יווצר עימות בין המתיישבים היהודים לבין השוטרים הפלשתינים - המצב יהיה הרבה יותר גרוע, ולנו לא תהיה ברירה אלא להתערב".

פרס: "אם הפגישה הזאת היתה מתקיימת לפני שלושה חודשים, לא הייתי בכלל מציע לך אפילו חלק ממה שאני מציע לך עכשיו. מה שאנחנו מציעים עכשיו זה רק בגלל שהתחלת לקחת את העניינים לידיים".

ערפאת: "עם הנוסחה הזאת, אף אחד מאנשי לא יוכל לנצח בבחירות".

■

הפגישה שהחלה בתשע בערב, נגררה אל השעות הקטנות של הבוקר. ערפאת יצא להתייעצויות. הוא חזר עם עמדה מתונה יותר, שלפיה המשטרה הפלשתינית תפעל "בתיאום" עם ישראל. פרס דרש "בתיאום ובאישור". ערפאת התחיל לגלות סימנים של הסכמה, ופרס אף העביר לו את נוסח ההודעה המשותפת שהוכנה מראש בירושלים. ערפאת ביקש לצאת להתייעצויות. "למה לך להתייעץ", שאל פרס, "הרי האנשים שלך רק יאמרו לך לבקש יותר, בדיוק כמו שהאנשים שלי רק יאמרו לי לבקש פחות. אתה צריך לקבל החלטת מפקד".

ואכן, יועציו של ערפאת רק הקצינו את עמדותיו. פייסל חוסייני, סאיב עריקאת ונביל שעת', שלא היו בסוד המשא ומתן החשאי, אמרו לערפאת שלא יוכל להסכים להצעה הישראלית. ערפאת ביקש הפסקה, אבל פרס לא הירפה. הוא פשוט סירב לקום מהכסא. הפלשתינים והישראלים האחרים כבר נפלו מהרגליים - ופרס לא זז. מידי פעם נכנס לחדר איזה פלשתיני, והתחנן שפרס יתן להם כבר ללכת לישון. "אין ברירה", אמר לערפאת, "אתה חייב לקבל החלטה". ערפאת הלכוד ביקש בסוף ארכה של 24 שעות, ופרס הסכים. ערפאת ואנשיו ידעו ששר החוץ הישראלי עוד יחזור ולא יעזוב אותם עד שלא יהיה הסכם. "פרס", אומר אחד המשתתפים בפגישה, "לא מכיר את המלה יאוש. אם נכנסים איתו לחדר, יודעים שלא יוצאים משם עם ידיים ריקות".

לפני שיצא מעזה, עוד הספיק פרס לנזוף ביועצים: "אתם לא מבינים שכל ההתעקשויות שלכם רק מסבכות אותנו ואת היושב ראש. אתם מסתכלים על העניינים בצורה צרה מדי. יש לי הרגשה שהיושב ראש שלכם רואה את הדברים אחרת, וכדאי שתתחילו לשים לב לכך. צריך לראות את הזווית ההיסטורית, את הראיה מרחוק, ואתם רק חושבים על החלקים החסרים בכוס".

שינוי התדמית של ערפאת

דברי השבח של פרס לערפאת משקפים את הראיה החדשה של המנהיג הפלשתיני בעיני מנהלי המשא ומתן הישראלים, מראש הממשלה יצחק רבין ומטה. התדמית של ערפאת עוברת מהפכים רבים: פעם, לפני אוסלו, הוא היה רב המרצחים, ה"חיה הדו־רגלית", דיקטטור רצחני המחלק פקודות לאנשיו. כשכבר פגשו אותו, נתפסו לגינונים חיצוניים, וחל מהפך מוחלט: ההופעה שלו, הכאפיה, המבטא המצחיק, ההתרפסות המתמרה בפני בני שיחו. כעת, לאחר שצברו הרבה "שעות ערפאת", הישראלים כבר לא שמים לב למניירות האלה. אחרי שנה בעזה, אחרי שהצליח גם לפעול ביעילות יחסית נגד הטרור וגם להגיע לסף חתימת הסכם עם החמאס והג'יהאד האיסלאמי, ערפאת מצטייר יותר ויותר כמנהיג שקול, נבון, פוליטיקאי מהמעלה הראשונה, וגם אדם אמיץ ובעל חזון.

"ערפאת מוכן להשפיל את עצמו עבור עוד כפר, עוד סמכות, עוד דונם, עוד עז", אומר אחד מחברי המשלחת הישראלית. "בסופו של דבר זה מעורר כבוד". פרס אוהד את ערפאת משום שהוא "מקבל החלטות", תכונה שגם פרס ניחן בה, ובאופן לא מפתיע הוא גם חש אמפתיה לביקורת שערפאת סופג על ההחלטות שהוא מקבל. ישראלי אחר מסכם: חשבנו שערפאת הוא כמו צ'ה גווארה, עכשיו מתברר שהוא יותר דומה לשרגא נצר - בונה קואליציות, שולט במנגנונים, משיג את רצונו.

שליחיהם של פרס וערפאת הם סביר ואבו עלא, וזינגר הוא שחקן מרכזי בצוות הישראלי. בחודשים האחרונים סגרו השלושה מעגל, שהוכתר בסוף השבוע: סביר ואבו עלא מונו פורמלית לעמוד בראש צוותי המשא ומתן שיסיימו, כך הם מקווים, את ההסכם. אחרי שעשו ניסויים שונים, חזרו בסוף הצדדים ל"צוות אוסלו" המקורי.

אחרי חתימת הסכם העקרונות עם אש"ף, רטן רבין על ותרנותם של אנשי משרד החוץ. הוא ניסה להעביר את המשא ומתן אליו, באמצעות צה"ל, אבל זה לא הלך. הצבא של אהוד ברק, מצידו, אמנם הסתדר עם משרד החוץ, אבל הרמטכ"ל עצמו, עם הפנים לעתיד, שידר מידה מסויימת של אי אמון. והנה, בחלוף פחות משנתיים, מינה רבין את סביר כראש צוות משא ומתן שכן חברים גם שני אלופים, עוזי דיין ואורן שחור. עכשיו תלוי איך קוראים את ראש הממשלה. אפשרות אחת היא שרבין סוף סוף הבין שפרס ואנשיו - סביר, זינגר ומנהל הלישכה אבי גיל - הם המיומנים ביותר, ומסוגלים להשיג את ההסכם הטוב ביותר, גם מבחינה ביטחונית. אפשרות אחרת היא, שכמו באוסלו, רבין פשוט מכין לעצמו אליבי מוצק.

לפני שיצא נזף פרס ביועצי של ערפאת: "ההתעקשויות שלכם מסבכות אותנו ואת היושב ראש. אתם מסתכלים בצורה צרה. היושב ראש שלכם רואה את הדברים אחרת, וכדאי שתתחילו לשים לב לכך. צריך לראות את הזווית ההיסטורית, ואתם רק חושבים על החלקים החסרים בכוס"

כנ"ל, פחות או יותר, גם עם ערפאת ואבו עלא. איש הכלכלה של הרשות הפלשתינית הוא, לדברי ישראלים, היחיד שמנהל יחסים כמעט־שוויוניים עם היושב ראש. או שערפאת סומך עליו, או שגם הוא מחפש אליבי, או שניהם גם יחד.

הפתרון של זינגר

ביום ראשון, בחום ליל המרתון בארץ, החלו אבו עלא וסביר להכין את הפגישה הבאה. ישראל לא ויתרה על אחריותה הביטחונית ה"מכריעה" באזור 'B', אבל נבדקו ניסוחים שיאפשרו לערפאת לטעון שזו מיועדת לצרכים מוגדרים בלבד, למרות שבפועל יוותר בידי ישראל שיקול דעת כמעט מוחלט. הפלשתינים טענו כי זו השפלה עבורם שהשוטרים הפלשתינים יצטרכו לקבל "פס" מישראל בכל פעם שירצו לעבור מכפר לכפר. גם בעניין זה הוחלט בסוף להקים ועדה, ולעבור הלאה.

ביום שלישי בערב שב פרס לעזה. כעת כבר היה כמעט ברור שהפעם יוצאים עם ההצהרה המשותפת. פרס רצה לגמור מהר כדי שיוכל להספיק להשתתף בטקס חגיגת יום העצמאות אצל השגריר האמריקני, אבל באמצע נתקעה לו שרת החוץ של איטליה שנפגשה עם ערפאת. אחרי שעובה, החלו דקות ה"פיניש": המשא ומתן הארוך והמפרך על עקרונות ההיערכות מחדש של צה"ל בגדה התנקז לבסוף למקח וממכר לשוני שרק בלשנים מדופלמים ושפוטי 'הגיע זמן לשון' יגלו בהם עניין. הוויכוח התמקד בשאלה הנכבדה אילו מלים תחברנה בין ה"אחריות הביטחונית המכריעה" של ישראל באזורים הכפריים, לבין היעדים שישורטטו לאחריות זו - הלחימה בטרור והשמירה על חיי הישראלים. ערפאת הציע "לצורך" (IN ORDER TO) אבל פרס דחה את ההצעה על הסף בטענה שהמלה מצמצמת את חופש הפעולה של צה"ל. ערפאת חזר עם "בקשר ל" (CONCERNING) ופרס יצא להתייעץ עם זינגר. היועץ המשפטי של משרד החוץ הניד ראשו בשלילה: "בשום פנים ואופן", אמר. זינגר ישב וחשב, ושלף נייר מאחד השולחנות הסמוכים. מתחת לנשר המשמש כלוגו של הפלשתינים, כתב זינגר באנגלית: "FOR THE PURPOSE OF" - "על מנת". פרס שב לחדר הדיונים והציג את הנייר בפני ערפאת. הנוסחה של זינגר התקבלה, והסכם הביניים על הסכם הביניים הפך לעובדה. להתראות ב־25 ביולי.

חוזרים לצוות אוסלו המקורי. אורי סביר ואבו עלא, נציגיהם של פרס וערפאת, שמונו לעמוד בראש צוותי המשא ומתן

צבי בר

האם הכל היה לשווא?

כ שהחלה הקדנציה הנוכחית של הממשלה בראשותו של יצחק רבין, עדיין חשבתי לתומי כי תפיסת עולמי הבסיסית, אשר עד כה תמיד הוכיחה את עצמה, לפיה ראש ממשלת ישראל הוא ראש הממשלה של־־שלנו, תוכיח עצמה כנכונה גם הפעם.

אבל ראש הממשלה קורא לי ולחברי "שונאי שלום" ו"פחדני שלום", ושר אחד שלו קורא לחלק מאלו שמעיזים לא לחשוב כמוהו "בריונים". ההתנהגות הזו, ההתנשאות והביטול של כל מי שאינו חושב כמותם - יוצרת מצב של פירוד. יותר לא קשובים לעם, לא מתייחסים למאוויי ליבו. על כפות המאזניים הלאומיים ניצב עתה לא רק הביטחון הלאומי והאישי שלנו, אלא נושא עמוק יותר - קיומנו הלאומי.

אנשים מתחילים לשאול את עצמם האם הכל בעצם לא היה לשווא - מלחמות ישראל, אלפי הבנים שנפלו, עשרות האלפים שנפצעו. ועצם העלאת השאלה מלמדת על ראשיתו של סדק גדול אשר נבקע בציבור.

המצב שנוצר כיום מעמיד אותנו בראשיתו של הקרב החשוב ביותר שלנו - הקרב למען הקיום הלאומי. כי אנחנו - הדור שראה מול עיניו את מראות השואה ונושא על כתפיו את ההיסטוריה של העם - אנחנו ממאנים להאמין, כי התקוות שלנו לשלום כולל ואמיתי תוך כדי ביטחון מקסימלי אינן מסתמכות על עובדות.

מי יודע אם למילים "שנית מצדה לא תיפול", או "ירושלים היא בירתנו הנצחית והמאוחדת", יהיה בעתיד במה להיאחז.

אנחנו רוצים להשאיר לדורות הבאים מדינה שניתן יהיה לחיות בה בשלום ובביטחון ושהקיום שלה לא יועמד בסכנה. אך כפי שזה נראה היום, אנו עלולים להשאיר לדורות הבאים מדינה חיה, אבל נכה, נכה פיסית ונכה נפשית, והדבר נובע מכך שהמנהיגים שלנו עייפים, לא העם.

לנגד עינינו מתחיל, כאמור, להיווצר הנקע. עזה, שנכבשה בששת הימים ע"י הגדוד שעליו פיקדתי - ולמרות זאת הייתי מהראשונים שטענו כי אין לנו מה לחפש שם - הופכת למצבור נשק אדיר אשר ממתין לשעת ביטוי, והמצב שם הפך לגרוע בהרבה מאשר היה לפני הפינוי.

האם לכך התכוונו בהסכם אוסלו?

ביהודה ושומרון, שתי דקות מכפר סבא, עלול להתרחש מצב דומה. בקלקיליה ובסמוך אליה - אם צה"ל ייצא משם - ייאגרו על נקלה מצבורי נשק וקטיושות. אני בעד שלום עם הפלשתינים ואפשר לעשות זאת על ידי מתן אוטונומיה. אך תנאי בל יעבור הוא - הותרת הביטחון בידינו.

בצפון מתרחשת טרגדיה לנגד עינינו. הפכנו את תושבי דרום לבנון לשק איגרוף ואנו נוטשים אותם. האומרים שאין פתרון למצב הזה - אינם אומרים אמת. כך גם בנוגע לירושלים והאוריינט האוס. הממשלה צריכה להיות מרוצה שיש בירושלים ראש עיר אמיץ המוכן לעשות עבורה את העבודה.

ברמת הגולן קורה אולי הגרוע מכל. שרים מתבטאים חרשות לבקרים כי תפקידם ההיסטורי של רמת הגולן ותושביה נסתיים. כך הם אומרים גם על הנח"ל ומחר יאמרו שגם צה"ל סיים את תפקידו ההיסטורי, ולאן נגיע?

כדי להסיר ספק, אינני מאלו האומרים "אף שעל". אני בעד ויתורים ופשרות גם בגולן. לדעתי, יש לפנות את היישובים הדרוזיים, לחכות חמש עד עשר שנים של חיים בשלום, לראות איך הוא מתפתח, ואז להתווכח ולהתמקח. אינני מבין מה אצה לנו הדרך. אם יכול סגן שר החוץ לומר שאין ערך לגולן, מחר הוא יאמר שאין ערך לגליל. האם הגיוני ואפשרי לפתור את כל הבעיות בתוך תקופה כל כך קצרה, משום שבעורף נושפת תקופת הבחירות? האם רצונם של מנהיגינו להיכנס לספרי ההיסטוריה יכול להאפיל על הזנחת הביטחון?

כפי שהייתי בעד השלום עם מצרים ועם ירדן, וכפי שאני בעד שלום אמת ופיוס מלא עם הפלשתינים, אני מאוד רוצה גם בשלום עם סוריה. אבל אם המחיר הוא חזרה לגבול הבינלאומי - אני מוותר בצער על השלום הזה, כי זהו מרשם לחיסולנו. ולכל אלו המפחידים אותנו בנושא הטילים הבליסטיים בטענה ש"ממילא הם יכולים להגיע לכל מקום", זיכרו כי בטילים לא מנצחים מלחמות ולא מכריעים עם, אלא ברצף טריטוריאלי של תנועה עם טנקים וחיילים.

בכל הערכות המצב אומרים שיש לנו את הצבא החזק ביותר. זה נכון כשיש קונצנזוס. אם הממשלה תפנה את כל רמת הגולן ואם תפקיע מידינו את נושא הביטחון ביו"ש - הדבר יצור שבר גדול, שאחריו מי יודע אם יהיה עוד קונצנזוס לממשלה אשר תורה לצבא ביום פקודה לחזור ולכבוש את רמת הגולן.

אני מקווה שאני טועה, ומצפה מראש הממשלה לתת לעם את ההסברים לכך. עד היום לא יצאתי נגד ראש הממשלה, כי חשבתי - כמו רבים מאיתנו - שעדיין מדובר באותו יצחק רבין הביטחוניסט, שתמיד יצר סביבו קונצנזוס. גם הפעם אינני יוצא נגדו במובן האישי, אלא העינייני.

התרכזתי ואמשיך להתרכז באהבה רבה ומתוך חדוות יצירה אמיתית בדבר אחד עיקרי - דאגה לרווחתם ולאיכות חייהם של תושבי העיר רמת־גן. אך המצב הביטחוני והמציאות אליה מוליכים אותנו - מדאיגים אותי. העניין נוגע לעתידם של ילדינו. אין כאן הבעה עמדה פוליטית, יש כאן הבעת דאגה.

הכותב הוא ראש עיריית רמת־גן. היה בעבר מח"ט בצנחנים, מפקד ביה"ס לקציונים של צה"ל, מפקד משמר הגבול וראש אג"ם במשטרת ישראל

עיצוב: יורם נאמן ■ גרפיקה: משה מימוני

יואל זינגר, היועץ המשפטי של משרד החוץ
על המשא ומתן עם הפלשתינים:

"זהו אחד ההסכמים המורכבים ביותר שנחתמו במאה העשרים, אנחנו יוצרים בעצם עולם ומלואו"

הצצה ראשונה לתוך חדרי הדיונים של המשא ומתן בין ישראל לפלשתינים. יואל זינגר, משושביני הסכם אוסלו, הסכם עזה־יריחו וכעת הסדר הביניים בין ישראל והרשות הפלשתינית, חושף את מה שקורה בפנים – את משחק הפוקר התמידי בין הצוותים, את ההפסקות המנוצלות לצחוקים ובדיחות וחיקויים, את הרגעים הקשים שבהם יש לעתים גם דמעות של ממש, ואת העובדה שבעצם אין הבדל גדול במנטליות בין הישראלים לפלשתינים: "אנחנו אוכלים אותם מאכלים, צוחקים מאותן בדיחות, הם ממהרים להתרגז ולהתפייס כמונו, והם גם אוהבים רכילות כמונו". ולמרות זאת, הוא מדגיש, "ההסכם עוד לא נחתם. עוד יהיו פיצוצים"

"'נביל שעת' אמר לי פעם: 'ברגע שמצאנו דרך איך לעבוד אחד עם האחר, מאותו רגע השמיים הם הגבול'". יואל זינגר

צילום: פלאש 90

יואל זינגר, כמי שעסק גם במשא ומתן עם המצרים על האוטונומיה בגדה, אפשר להגיד שאין שום דמיון בין תוכנית האוטונומיה ההיא, שלא יצאה אל הפועל, לבין האוטונומיה שמדובר עליה כעת?

"הרגשים היו שונים, אבל התוכנית דומה. אלא שאז זה לא עבד, וכאן זה עובד. מן הבחינה הביטחונית, התוכנית הזו הרבה יותר טובה לישראל מהתוכנית ההיא. למשל, על פי הסכם קמפ דיוויד המקורי, מיד אחרי הבחירות לאוטונומיה, צה"ל היה צריך לסגת מיהודה ושומרון ומעזה, ויתרת כוחותיו היו אמורים להתרכז באזורים ביטחוניים, כמו היום בעזה. יש פלשתיני עם איים ישראליים.

"אבל בהסכם הנוכחי יש עזה תחילה, אחר כך הוסיפו לזה את יריחו, אבל קודם כל רצינו לראות איך זה עובד בעזה, אחר כך נמשיך ליהודה ושומרון. וגם ביהודה ושומרון לא עושים את זה במכה אחת, אלא בכמה שלבים, בהתחלה הריכוזים הפלשתיניים בגדה הם האיים ואנחנו הים. המעבר משלב לשלב מותנה בכך שאנחנו ניווכח, כי המצב הביטחוני בשטח מאפשר לעבור לשלב הבא. זה שיפור גדול מאוד בהשוואה למה שהוסכם בקמפ דיוויד. בנושאים הביטחוניים הכוונה היא לשמור על האינטרסים הישראליים בחירוף נפש ובחירוק שיניים.

"אם נשווה בין תחומים אחרים, אז הקפדנו מאוד על סמלים. לא רצינו שיהיה להם דגל, המנון, דרכון או בול. ואילו היום, דווקא בנושאים האלה יש תחושה שצריך ללכת לקראתם".

בהסכם אוסלו, ערפאת התחייב לבטל את האמנה הפלשתינית. עד עכשיו הוא לא עשה זאת. מה מביא אותך לחשוב שהפעם הוא יקיים את ההתחייבות לבטל את האמנה חודשיים מיום הבחירות?

"הובהר לו שאם זה לא יקרה, לא נתחיל בתהליך ההיערכות מחדש. התווכחנו רק על פרק הזמן. אנחנו רצינו שזה יקרה בתוך חודש. הוא רצה ארבעה חודשים. בסוף סיכמנו על חודשיים".

איך הוא ישיג את הרוב הדרוש?

"השיטה תהיה שכל החברים שייבחרו למועצה הפלשתינית, יצורפו אוטומטית למועצה הלאומית הפלשתינית. כך יגדל מספרם של התומכים בביטול הסעיפים באמנה הפלשתינית".

מה הקושי העיקרי בכתיבת הסדר הביניים?

"הקושי העיקרי שלנו הוא שאנחנו לא יודעים מה היעד הסופי שלנו, בשעה שהצד השני, כלומר הפלשתינים, יודעים בדיוק לאן הם רוצים להגיע: למדינה פלשתינית עצמאית שבירתה ירושלים. בצד שלנו אין קונצנזוס בעם וגם יש חשש מהדלפות. אין לי הנחיות מדוייקות לאן להוביל את הדבר הזה וזה מקשה על עבודת הניסוח. נכון שמדובר רק בהסכם ביניים ולא בהסכם הקבע, אבל גם הסכם ביניים קשה לנסח בלי לדעת לאן כל העסק הזה הולך".

מה הנחת היסוד שלך בניסוח, מה היעד הסופי?

"כמשפטן, אני מקשיב היטב בכל הדיונים, לכל מלה שנאמרת על ידי ראש הממשלה ושר החוץ, לכל ניואנס, לכל תשובה לשאלה, ואני מציג שאלות. וגם אחרים, עוזי (דיין) ואורי (סביר) מציגים שאלות. ומהצירוף של כל המילים האלה ביחד, אנחנו בונים את מפת ההנחיות. יש לנו הנחיות בנושאים קונקרטיים, אבל מה שחסר זה היעד הסופי.

"יחד עם זה, תוך כדי הגנה על העמדות הישראליות במשא ומתן, חייבים להקשיב גם לצד השני ולדעת מראש מה קו המינימום שלו. כיוון שאם הוא לא ישיג את המינימום שלו, ההסכם לא ייחתם. ואם הוא ייחתם, הוא לא יאושרר. ואם הוא יאושרר, הוא לא יקויים. ואני כבר ראיתי בימי חיי משא ומתן שלא נגמר בהסכם, משום שלא התחשבנו מספיק בעמדות הצד השני. והייתי במשא ומתן שנחתם, אבל לא אושרר, וראיתי גם הסכמים שנחתמו ולא קויימו בחלקם או במלואם".

"אפשר לומר שישראל היום כל כך חזקה, שהיא יכולה לכופף את הצד השני, את הצד הפלשתיני. אבל זה לא יהיה נבון להשפיל אותם ולהחתים אותם על דברים שהם לא יוכלו לחיות איתם. יותר משאנחנו מנהלים משא ומתן איתם, אנחנו מנהלים משא ומתן עם עצמנו, לראות עד כמה אנחנו יכולים לתת להם בכל שלב ושלב, כדי להשיג יציבות"

במשא ומתן על הסדר הביניים, מה היה קו המינימום של הפלשתינים?

"ההמשכיות. הם היו מוכנים להסתפק בהיערכות מחדש, שתהיה מצומצמת בהיקפה בשלב הראשון ובלבד שהם יראו את ההמשכיות, שיהיו בטוחים שזה לא עומד להיתקע. כך זה היה גם בהסכם על עזה ולכן הוסיפו את יריחו. זו היתה הבטחה, מעין הערת אזהרה בטאבו, שזה לא ייגמר רק בעזה. ברגע שהם קיבלו את זה – הם היו מוכנים לפצל את התהליך להרבה שלבי משנה. אותו דבר קרה עכשיו במשא ומתן על הסדר הביניים".

איפה כאן הערת האזהרה?

"בקביעת תאריך היעד להשלמת ההיערכות מחדש שלנו, כלומר אמצע 1997. ברגע שהם קיבלו את הדבר הזה, הם אמרו: אנחנו מוכנים ללכת להיערכות מחדש ראשונית ומאוד מצומצמת, שש ערים בסך הכל, בלי כל 460 הכפרים וכל השאר. אם אתה סופר באחוזים, הם מקבלים בקושי שלושה אחוזים מן השטח. ישראל ממשיכה לקיים שליטה ביטחונית על כמעט 97 אחוז מהשטח. אבל ברגע שהפלשתינים יודעים שיהיה המשך, הם מוכנים ללכת על זה.

"אני רוצה לומר עוד משהו בהקשר הזה. אפשר לומר שישראל היום כל כך חזקה, שהיא יכולה לכופף את הצד השני, את הצד הפלשתיני. אבל זה לא יהיה נבון להשפיל אותם ולהחתים אותם על דברים שהם לא יוכלו לחיות איתם, להביט על עצמם בראי, להציג את זה בבית, להראות את זה לעם שלהם, להציג את זה לאופוזיציה, כיוון שזה לא יהיה הסכם יציב.

"כך שבמידה רבה מאוד, יותר משאנחנו מנהלים משא ומתן איתם, אנחנו מנהלים משא ומתן עם עצמנו, לראות עד כמה אנחנו יכולים לתת להם בכל שלב ושלב, כדי להשיג יציבות.

"נניח שהיינו הולכים להסכם שהוא מעולה בשבילנו ונורא בשבילם, ונצליח לגרום שהם יחתמו על זה, אז מה יקרה? – הם יפסידו בבחירות. אני לא אומר שמשום כך צריך לוותר על כל דבר. אני אומר שצריך כל הזמן לראות מה הם רוצים, ולפעמים לעשות 'שרייד אין' לתת להם משהו שהוא פחות חשוב לנו, אבל חשוב מאוד בעיניהם, והם יתנו משהו שהוא מאוד חשוב לנו.

"ובשביל לעשות את זה, צריך כל הזמן להקשיב ולהבין. כי הרי זה לא רק משחק שחמט, אלא גם משחק פוקר. יש פה גם הרבה בלופים, ולא תמיד מה שהם מציגים כדבר שמאוד חשוב להם, זה באמת הדבר הכי חשוב להם. אתה צריך להיות לא רק עורך דין, אלא גם פסיכולוג וגם להתחשב ברגישות של הצד השני, רגישות למונחים. זה אגב נכון גם לגבי המצרים והירדנים, אבל עם הפלשתינים זה עוד יותר קשה, כי הם באים למשא ומתן מנקודת מוצא נחותה. אנחנו הכובשים והם הנכבשים למרות שהמשא ומתן מתנהל כאילו בין שווים".

נסה להמחיש בדוגמה.

"למשל, הם העלו באחד ההקשרים את עניין המבקרים בגדה. אנחנו השתמשנו במושג תיירים. פתאום גילינו שהם נפגעו נורא. אנחנו מדברים על פלשתינים שברחו מכאן ב־1967 ואתם קוראים להם תיירים. פה המדינה שלהם. ואנחנו אולי לא תמיד חושבים עד הסוף, עד כמה הם רגישים למילים, וזו רק דוגמה אחת. אתן לך עוד אחת.

■

"אנחנו מנהלים משא ומתן, לכאורה שווים מול שווים, ואנחנו באמת מתייחסים אליהם כך. יושבים מולנו טובי האנשים שלהם. אנשים מבריקים. באמת טובים. מדברים על סוגיה כמו סידורי המעבר מעזה לישראל, או מיו"ש לישראל. בשבילנו זה בסך הכל משפט אחד שצריך להכניס להסכם, אבל האיש שיושב מולנו, כדי להגיע לדיון באותו יום, עבר דרך המחסום של צה"ל, והושפל על ידי טוראי ישראלי שיושב שם, ולא עזרה לו תעודת 'אישיות חשובה ביותר' שנתנו לו, בחתימת ג'מיל טריפי, ראש המשלחת מצידם, ובחתימת מתאם הפעולות בשטחים מצידנו.

"החייל הישראלי, סיפר האיש, הסתכל בבוז על התעודה הזו, הוציא אותו מהאוטו, עשה לו סימן עם האצבע: בוא הנה, בוא הנה. ילד בן 18, ומולו עומד בן אדם שיכול להיות ד"ר מהרווארד, שראשי ממשלה ושרי חוץ ושרים ממדינות אחרות מקבלים אותו בכבוד מלכים, וטוראי ישראלי משפיל אותו במחסום.

"ומולנו במשא ומתן יושב בן אדם ובוכה. ממש זולגות לו דמעות מן העיניים. הוא באמת מושפל. קשה לו אחר כך לנהל איתנו משא ומתן, כאילו במישור אקדמאי. בשבילו אלו לא רק מילים. הוא מרגיש את זה על בשרו כל יום.

"דברים כאלה, שלא כולם ערים להם, גורמים להם לנקוט עמדות מסויימות, שאנחנו חייבים להבין ולהביא בחשבון. ההסכם הזה נועד בין היתר לשנות את הנסיבות האלה. להחזיר להם את הכבוד וליצור אצלם תחושה שהם יוכלו לחיות הרבה יותר טוב, בסיטואציה של אוטונומיה, אבל בלי הסממנים המרגיזים האלה של מימשל צבאי, של הצורך לעבור עוד מחסום ועוד מחסום".

נדמה לי שבשלב הזה שבו יהיו עדיין 'איים' פלשתיניים בתוך ים ישראלי, המחסומים לא יוסרו.

"זה נכון, אבל אנחנו מנסים לעשות כמיטב יכולתנו שאם לא יהיו ארועי ביטחון שימוטטו את כל המבנה החדש, שהמעבר מעיר לעיר לא יהיה עוד כרוך בהשפלה ובעוד השפלה דרך המחסומים השונים. שהמעבר מעיר לעיר, לא יהיה כמו יציאה לחוץ לארץ, עם תעודות וחותמות, אלא מעבר נורמלי. בקיצור, שמצבם לא יורע ביו"ש, כי אחרת איזו עיסקה הם עשו פה? וכל זה, תוך שמירה על הביטחון שלנו.

"הדברים האלה לא תמיד קלים. אין לי ספק שזה ההסכם הכי מסובך ומורכב שישראל חתמה אי פעם, ושזה אחד ההסכמים המורכבים ביותר שנחתמו במאה העשרים. אנחנו יוצרים בעצם עולם ומלואו.

"זה הרבה יותר מסובך מההסכם שבינינו לבין מצרים, או אפילו מההסכם שיהיה בינינו לבין סוריה, כי פה אין גבולות והכל מעורבב, אחד בתוך השני. ויהיו משטרים שונים, ואתה צריך לארוג להיבטים הכלכליים, המשפטיים, הביטחוניים ולהיבטים האזרחיים, וכל זה ייכנס לספר עב כרס של ההסכם, שכל חלקיו צריכים לחיות בשלום זה עם זה, ולעתים קרובות האינטרסים מנוגדים.

"ואתה לא יכול ליישב את הדברים רק בלהטוטים מילוליים. צריך באמת לשבור את הראש כדי ליצור מעין יקום קטן, שיעמוד על שתי רגליו ולא יקרוס, ושיהיה לו מספיק כוח חיות לעבור בשנות המעבר האלה עד שיהיה פתרון קבע. בשבילי, כמשפטן, זה אתגר ממדרגה ראשונה".

הספר הזה צריך להיות מוכן עד ה־25 בחודש? כל הספר?

"יכול להיות שבתחום העברת הסמכויות, ומדובר על 40 תחומים, נגיע לרגע האחרון ואם נגלה שלא הספקנו את הכל,

◄

המקים והמפרק של המינהל האזרחי

בשנת 1981 ביקש אריק שרון מיואל זינגר, ראש ענף הדין הבינלאומי בצה"ל, להכין לו נוסחה לאוטונומיה נוסח הליכוד בשטחים: השליטה הבטחונית תישאר בידינו. תחומים אזרחיים אולי יועברו בעתיד לידי הפלשתינים. זינגר נסע הביתה והמציא את נוסחת הפלא של המינהל האזרחי, כגוף נפרד מן הממשל הצבאי.

האוטונומיה של אז לא צלחה, אבל זינגר הקים בינתיים את המינהל, וגם הגן עליו במאות בג"צים, ואילו כיום, בתפקידו כיועץ המשפטי של משרד החוץ, הוא חיבר את מסמך פירוק המינהל, בדמות ההסכם על הסדר הביניים.

אחרי שהיה מעורב בכל משא ומתן לשלום עם מדינה ערבית, החליט לפרוש משירות המדינה ויצא לשוק הפרטי, לעבוד במשרד עורכי דין מכובד בוושינגטון. במאי 93' הוזעק על ידי משרד החוץ לארץ "לעיין במסמך כלשהו, שלא יכלו למסור לי את תוכנו בטלפון מטעמי סודיות".

"לקחתי חופשה מהמשרד ליומיים. באתי לארץ והראו לי טיוטה של הסכם עם אש"ף, שעובד במשא ומתן חשאי באוסלו, בין פרופ' הירשפלד ורון פונדק, לבין שלושה אישים מאש"ף. נתתי חוות דעת שלילית על הטיוטה הזו וחזרתי לוושינגטון".

לא הספיק לחזור וכבר הוזעק שוב לירושלים. "ישבתי עם פרס ורבין והסברתי למה אני חושב שהטיוטה לא טובה. אמרו לי: אם כך, שב ותקן אותה. אז, בעצם, התחיל תהליך שבו אני, כמתנגד, לא כעובד מדינה, הייתי צריך לעסוק בתיקונים ובשיפוצים של הטיוטה הזו ולהכניס בה שינויים דרמטיים".

אחרי הסכם אוסלו בא הסכם עזה ויריחו. ועכשיו אלי גולת הכותרת בקריירה שלו: חיבור המסמך המתאר את עקרונות הסדר הביניים בין ישראל לבין הרשות הפלשתינית.

נעשה הכל כדי להכשיל את ההסכם

(תשובה לח"כ אורי אור)

מכתבך הגלוי אלינו היה עבורי זריקת עידוד ומרץ גדולה מאוד. בזמן האחרון, אנו שומעים מכל כיוון את הטענה, ש"הכל סגור", "הכל מכור", "המאבק אבוד", ונשמות טובות כמו אנשי "שלום עכשיו" וח"כ ענת מאור, כבר החלו לדאוג לפיצויינו. והנה, אתה אומר לנו שמאבקנו הולך והופך "לתנועה עממית נגד המשך המו"מ עם סוריה, ועלול לגרום לביטול שיחות השלום", ומוסיף, "בידיכם הדבר. אם תרצו – תעצרו את המו"מ עם סוריה".

מסתבר, אם כן, שיש שכר לפועלנו, ומאבקנו הינו אפקטי־בי ביותר. אך כפי שכתבת, הוא מעמיס על כתפינו אחריות כבדה יותר. אם אכן ההסכם ההולך ומתרקם הינו ישועה ליש־ראל, הרי שאנו עלולים להביא להחמצתה. אם הוא אסון ליש־ראל, כפי שחושבים רבים וטובים, אם לא נכשיל אותו – לא נוכל לרחוץ בנקיון כפינו. לכן, השאלה הגדולה העומדת על הפרק היא מהו השלום ההולך ומתרקם בין ישראל לסוריה, ומה משמעותו עבור מדינת ישראל.

במכתבך אלינו, לא חסכת במחמאות ובסופרלטיבים. איני רוצה להצטנע בצביעות, אכן, המחמאות מגיעות לנו. הייתי מוסיף להן עוד עובדה: אנשי הגולן הם אנשי שלום. לא בנינו בית והקמנו משפחה ליד הגבול עם סוריה, מתוך רצון לחיות במלחמה, אלא להיפך, מתוך היותנו רודפי שלום, המאמינים בשלום.

השלום חייב להבטיח את קיום כל היצירה הציונית שיצרנו כאן בארץ, ובראש ובראשונה, את ההתיישבות. האם עלינו לקבל את דפוס המחשבה האורוולי, שעל פיו טרנספר הוא שלום. הסכם, שמשמעותו עקירת ישובים – הוא הסכם שיש להכשילו.

השלום חייב להבטיח את ביטחון המדינה, ולכן הוא חייב להיות מבוסס על הביטחון. אתה יודע היטב שאין כל תחליף ביטחוני אמיתי לביטחון שישיבתנו על הגולן מספקת למדינת ישראל. אתה עצמך אמרת זאת פעמים רבות. למשל, בכנס הפתיחה של תנועת "הדרך השלישית", ובכנס בבקעת הירדן, לפני למעלה משנה, שנקרא "שלום עם קווים אדומים".

במכתבך אלינו אין כל קווים אדומים. אתה קורא לנו לתת ידינו להסכם, בעצם לכל הסכם, כאשר כל ילד יודע שמדובר על נסיגה מכל הגולן.

אם ניתן ידינו לכך, נבגוד בייעוד שלשמו קמנו. ממשלות ישראל, תנועות ההתיישבות והמתיישבים, עלו לגולן כדי להבטיח שהגולן יהיה חלק ממדינת ישראל לעת שלום. כל מי שהיה שותף להחלטה, ידע שבבוא עת המו"מ לשלום, הסורים ידרשו בעקשנות את הגולן. היושבים עלו על מנת להקשות ככל הניתן על ממשלה חסרת אחריות להיכנע לדרישה הזאת. היום, כאשר בידינו לממש, כדבריך, את מהות ישיבתנו כאן, אתה מצפה מאיתנו לבגוד בייעודנו?

ב־14 באפריל 85', קיבלנו, תושבי הגולן, מכתב מאלוף פיקוד הצפון דאז, לרגל יום העצמאות. בין השאר נאמר בו: "עוצמתנו הצבאית וכושר ההרתעה עוברים כחוט השני במשו־לב עם הקמת ישובים לאורך קו העימות עם אויבינו... כיום נשקפים ממרומי הגולן 32 ישובים יהודיים, היוצרים חגורת ביטחון והגנה ליישובים בעמק ממערב, ומימד הרתעה משמ־עותי לאוייב הסורי ממזרח... ככל שנגביר ההתבססות, הצמי־חה והחיזוק של ההתיישבות ברמת הגולן, ויותר מכך – ככל שאתם תשכילו ליצור תשתית של חיי קהילה איכותיים שיהוו כוח משיכה להרחבת ההתיישבות, כך ירחק איום המלחמה ויווצרו התנאים, יש מאין, להשגת שלום וביטחון".

למי עלינו להאמין? – לאורי אור, אלוף הפיקוד, האומר שישיבתנו בגולן תביא לשלום, או לאורי אור הפוליטיקאי, המאיים שישיבתנו בגולן תסכל את השלום?

אני מאמין לקצין.

צר לי שגם אתה, כמו קצינים אחרים שהיו לפוליטיקאים, התקרנפת. אני מבקש להפנות אותך לדברים שאמר לפני כש־נה אלוף (מיל.) מאיר זורע ז"ל, שהיה ידוע כאיש אמת חסר פניות ועכבות. לדברי זרו, מי שמפקפק בחשיבותו הביטחונית של הגולן – גורם להזניית המקצוע הצבאי.

קראתי בעיון את דבריך, ולאחר שיקול מעמיק אני דוחה על הסף את הצעתך. אני מבטיח לך ולכל אזרחי ישראל – ישובי הגולן יעשו כל שביכולתם כדי לסכל את ההסכם לנסי־גה מהגולן. ואם אכן בידינו לסכל אותו כדבריך, הרי שדבריך רק הגבירו את המוטיבציה שלנו לעשות כן. אני משוכנע שנצליח, ויבוא יום שבו גם אתה תודה לנו על כך.

הכותב הוא דובר ועד ישובי הגולן

אתה צריך להיות לא רק עורך דין, אלא גם פסיכולוג וגם להתחשב ברגישות של הצד השני". סאיב עריקאת ויואל זינגר צילום: א.פ.

"יושבים מולנו טובי האנשים שלהם. אנשים מבריקים. אחד מהם, כדי להגיע לדיון באותו יום, עבר דרך המחסום של צה"ל, והושפל על ידי טוראי ישראלי שיושב שם. החייל הישראלי הסתכל בבוז על התעודה שלו ('אישיות חשובה מאד'), הוציא אותו מהאוטו, עשה לו סימן עם האצבע: בוא הנה, בוא הנה. עומד בן אדם שיכול להיות ד"ר מהרווארד, וטוראי ישראלי משפיל אותו במחסום. הוא ישב מולנו במשא ומתן ובכה. ממש זלגו לו דמעות מן העיניים. הוא באמת מושפל. קשה לו אחר כך לנהל איתנו משא ומתן, כאילו במישור אקדמאי. בשבילו אלו לא רק מילים, הוא מרגיש את זה על בשרו כל יום"

(המשך מהעמוד הקודם)

נמשיך לדון בחלק מהן, בתחומים הפחות חשובים, אחרי חתימת ההסכם, ובלבד שהם יושלמו לפני תאריך ההיערכות מחדש. הכוונה היא שלא נצא משום עיר לפני שהכל יהיה מוסדר. אבל בדברים החשובים, כמו המים, הקרקע וכו' – נהיה חייבים לטפל לפני חתימת ההסכם".

עברת את אוסלו ואת עזה ויריחו. חוץ מדמעות של פלשתינים במשא ומתן בגלל השפלות במחסומים, היו גם רגעים אחרים?

"הפלשתינים הם היהודים של העולם הערבי. רבים מאלה שאנחנו מדברים איתם, הם באמת אנשים מרתקים, ואנחנו יושבים ומבלים שעות על שעות, ימים, שבועות, בשיחות על ההסכם, ובין משא ומתן למשא ומתן, ובין הכל, יש הפסקות, יש ערב, יש לפנות בוקר, יש בוקר, ומדברים כל הזמן.

"אני גם חושב, שהפלשתינים בסופו של דבר מאוד דומים לנו. ככל שאתה מדבר איתם יותר, אתה רואה את זה. אנחנו אוכלים אותם מאכלים, צוחקים מאותן בדיחות. הם אנשים חמים. מצד אחד, ממהרים להתרגז כמונו, מצד אחר ממהרים להתפייס כמונו. הם אוהבים רכילות כמונו, לרכות אחד על השני.

"לפעמים אתה יושב ורואה את הקבוצה שלנו ושלהם, וההבדלים נעלמים. אני לא יכול לדבר על כולם, רק על אלה שאנחנו מנהלים איתם את המשא ומתן. רבים מהם רוצים לעשות איתנו שלום. הכוונה שהם באמת בשלים לתהליך ההשלמה איתנו.

"נביל שעת', למשל, אמר לי פעם, אחרי שביליתי איתו שמונה חודשים של שיחות על הסכם עזה־יריחו: תראה, יואל, בתחילת המשא ומתן התכתשנו שנינו. כל הזמן התווכחנו ורבנו. אבל בשלב כלשהו מצאנו איך לעבוד אחד עם האחר, ומאותו רגע השמיים הם הגבול. מצאנו דרך לעבוד ביחד ואת כל הסכם עזה־יריחו עב הכרס, כמעט כולו, כתבנו שנינו יחד".

זה נכון לומר שעכשיו נביל 'אאוט' ואבו עלא 'אין'?

"הפעם אבו עלא הוא האיש החזק".

איפה נערכו המפגשים?

"בכל מיני מקומות. עוד לא הגיע הזמן לגלות".

תאר את האווירה.

"מצד אחד המון ויכוחים, ואחר כך הפסקה. יושבים, צוחקים, אמרנו לעצמנו שצריך היה להקליט את הבדיחות, את התיקויים, את ההשתוללות, לפעמים כמו ילדים קטנים. פרצי צחוק בלתי פוסקים. ואחר כך נגמרת ההפסקה, חוזרים לוויכוח האימתני, הקשה.

"ושוב הפסקה. הגענו כבר לשפה מוסכמת, שעושים תנועה עם האצבע ופורצים בצחוק. בדיחה מספר 17. היו גם הרבה בדיחות גסות. לא לעיתון. אני רק יכול לומר לך, שאילו זר היה נקלע לחבורה שלנו, הוא לא היה מבין מה זו ההשתוללות והצחוקים המטורפים, ובכלל, מה השפה שלנו. זו שפה שאחרי שנתיים של מו"מ בלתי פוסק, היא שפת קודים, שלא אומרת שום דבר למי שלא שייך למשא ומתן".

לכאורה, ההסכם הזה מגדיל פי כמה את פוטנציאל החיכוך בין המתנחלים לפלשתינים.

"אני לא מקבל את זה. גם היום, היישובים הישראליים מפוזרים בלב אוכלוסיה ערבית. צה"ל ימשיך להיות אחראי מבחינה ביטחונית. זה שמבחינה אזרחית מעבירים להם סמכויות בכפרים, לא צריך להשפיע על הביטחון. הביטחון בידינו. הבעיה היא להבטיח להם תנועה, אותם צירים שהם משתמשים בהם, אם הם רוצים להשתמש בהם, סיורים משותפים. תהיה להם האופציה: או לעבור בתוך העיר, עם סיור משותף ישראלי־פלשתיני, או בכביש עוקף".

מה מקומה של האופוזיציה הפלשתינית בהסדר?

"הם מוכנים להקשיב. סאיב עריקאת, ראש המשלחת הפלשתינית לנושא הבחירות, מספר לי שכאשר הוא עושה תידרוך, הוא מזמין את הציבור לשמוע. גם נציגי האופוזיציה באים, כולם יושבים וכותבים מפיו מלה במלה. הם מחכים לראות איזה סוג של הסכם ייצא. אני מנסה כמיטב יכולתי, גם בניסוח ההסכם, לאותת בצורה ברורה לגורמי האופוזיציה: תקימו מפלגות, תרוצו לבחירות. התהליך הפוליטי במסגרת המועצה הפלשתינית פתוח בפניכם. ישראל לא תציב מכשול בפני הצטרפותכם לתהליך הפוליטי. אדרבא, אנחנו נעודד אתכם. תתווכחו על ההסכם במסגרת המועצה הפלשתינית.

"אני חושב שזה חשוב ביותר, ואני מאמין שיש סיכוי שבסופו של דבר, האופוזיציה – כולל החמאס – תקים מפלגות ותמצא את מקומה בתוך המועצה. זו הסיבה שהסכמנו לפיקוח בינלאומי עם משקיפים בינלאומיים על הבחירות, שיגלו שאין פה משחק מכור. שזה לא כמו במדינות אחרות באזור, שבהן התוצאות נקבעות מראש".

ואם האיסלאם ינצח בבחירות?

"ישראל צריכה לדבר עם מי שמייצג את הרוב בעם הפלשתיני. כשם שהלכנו לאוסלו, כי הגענו למסקנה, אולי אפילו קצת מאוחר מדי, שאין טעם לדבר אלא עם מי שמייצג אותו. פה תהיה הזדמנות ראשונה לבחירות דמוקרטיות, ומי שייבחר, בדרך דמוקרטית, אחרי שהקים מפלגה, ומתעל את דעותיו ורצונותיו לתהליך פוליטי, איתו אנחנו נדבר. אבל אני חושב שזה לא יקרה".

בעניין הביטחון, שהוא אחד הדברים החשובים ביותר לנו, מה יקרה אם יתבצע פיגוע מקלקיליה והמחבל יחפש שם מקלט? האם תישמר לנו הזכות למירדף חם פנימה, כמו בעזה?

"העניין עוד לא סוכם, אבל יש לנו עמדה ברורה בנושא. יש עוד כמה נושאים חיוניים, כמו מים וביוב. אלה שני נושאים חשובים ביותר למדינת ישראל. אני לא רוצה לקבוע אם יותר או פחות מנושא הביטחון, אבל אלו נושאים חשובים ביותר, שנצטרך להסדיר אותם לשביעות רצוננו על מנת שההסדר ייחתם".

לפני הסיכום פרס־ערפאת השבוע היתה הערכה שהולך להיות פיצוץ בשיחות. בפועל זה לא קרה.

"קודם כל, היה פיצוצון. בשבועות האחרונים לא התנהל בעצם משא ומתן, הסתובבנו כל הזמן במעגלים סביב עניין של תפיסה, שמנע מאיתנו להמשיך במשא ומתן. זהו סוג של פיצוץ, אמנם בלי רעמים וברקים, כי המשא ומתן היה חשאי, בשונה מהמשא ומתן על הסכם עזה ויריחו, שחלק גדול ממנו היה גלוי. משום כך, כשארע הפיצוץ הקטן בשיחות, לא כולם ראו אותו, אבל אנחנו היינו עדים לו.

"בנוסף, תזכור שההסכם עוד לא נחתם. עוד יהיו משברים. מי שחושב שמכאן ואילך אנחנו מתקדמים בצעדי ריקוד קלילים לעבר ההסכם – טועה. עוד יהיו פיצוצים, עוד יהיו משברים. אני בעניינים כאלו שבע קרבות. כבר כמה פעמים הגעתי למצב שאני מנהל משא ומתן, לא עד רגע חתימת ההסכם, אלא גם אחרי שחלף הרגע הזה. בהצהרת העקרונות של אוסלו, המשכתי לנהל משא ומתן גם בגן הבית הלבן. נאלצתי לדחות את הטקס, שאמור היה להיות ב־11, ולקבל אישור מרבין ופרס לעוד שינוי כלשהו בנוסח ההסכם. גם בהסכם עזה ויריחו, בקהיר, עם הסירוב של ערפאת לחתום על המפות, נמשך המשא ומתן מאחורי הקלעים. גם עכשיו יהיה משא ומתן עד הרגע האחרון ועוד יקרו הרבה דברים".

עודד גרנות

ידע אישי

א' חושש מדי

א' מודאג בזמן האחרון. הוא חושש שראש הממשלה יצחק רבין "ידפוק" לו לבסוף את המינוי המיוחל.

א' הוא מבכירי המוסד, צעיר יחסית, שראש המוסד הנוכחי מטפח ורואה בו יורש מתאים – בתקווה שיחזור אצלו תקדים השב"כ. כזכור, טיפח ראש השב"כ יעקב פרי את כ', הקפיץ אותו מעל ותיקים ומנוסים ממנו והצליח להביא לבסוף למינויו כיורשו בראשות האירגון.

כדי להכשיר את א' לעמוד בראש המוסד וכדי להשלים את נסיונו בכל התחומים, מינה אותו הראש הנוכחי לא מכבר לתפקיד שהיה בידי המשנה הפורש אפרים הלוי ושיש בו גם מרכיב מדיני. עם זה, מינה הראש גם את ע', האשה הבכירה במוסד, לתפקיד המשנה לראש המוסד במקום אפרים הלוי, אך עיסוקה הוא בנושאים מינהליים.

מינויה של ע' אינו מדאיג את א' כמו מועמדים מבחוץ המבקשים לרשת את ראש המוסד הנוכחי בקיץ הבא, או כנראה יסיים את תפקידו. אחד מהם הוא האלוף אורי שגיא, שיש לו כנראה גם איזו "חצי הבטחה" בעניין זה, אבל נראה שסיכוייו פחתו. האחר, המאיים יותר מבחינת א', הוא המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, אלוף דני יתום.

ראש המוסד רוצה מאוד שראש הממשלה יקבל בבוא העת את המלצתו וימנה יורש מבפנים, כלומר את א'. א' עצמו בוודאי מצפה לכך, אבל חושש שרבין יכפה לבסוף על המוסד את מזכירו הצבאי.

ב"יעוד" העסקים כרגיל

תחילת השבוע הבא יבקש סגן שר השיכון, אלכס גולדפרב, להיפגש בדחיפות עם יצחק רבין. גולדפרב יאמר לראש הממשלה, שהוא וחברתו לסיעת יעוד, ח"כ אסתר סלמוביץ', אינם יכולים להתנגד להצעת החוק לסגירת האוריינט האוס, שיעלה להצבעה ביום שני הבא ח"כ יהושע מצא (ליכוד). "אנחנו נצביע בעד", יודיע גולדפרב לרבין.

מאחורי היוזמה הזו, עומד עוד נסיון של גולדפרב להפוך את השר גונן שגב, יו"ר תנועת יעוד, לבר־מינן פוליטי. שגב, עפ"י התוכנית, לא יוכל להצביע נגד החלטת הסיעה שלו בכנסת, ואם יעשה כן, יוכרז כפורש, שלא יוכל להתמודד מטעם יעוד לכנסת הבאה.

גולדפרב מתייחס ליוזמתו ברצינות, ואפילו נועץ כבר עם כמה משפטנים. לשגב נותר רק לצחוק. "יש לי כל כך הרבה דרכי מילוט", הוא אמר, "ראשית, אני יכול פשוט לא לבוא למליאה באותו יום. שנית, רבין לא יקבל את גולדפרב, כי אין לו כוח לשטויות שלו. שלישית, גולדפרב צריך להיזהר. בסוף הוא יצביע בעד ההצעה של מצא, ורבין יעיף אותו מהממשלה".

רביעית, ואת זה שגב לא אמר, גולדפרב יוכל להעיף אותו מיעוד, מהיום ועד מחר. לכנסת הבאה הוא ירוץ, אם בכלל, ברשימת מפלגת העבודה, במחוז חיפה ובמחוז הגליל.

■ *שלום ירושלמי*

עמרו מוסא מכה שנית

המחלוקת החריפה בין ישראל ומצרים בעניין הנשק הגרעיני לא גוועה. אדרבא, נראה שהיא אוספת כוח ומאיימת לפרוץ מחדש בהזדמנות הכי קרובה.

מי שלמד זאת על בשרו היה רוברט פלטרו, עוזר שר החוץ האמריקני לענייני המזרח התיכון, שביקר במצרים בחודש שעבר. פלטרו הוא אחד המזרחנים המנוסים ביותר בשירות החוץ האמריקני, דיפלומט מקצועי ומהוקצע. הוא הלך לפגישה שיגרתית עם עמרו מוסא, שר החוץ המצרי, ולא ידע לקראת מה הוא הולך.

מוסא, כך הסיפור, היה כעוס ובוטה מתמיד. תדע לך, אמר לפלטרו, שאם הישראלים לא ייכנסו איתנו מיד למשא ומתן בעניין האמנה למניעת הפצתו של נשק גרעיני, לא יהיה טוב.

מה יהיה, שאל פלטרו.

לא נוכל לעבור על זה בשתיקה, אמר מוסא. נצטרך לשבש את פעולת הוועדה הרב־צדדית לענייני פירוק נשק, וזה לא עניין פשוט.

עוד לפני שהספיק פלטרו להגיב, נמשכה הפגזת מוסא: וייתכן שניאלץ לשבש גם את כל פעולת שאר הוועדות הרב־צדדיות.

הדיפלומט האמריקני היה המום. המשא ומתן הרב־צדדי הוא בבת עינה של וושינגטון. האם יתכן שהמצרים ירחיקו לכת עד כדי כך?

אחרי שהתעשת מעט, פנה פלטרו למוסא ואמר לו בלשון דיפלומטית מעודנת: לא הייתי מייעץ למצרים לעשות זאת, מפני שזה עלול לחבל במאמצים לקדם את הערוץ הסורי־ישראלי, ואתם הרי מעוניינים בהתקדמות כזו. בנוסף לכך, אני מעריך שארה"ב לא תתמוך במהלך כזה. אנחנו לא נסכים לשום שיבוש של המשא ומתן הרב־צדדי.

מאוחר יותר ניסו המצרים לרכך קצת את עוצמת האיום המצרי. דיפלומטים מצרים טענו שמוסא לא התכוון להישמע כל כך בוטה. הסיפור, מכל מקום, רחוק מלהיות גמור.

■ *עודד גרנות*

מזהיר. חיים הררי

מבהיר. אלכס גולדפרב

מצהיר. עמרו מוסא

פראיירים של הליכוד

הפגנת הרכבות שהתקיימה השבוע בכפר סבא, עשויה להיות האחרונה בסידרת עצרות ההמונים שמארגן המטה המשותף של מפלגות הימין, מאז החלה הממשלה לצעוד במסלול אוסלו. ספק אם נראה גם בעתיד הפגנה משותפת לכל סיעות האופוזיציה – הליכוד, המפד"ל, צומת ומולדת.

בקרב שלוש השותפות הזוטרות באופוזיציה נשמעות טענות נגד הליכוד, אשר הופך לטענתן את העצרות הללו להפגנות כוח ליכודיות, תוך גימוד חלקן של שאר השותפות. אלה, צריך לציין, משתתפות במימון העצרות הללו בשיעור של 1,000 דולר לח"כ בכל שלושה חודשים.

הזעם בימין הגיע לשיאו בעקבות ההפגנה בכפר סבא. מבין 14 הדוברים בעצרת, היו תשעה אנשי ליכוד – הח"כים נתניהו, קצב, עמור ובלומנטל, וכן זאב בילסקי, עוזיא כנימיני, שלמה קטן ויוסי אולמרט, וגם המנחה אלי לנדאו. רק חמישה דיברו מטעם הסיעות האחרות.

ועוד. כל דוברי הליכוד "הזכירו" למשתתפי העצרת ש"נמצא עימנו ביבי נתניהו, ראש הממשלה הבא של ישראל", למרות שעל הבמה ישבו עוד שני מועמדים פוטנציאליים לתפקיד: רפאל איתן וזבולון המר. "זה דבר בלתי נסבל", אומר מנכ"ל צומת, דורון שמואלי.

לכך יש להוסיף את הסיקור התקשורתי, שהביא לציבור רק קטע מנאומו של נתניהו. כל היתר כאילו לא היו שם. "אנחנו ממש פראיירים של הליכוד", אמרו בכירים במפד"ל ובצומת.

ח"כ צחי הנגבי, מבכירי המטה המשותף של סיעות הימין, דוחה את הטענות: "ככלות הכל, מספר חברי הכנסת של הליכוד כפול ממספרם של הח"כים בשאר סיעות האופוזיציה גם יחד". עם זאת הודה הנגבי כי היה "טעם לפגם", כלשונו, בהצגת נתניהו כראש הממשלה הבא. "אילו אני הייתי מנחה העצרת, הייתי מונע התבטאויות כאלה בכל מחיר, למרות קירבתי הידועה לנתניהו".

■ *מנחם רהט*

חשש מאיבוד העוצמה המדעית של ישראל

ראש הממשלה יצחק רבין, יחד עם שר האוצר אברהם שוחט, ושר החינוך אמנון רובינשטיין, שוקדים על ההכנות לביצוע מהפכה חרשה באוניברסיטאות. הם רוצים לבצע מהפך בשיטת שכר הלימוד על מנת לבלום את הנהירה הגדולה ללימודי משפטים ומינהל עסקים על חשבון הפקולטות לפיסיקה, מתימטיקה והנדסת מחשבים. חלק מהכיתות התרוקנו ונותרו עם מספר קטן של תלמידים, פחות מהתקן המקובל.

הצעיר הישראלי הטיפוסי מתרפק עתה על דלתות המכללות למשפטים או בתי הספר למינהל עסקים. מקצועות אלה הפכו למבוקשים ביותר. נשיא מכון ויצמן פרופ' חיים הררי, ונשיא הטכניון פרופ' זאב תדמור, הציגו בפני הממשלה תרחיש של איבוד העוצמה המדעית שישראל נהנית ממנה בשנים האחרונות. הם הזהירו שתוך שנה־שנתיים ייווצר מחסור במדענים ומהנדסים וקיימת סכנה שישראל תיכנס לפיגור טכנולוגי, כיוון שהמחקר המדעי במדינה ייפגע.

רבין כבר השתכנע כי יש להנהיג תמריצים כספיים משמעותיים על מנת לעורר את הפניית הצעירים מחדש למקצועות הריאליים, ובמיוחד לאלה הקשורים בתעשיות הטכנולוגיות של העתיד. הוא כבר הינחה את שרי האוצר והחינוך לפעול למתן הטבות בשכר לימוד לאלה שילכו ללמוד מקצועות ריאליים. המשמעות היא שמשנת הלימודים הבאה, שכר הלימוד באוניברסיטאות לא יהיה אחיד. מי שירצה ללמוד משפטים או מינהל עסקים – ישלם יותר.

■ *דוד ליפקין*

סקר מעריב

בביצוע מותגים - מכון למחקרי שוק ודעת קהל

כיצד ניתן לדעתך להגדיר את פעולות שירותי הכיבוי וההצלה בשריפה הגדולה ליד ירושלים?

מוצלחת מאוד	1.5%
מוצלחת	19%
לא מוצלחת	35%
כושלת	18.5%

נאום ההגנה

עם כל הכבוד לפרס ולערפאת, האחד ביולי וה־25 בו, שאלת השבוע לא היתה "מתי יתחתמו" אלא "למה הוא עשה את זה". "הוא" - הוא כמובן יו גרנט, קציצה אנגלית אופיינית וכוכב 'ארבע חתונות ולוויה אחת', שנתפס באוטו בהוליווד, מכנסיו משולשלים סביב קרסוליו והחשוב בשס"ה גידיו נתון בין שיניה של פרוצה שחורה ושהעניקה לו, אגב, ציון של שש בסולם של עשר. הקושיה היתה קשת־פיצוח במיוחד עבור כמה אנשים, בשל העובדה שאשת חיקו הנצחית של גרנט היא הדוגמנית אליזבת הרלי, שעל פי תמונתה בעיתונים ניתן לומר שגם היא - כל אחד מאיבריה במקומו מונח - ואף לה סט שיניים להתפאר. כאילו אם זה מה שיש לך בבית, למה לך לחפש שרמוטות ברחוב.

אישית, אני מודה שבעיני פרשת גרנט ו"דיווין כר־און", שם הרחוב של אותה יצאנית, היא בעיקר הוכחה שהכסף יענה את הכל. חוץ מרולרים (60 ירוקים, אני קורא בעיתונים, היו מחיר הטרנזקציה במקרה הזה), אני

360 מעלות

לא מבין מה מביא בחורה הגונה לפעור את פיה למען גרנט, שניחן בעיקר במראה מלוקק, ובתסרוקת שאותה כבר סיכם אריק אינשטיין ב"מציצים" במלים הקולעות "אתה נראה כמו תחת".

אבל מכיוון שכל העולם כולו מתעקש דווקא לא להבין את גרנט (או להעמיד פנים שהוא לא מבין אותו), וכיוון שהרלי הנ"ל נחושה ברעתה, נכון לשעת כתיבת הדברים, להשליך את הגרנט לכל הרוחות (ואלא אם יועלה על הכתב פיצוי כספי נאות, יש להניח), הנני להעלות בפניו הצעה צנועה לנאום הגנה. שמם של עורכי הדין היהודים ידוע הרי בעולם כולו, וגם אני אצטט מדבריו של באריסטר יהודי נודע, ליאונרד אלפרד שניירר. ומי שזוקף גבה, מכיר אותו ודאי בכינויו הבימתי, שמו של הסטנד־אפ קומיק הגדול מכולם: גבירותי ורבותי, לני ברוס.

"בואו נודה על האמת. הגברים שונים, והנשים לא מבינות את זה. עבור אשה, בגידה היא חיבוק ונשיקות ולחבב מישהו. חייבים לפחות לחבב את מי שבוגדים איתו. אבל אצל גברים זה לא שייך לעניין, כי הגברים מנותקים מהרגש. הם שונים. גבר על אי בודד יעשה את זה עם כל דבר: עם בוץ, תרנגולת, תכית, החור של הכפתור בחולצה.

"אז אם את יודעת שהגברים הם כאלה, האם היית נפגעת לו חזרת הביתה ומצאת את בעלך במיטה עם תרנגולת? 'תרנגולת! תרנגולת במיטה שלנו! אל תיגע בי! אתה רוצה ארוחת ערב, שהתרנגולת שלך תכין לך!'

"בניו־יורק יחסי מין עם בעלי חיים הם מחוץ לחוק, זאת אומרת גם תרנגולת. אבל איך אפשר אפילו לפנטז על זה? הן נמוכות מדי. 'מה איתך הערב? אתה לבד? מה עם התרנגולת שלך? נסעה מחוץ לעיר'?; 'אולי תעזבי אותי עם התרנגולת הזו? הייתי שיכור. פגשתי אותה בחצר. וחוץ מזה, חשבתי עלייך כל הזמן שהייתי איתה'.

"ובכל מקרה, תכחיש את זה. תכחיש בכל התוקף. אם אתה אוהב את אשתך, תכחיש. אם תופסים אותך באמצע, תכחיש. תגיד שפתאום נכנסה בחורה עירומה שאתה לא מכיר, עם שלט על הצוואר: 'יש לי מלריה. שכב עלי וחמם אותי או שאמות'. ואתה יודע מה? רוב הסיכויים שהיא תאמין לך. ולמה? כי היא רוצה להאמין".

עד כאן נאום ההגנה, אותו נשא ברוס בפעם הראשונה עוד בשנות החמישים. והוא ידע מה הוא מדבר: אשתו, האני, היתה לפי עדותו, "צירוף של מורה בבית ספר וזונה של 500 דולר ללילה" (בדולרים של שנות החמישים, זאת אומרת בערך פי חמישה מהיום), ועדיין הוא בגד בה בלי הכרה. מפני שהוא היה גבר, יו, וגבר זה לא יצור רציונלי.

אז אתה מבין, יו? - תשכח מהמבטא האיטוני שלך ומהמניירות האלה של בית הספר הציבורי. שים את הקלטת של לני ברוס ברקע, תסתכל לה טוב בעיניים ותסביר לה שאין מה לעשות, כאלה אנחנו. ובכל מקרה מה היה עדיף לה, תרנגולת?

תאריך היעד החדש

1 באוגוסט

בדומה למועד החתימה על השלב השני בהסכם אוסלו שנדחה שוב ושוב, כך נדחית שוב ושוב כניסתם לממשלה של אהוד ברק ויוסי ביילין ■ אם לא יהיו תקלות בלתי צפויות, הרי שב־1 באוגוסט, 13 חודשים לפני הבחירות, יצעידו השניים את פני הממשלה. ברק ייכנס למשרד הפנים וביילין יצעד אל משרד הכלכלה והתכנון ■ התוכנית הגדולה היא לבנות כוורת צעירה סביב רבין ופרס, כדי לעמעם את גילם המבוגר ■ עתה נותר לראות אם גם רמון יצטרף לכוורת

ביילין יודע שהצטרפות שלו ושל ברק לממשלה מזמינה אי־שקט פוליטי. שני השרים לעתיד צילומים: יוסי אלוני וגדי קבלו

בעוד שלושה שבועות, באחד באוגוסט, 13 חודשים לפני הבחירות הבאות לכנסת, תעשה הממשלה 'פייס־ליפט'. שני שרים חדשים ומבטיחים, אהוד ברק ויוסי ביילין, יצעירו את פניה. לוח הזמנים הלאדרשמי הוא כזה: ב־16 ביולי יתכנס מרכז מפלגת העבודה, שיאשר ברוב עצום ובמחיאות כפיים, שירעידו את בית ברל, את כניסתם העקרונית של ברק וביילין לממשלה. ב־20 ביולי יחליטו שרי העבודה בישיבתם השבועית על חלוקת התיקים החדשה. פרופ' דוד ליבאי יוותר על משרד הפנים לטובת ברק, ופרופ' שמעון שטרית יניח את משרד הכלכלה והתכנון לביילין.

שלושה ימים לאחר מכן, ב־23 ביולי, תבוא ההחלטה לאישור הממשלה. ב־24 ביולי יביא ראש הממשלה רבין את שני המינויים החדשים לאישור הכנסת, מה שיגרור כמובן הצעת אי אמון של האופוזיציה שתתקיים ב־31 ביולי, שבוע לאחר מכן. ההצעה תידחה, מן הסתם, הכנסת תצא לפגרה ארוכה, והחברים ברק וביילין ייכנסו לממשלה שתימנה מעתה 20 שרים, ועוד תשאיר דלת פתוחה לש"ס. ברק, אגב, יהיה גם חבר בקבינט המדיני־ביטחוני.

ההצטרפות של ברק וביילין תיעשה באמצעיתו של מהלך מדיני היסטורי, שבו נפרדת ישראל מיהודה ושומרון ומרמת הגולן. לאהוד ברק, בר־סמכא ביטחוני, שעוד לא נגע בפוליטיקה באופן רשמי, ועדיין נחשב לאיש אהוד ופופולרי, צפוי עוד תפקיד, שיחרוג מתחומי הפנים. הרמטכ"ל לשעבר יצטרך לתת גיבוי נוסף למהלכי השלום הכואבים של הממשלה. ח"כ אלי דיין, שיהפוך בתחילת אוגוסט לסגן־שר החוץ, במקומו של ביילין, אמר למעריב, כי "אהוד ברק יסייע לנו להסביר את חשיבות השלום עם הסורים ברמה האסטרטגית והפרקטית. זו הסיבה שרבין כל כך דוחק בו להיכנס לממשלה".

נחיתה רכה לכורסת השר

ברק נמצא בימים אלה בטיול פרטי במזרח הרחוק. בתחילה השבוע הוא שהה במערב אירופה, וחיסל שם את העסקים שכתם החל לא מזמן (עידוד השקעות וסיוע ליצואנים מישראל תמורת עמלות). לאחרונה הוא פרש גם מחברת ההשקעות 'להט־לב' של ראש עיריית תל־אביב לשעבר, שלמה להט. ברק ישוב ארצה בסוף החודש, וינחת ישר על כורסת השר. זו תהיה נחיתה רכה. ברק למד את משרד הפנים בסידרת פגישות שקיים עם שרים וסגני־שרים מנוסים, חברי כנסת ומנכ"לים. מתקבל הרושם שלא תהיה לו בעיה גדולה גם עם קווי המדיניות המהפכניים של הממשלה. בשיחות פרטיות שקיים לאחרונה תמך ברק בוויתורים מרחיקי לכת בכל הגזרות. הוא צירד בהתלהבות בתוכנית ההפרדה בין האוכלוסיה הישראלית לפלשתינית, סיפר שהוא לא מתגעגע לרצועת עזה ואמר שהתנחלויות חסרות ערך ביטחוני יצטרכו לזוז ממקומן.

המחלוקת של ברק עם רבין היא בתחום הטקטיקה, ודי בכך כדי להעמיד אותו מימין לראש הממשלה. ברק, שלא היה שותף בהסכמי אוסלו, ביקר את המירוץ המהיר מדי עם הפלשתינים וטען שצריך להגביר מולם את ההתניות, וכך להשיג מערפאת יותר. ברק, למשל, היה דורש מראש אש"ף להכיר בסיפוח אזור לטרון לישראל, בקטע שבו עובר כביש ירושלים־תל־אביב, תמורת השליטה הפלשתינית על ירדיחו. ברק אפילו הציע בימים הנוראים של תחילת השנה (ממש כמו הנשיא ויצמן), להפסיק את השיחות עם ערפאת, עד שהוא לא יוכיח שליטה מלאה על המצב.

בונים על גדול

יוסי ביילין, בן 47, מחזיק בכיס תעודת זהות מדינית לא מטושטשת, ולכן, בתחום הזה, הוא גם לא צפוי מי־יודע־מה להפתיע - רק להרגיז שוב את הציבור ואולי גם את רבין. ביילין, הארכיטקט של הסכמי אוסלו, הסייסמוגרף הממשלתי, יצביע על תמורות קיצוניות, אלא שהפעם ממעמד של מיניסטר. ח"כ חגי מירום, חברו של ביילין בשמיניה היונית הידועה, אמר השבוע כי "ביילין הוא איש חושב, שמצטרף לממשלה שזקוקה לאנשים חושבים כל שבוע, ביום ראשון, ישמעו את ביילין, והאומה תדע לאן היא הולכת. יהיו לו אפשרויות ביטוי והבעה כמעט בלתי מוגבלות. הוא לא עושה חשבון בדברים האלה. מצד שני, רבין כבר לא יוכל להיפטר ממנו".

בממשלה ישחק ביילין על מגרש שנחשב פיקטיבי, ואם יצליח ליצוק מעט תוכן במשרד הכלכלה והתכנון (כפי שעשה יוסי שריד במשרד לאיכות הסביבה), הוא ייחשב סיפור הצלחה. במשרד הכלכלה בונים על גדול. המערכת מתפתחת לכיוון אירופה, ארצות הברית והמזרח הרחוק, אומרים שם. ביילין יהפוך את היוצרות, ומשרדו החדש ירכז את הפעילות הכלכלית של המזרח התיכון. שמעון שטרית, השר היוצא, עסק בפיתוח חברתי וטיפל בבעיות של משכנתא. ביילין יבנה את נמל התעופה הבינלאומי של עקבה, ויהפוך את נמל חיפה לנקודת מוצא של סחורות ירדניות. בסוף אוקטובר, להזכיר, יעמוד ביילין בראש המשלחת הישראלית לוועידת עמאן, ועידת ההמשך של ועידת קזבלנקה.

ביילין רץ לממשלה, אבל הראש מסתובב כמעט לכל כיוון. לפעמים הוא עוצר, כדי לפרק מוקשים. ביילין יודע שההצטרפות הרואלית - שלו ושל ברק - לממשלה מזמינה אי־שקט פוליטי ועלולה לפתוח כבר עתה את ההתמודדות בין חיים רמון וברק על ראשות מפלגת העבודה. בחודשים האחרונים זירזו בכירים במפלגה את כניסתו של ברק לממשלה כדי לבלום את רמון וליצור תחרות (מלאכותית?) בין השניים. כשברק יצטרף לממשלה, יסתופפו לידו שרים וחברי־כנסת שיבנו את מחנה ברק הרמיוני, יבקשו לתפוס עמדה ליד המנהיג הפוטנציאלי, וליהנות ממעמד של מקורבים.

אגב, אחד השרים ששוחח ממושכות עם ברק, בארץ ובחו"ל, היה שר החוץ שמעון פרס. פרס היה זה שהעלה את שמו של ברק כמנהיג העתידי של מפלגת העבודה, בשיחה שקיים עם יצחק נבון לפני חמש שנים בדיוק. באחת מישיבות סיעת מפלגת העבודה בכנסת העריך פרס כי רמון אינו מתכוון כלל לחזור לעבודה. "אל תשלו את עצמכם", הוא הפציר בחבריו.

מזה כשנה עוסק יוסי ביילין בשיחות עומק עם רמון וברק, מנסה לתאם עמדות ולבנות את מערך ההנהגה האיכותי של המפלגה לקראת שנת 2000 ושיכלול את רמון, ברק, ביילין, אברום בורג, פרופ' שלמה בן־עמי וחגי מרום. ביילין, השבוע: "הכוונה שלי לקרב בין רמון וברק. נוצרה אווירה של התמודדות מחויבת ביניהם. זה מצחיק, כי זה עדיין לא עומד על סדר היום. אמרתי לשניהם בשיחות נפרדות כי במשך הרבה שנים היתה במפלגה התמודדות בין משה דיין ויגאל אלון. העולם התחלק לשני מחנות, אבל בפועל, ההתמודדות הזו לא התקיימה מעולם. ברגע הקריטי גולדה הפכה לראש הממשלה, ודור שלם ביזבז את המתח והאנרגיה על המריבה הזו".

שלוש פעמים נפגשו ביילין, ברק ורמון. ההתוועדות האחרונה היתה במהלך מסיבת יום העצמאות שקיים בביתו בהרצליה פיתוח המיליונר יוסי מיימן. השיחה היתה פוליטית כללית. המשתתפים הכחישו כי בפגישות המשותפות הם דיברו על חלוקת כוחות. "אין לי יריבות עם אהוד ברק", אמר רמון השבוע. "גם כשהייתי שר בממשלה, והוא היה הרמטכ"ל, לא היה לי עימות איתו. אין שום יריבות. אני חשבתי שהוא צריך להצטרף לממשלה בתפקיד מרכזי".

שר ביטחון?

"כן. דיברתי עם רבין לפני חצי שנה, אבל זה לא שינה את המצב".

אז מה קורה ביניכם?

"שום דבר. יש כאלה שרוצים שתהיה יריבות, והם עובדים על זה. הם הקימו את התנועה לעצירת רמון, וחושבים שיוכלו להשתמש בברק. רוצים לתפוס עליו טרמפ. זה לא בא מצידו של אהוד".

לפני חודש, בישיבת מרכז מפלגת העבודה, יצא יוסי ביילין למלחמה נגד חוק הבחירה הישירה לראשות הממשלה. ביילין הסביר למקורביו כי הוא פועל גם כדי להקל על שובו של רמון לעבודה. בתנאים של בחירה ישירה, יוכל רמון להריץ 'אינסטנט מפלגה' משלו, שתשחזר את ההישג המרהיב מהבחירות להסתדרות ותזכה בחמישה־שישה מנדטים. במקביל, יתמוך רמון ברבין במירוץ לראשות הממשלה. אחרי הבחירות הוא יצטרף לממשלתו של רבין ולקואליציה של השמאל.

איך תשפיע המפלגה החדשה של דוד לוי על תוצאות הבחירות?

רמון: "מספר המנדטים שיקבל לוי לא ישנה הרבה. הוא יכול לזכות בארבעה־חמישה מנדטים, אבל מה שחשוב זו הבחירה הישירה. אני מעריך שרבין ונתניהו יעלו לסיבוב השני. בוחרי לוי לא יצביעו, או שיצביעו אז עבור רבין".

המפלגה של לוי תרוין על מצע חברתי, ותבקש לאסוף קולות במרכז המפה הפוליטית. זה לא יפגע ברשימה העצמאית שלך?

"לא. רוב הבוחרים של דוד לוי יהיו אנשי ליכוד".

אגב, במפלגת העבודה מספרים שגם חברך, שמעון שבס, מנסה ליצור הבנות ולחלק תפקידים בינך ובין אהוד ברק.

"זה לא נכון".

"המטרה – לנצח בבחירות"

שמעון שבס, לשעבר מנכ"ל משרד ראש הממשלה, ירד ביום ראשון לפני שבועיים ממשרדו החדש בבנייני התאומים בדרום תל אביב, והלך לפגוש את אהוד ברק במלון דן. השיחה בין השניים נמשכה שעות. שבס לא מוכן לרוות על תוכן השיחה. "נפגשתי איתו כמה פעמים. שיחות בארבע עיניים זה לא עניין ציבורי".

הלכת לפגישה בתיאום עם רמון?

"שטויות".

שבס נע בחודש האחרון, מאז שעזב את לישכת רבין, בין מפלגת העבודה ובין עסקיו הפרטיים, שגם עליהם הוא אינו מוכן לדבר. שבס שוהה ברחוב הירקון 110 רק בימי חמישי, מה שמצמצם למינימום את אפשרויות החיכוך בינו ובין מזכ"ל העבודה, נסים זווילי. במשרדו של שבס בבית המפלגה יושב עוזרו הוותיק, זאב קירצ'וק, איש חביב ובעל כושר ביצוע מוכח. קירצ'וק מרכז בימים אלה את הלוגיסטיקה של מבצע "אוהל שלום", שיוזמת המפלגה. האוהל ינדוד מעיר לעיר, ובכירי המפלגה יבואו להסביר את חשיבות תהליך השלום, בדיוק כמו "מיצג הגולן" של הוועד למען ישובי הגולן. באוהל יהיו גם פינות משחקים ודוכני יצירה לילדים, לטובת הסכמי השלום.

פעם־פעמיים בשבוע נועד שבס עם רבין לפגישה אישית, שבה הוא ממלא את יעודו כיועץ הפוליטי של ראש הממשלה, והמרכז את צוות הפעילות שלו במפלגה. בשיחות הללו עלתה, כנראה, התוכנית לבנות כוורת צעירה סביב רבין ופרס לקראת הבחירות הבאות, כדי לעמעם מעט את עניין הגיל המבוגר של ראש הממשלה ושל שר החוץ. בכירי הכוורת יהיו, כמובן, ברק ורמון, יחד עם פואד בן־אליעזר ואפרים סנה.

"המטרה ב־1996 היא לנצח בבחירות", אומר שבס, "ושרבין יהיה ראש הממשלה ויוביל אותה להמשך הישגיה, יחד עם פרס. לצד שניהם הייתי רוצה לראות בהנהגה את ברק ורמון יחד עם שרים טובים, ולצידם אנשים צעירים נוספים מהפוליטיקה הישראלית. הנבחרת הזו תהיה הנבחרת המנצחת".

מה איתך, תרוץ בפריימריס?

"עדיין לא החלטתי".

■ ■ ■

מלה אחרונה בענייני השב"כ. בשבועות האחרונים נפוצו בין כמה משרי מפלגת העבודה שמועות עקשניות שראש השב"כ היוצא, יעקב פרי, יצטרף למפלגה, ויטפס גם הוא לצמרת הגבוהה לקראת הבחירות הבאות.

זה נכון? - שאלתי השבוע את נשיא סלקום, יעקב פרי.

"השתגעת", הוא ענה, "אני בורח מפוליטיקה כמו מאש".

מחקרים ותגליות

כל חיי אני מקנא באנשי האקדמיה העושים ימים ולילות במחקרים קשים ומסובכים, ומביאים לידיעת ציבור ההדיוטות, את פרי מאמציהם. ואכן, אפילו הדיוט קשיש כמוני, שראה רבות בחייו, נותר פעור פה וחסר נשימה למול התגליות הגדולות והמפתיעות הנחשפות בפנינו השכם והערב. תגליות המשנות את השקפת עולמך ואת זווית ראייתך. מסקנות המנפצות מוסכמות ומערערות אמונות. ומחקרים הגורמים לך להתפעל מן המקוריות, המעוף והחידוש המחשבתי הנועז.

הנה, למשל, תגלית אדירה שנחשפה בעיתוננו ביום רביעי השבוע והאירה את חיינו באור חדש ושונה. וכך נכתב, "מחקר: ריקוד מאומץ עלול לגרום לפגיעה בעצמות הרגליים". זו הכותרת - ואז מופיעה החדשה המרעישה, "המחקר מוכיח כי לבנות העוסקות במחול יש סיכון לפתח שברי הליכה". הוווו, איך לא חשבנו על זה קודם? נכון שכל הרקדניות ללא הבדל גיל גזע או מין, מתאוננות ללא הפסק על בעיות בגפיהן התחתונות - אבל עד שלא הגיע המחקר לא השכלנו לקשור בין השניים.

אבל זה עוד כלום. מחקר שיתפרסם בקרוב יכריז כי יש קשר בין דחיפת מסרגה חדה לאוזן אצל ילדים, וסיבובה שם, לבין פגיעה אפשרית בעור התוף. כלומר אחרי שנים של דם, יזע ודמעות של החוקרים, יוכח הקשר בין המסרגה לבעיות שמיעה אפשריות. אגב, ישנה עוד תאוריה, האומרת כי דחיפת גלעין אבוקדו לאף עשויה לעורר אנשים לנשום דרך הפה - אבל כיוון שהמחקר נמצא עדיין בשלביו הראשונים, אל לנו לזרוע פניקה בקרב ציבור דוחפי האבוקדו ולגרום להם שיעברו לגלעין מנגו.

ואוכל מקולקל? עד כה נהגנו לאכול אוכל מקולקל ללא מורא וללא משוא פנים. אבל במחקר חדשני שנערך נקבע כי

סידרון

קיים קשר בין אוכל מקולקל לבין קיבה מקולקלת. כלומר, מעקב שנמשך שנים אחר ציבור המשלשלים, הביא לכך שהחוקרים העזו לצאת במסקנה בלתי שיגרתית זו, לפיה טיב ההכנה קובע את מספר היציאות.

מה שכן, חוקרים רבים מנסים למצוא כבר שנים, את הקשר בין חיבור של גברים ונשים לבין המאזן הדמוגרפי. ואני בטוח שהארץ תרעש כשיתפרסם סוף סוף המחקר הסודי שלפיו, קירבה פיסית של איש ואשה עלולה ו/או עשויה, לגרום להבאת ילדים. אין עדיין סטטיסטיקה ברוקה, אבל בין החוקרים מתגבשת הדעה לפיה ניתן לראות השפעה של יחסי זכר ונקבה על הילודה.

השבוע ביקרתי אצל חברים, וילדם החביב בן השלוש אמר לי, ואני מצטט: "אני לא שם יד באש למה מי ששם יד באש, מקבל כוויה וזה כואב לו, נורא נורא". ממש לא האמנתי למשמע אוזני. איך הוא מעוז מי הוא בכלל שיקבע עובדות? הרי אין לו את הכלים וההשכלה למחקר רציני, אין לו את הידע והאמצעים, ובכל זאת הוא כבר יודע. מה הוא חושב לעצמו? בן שלוש וכבר חוקר?

אבל לא רק מחקרים. באותו עמוד של עיתוננו הופיעה גם תגלית. אמנם בילדותנו היתה המלה תגלית מתקשרת בדרך כלל לתרופות חדשות, או יבשות עלומות, או מדע. אבל היום המלה תגלית מתאימה את עצמה למחקרים שעליהם דיברנו זה עתה. וכך נכתב בעיתון: "תגלית - גברים שמאליים סובלים פחות מאימפוטנציה, מאשר גברים ימניים" אלו הן המסקנות אליהן הגיע ד"ר אלכסנדר אולישניצקי, המטפל בבעיות אימפוטנציה בירושלים ובתל אביב". ובכן, אשר יגורנו, בא - המאפיה השמאלית השתלטה גם על הזיקפה. לא מספיקה לה שנטלה מן הימין את העיתונות, התקשורת, הבוהימה והשלטון, עכשיו היא נוטלת ממנו גם את האון.

כמובן שמתעוררות שאלות משניות כמו: האם ימני־שמאלי הוא פורה יותר משמאלי־ימני? או, האם שמאלי־שמאלי הוא בעצם פר הרבעה בפוטנציה. אבל לאור תגלית זו לגבי האימפוטנציה של אנשי הימין, מתחזקת הדעה לפיה עמידה על עקרונות פוגמת בעמידה האחרת, וכי זקיפות לאומית באה על חשבון הזקיפות הפרטית. מצד שני, מוצא הימין תחליפים לאין האונות בשמות ישוביו: קרני שומרון, מעלה לבונה, מעלה אפרים, מעלה שומרון, וכמובן - תקוע.

אבל אין להכחיש כי הממצא מעלה השערה נוספת. בעוד הם, הימניים, זכות אבותיהם עומדת להם, הרי לאנשי השמאל עומדת זכותם שלהם.

לפחות זה.

חוק וסדר
משה נגבי

דמוקרטיה אמיתית

עצוב להיווכח, כיצד השנים האינטנסיביות שעשה יצחק רבין כשגרירנו בבירת הדמוקרטיה האדירה בתבל, לא הותירו בו שום חותם ערכי. באותה תקופה ממש, ראשית שנות השבעים, סערו וגעשו המערכות הפוליטיות והתקשורתיות בוושינגטון - ממש כמו בירושלים השבוע - עקב דליפת חומר ביטחוני ודיפלומטי "סודי ביותר". יועץ לשעבר של הפנטגון, ד"ר דניאל אלסברג, הדליף אז לא רק מסמך אחד, אלא אלפי מסמכים "סודיים ביותר", שחשפו את כל האמת על המהלכים שהובילו את אמריקה למעורבות הצבאית בווייטנאם. הנשיא ראז ניקסון ניסה להפעיל את חוקי הסודות הרשמיים, הן נגד המדליף והן נגד העיתונאים שקיבלו ממנו את המסמכים ופירסמו אותם. הוא הוקיע אותם כמי שבחוסר אחריותם מחבלים באינטרסים של ארצות הברית, וזאת כאשר "חיילינו ממשיכים להקיז את דמם בשדות הקרב".

אך בדמוקרטיה האמריקנית - המקדשת את זכותו של האזרח לדעת, ובעיקר ליידע את זולתו - לא עשתה הדמגוגיה של הנשיא שום רושם. בתי המשפט דחו את בקשת הממשל למנוע פירסום מלא של המסמכים, וגם ביטלו את האישומים הפליליים נגד המדליף. הם קבעו כי דווקא סוכני הממשל הם שפשעו כאשר חיללו את זכויות האזרח של ד"ר אלסברג. בית המשפט העליון האמריקני הסכים כי המסמכים מביכים את ממשלת ארצות הברית וכי פירסומם עלול לחבל באמינותה ובהשגת יעדיה. ואולם הוא לא ראה בכך עילה מספקת להסתרתם. השופטים הדגישו כי אין די בסיווג "סודי ביותר", אלא יש להשתכנע שהפירסום אכן יוצר "סכנה ברורה ומיידית לנזק ישיר, מיידי ובלתי הפיך, לביטחון המדינה או אזרחיה"; בהיעדר סכנה כזאת - הזכות לדעת גוברת.

■

כאמור, מאומה מכל זה לא חילחל לתודעתו של רבין. אך האטימות הערכית איננה שלו בלבד. המהומה סביב חשיפת המסמך של תת־אלוף שטאובר על ידי ביבי נתניהו, ההאשמות הפרועות שהוטחו (גם מפי נשיא המדינה) במקור העלום שהדליף לו את המסמך, וההודעה הדרמטית על פתיחת חקירה, בפיקוח צמוד של סגן הרמטכ"ל(!), במגמה לאתר ולהעניש "במלוא חומרת הדין" את ה"פושע המסוכן" - כל אלה הם סימפטומים של השלב האינפנטילי שבו תקועה עדיין הדמוקרטיה שלנו. ואכן, בדמוקרטיה בוגרת ומתוקנת, לא היה איש מעז לערער על זכותו (ובעצם חובתו) של ראש האופוזיציה לחשוף לעין הציבור נייר־עמדה המסכן לדעתו את שלום המדינה: בדמוקרטיה בוגרת ומתוקנת, היתה דעת הקהל כולה מתקוממת לא על חשיפתו של המסמך, אלא דווקא על השימוש לרעה שמבקש לעשות השלטון באמתלות ביטחוניות ובחקיקה פלילית דרקונית על מנת להסתיר את עמדותיו ומהלכיו מעיני הציבור, וכך למנוע ביקורת ציבורית על העמדות והמהלכים הללו.

ייאמר מיד: להלכה אמנם עבר מדליף המסמך הצבאי עבירה פלילית חמורה ואולי אף חמורה מאוד. זאת משום שחוק העונשין מטיל איסור גורף על כל עובדי הציבור (ובכללם קציני צה"ל) למסור לגורם חיצוני כל מסמך או מידע שהגיע אליהם בתוקף תפקידם. חשוב להדגיש: האיסור חל על כל מסמך או מידע שהוא, ולא רק על מסמך או מידע שיש עילה ביטחונית סבירה לשומרם בסוד. כך, למשל, פקיד או קצין המדליפים מסמך החושף הזנחה, מחדל, הולכת שולל או אפילו שחיתות במקום שירותם - הם בחזקת עבריינים, גם אם ההדלפה תרמה תרומה חיונית לביעור ההזנחה, המחדל, הולכת השולל או השחיתות.

העונש הצפוי למדליף כזה הוא, בנסיבות רגילות, שלוש שנות מאסר. ואולם אם מדובר במסמך צבאי המסווג ומסומן כ"סודי ביותר" (או אפילו "סודי" או "שמור") - הדלפתו מוגדרת כ"ריגול חמור" והעונש הוא 15(!) שנות מאסר. אך שוב יש להדגיש - גם הסעיף החמור הזה איננו חל אך ורק על מסמכים אשר כוללים סודות צבאיים או מידע אחר אשר פירסומו עלול לסכן את ביטחון המדינה ואזרחיה, אלא על כל מסמך שמחברו בחר לסווגו או לסמנו בסיווג ביטחוני. המשפטן פרופ' זאב סגל התריע השבוע בקול ישראל, כי הסיווגים הללו מודבקים לעתים מזומנות למסמכים צבאיים באורח שיגרתי ושרירותי לחלוטין, ובלי לבדוק אם באמת כלול בהם סוד צבאי כלשהו. הוא סיפר כי קיבל בשעתו מכתב תודה על הרצאה בפני חיילים, וכי על המכתב התנוסס סיווג ביטחוני גבוה. גם כל מי שחושף מכתב תודה סתמי כזה עובר לכאורה - ממש כמו מדליף המסמך של תת־אלוף שטאובר - עבירה של "ריגול חמור" וצפוי ל־15 שנות מאסר.

אכן, המסמך של תא"ל שטאובר איננו מכתב תודה גרידא. אך גם הוא - כמו מכתב התודה הנ"ל, וכמו מסמכי הפנטגון - איננו כולל שום סוד צבאי שגילויו יסכן באורח ישיר ומיידי את חיי חיילינו או את ביטחון המדינה. נכון שטמון בגילוי המסמך סיכון מדיני. ויתוריה המשמעותיים של ישראל במשא ומתן עם סוריה - כפי שהם עולים מן המסמך - אמנם עלולים לקומם רבים בציבור, ולהקל על ביבי נתניהו ועמיתיו באופוזיציה לגבש רוב שיטרפד את כל התהליך עם סוריה. אך זו בוודאי איננה עילה לגיטימית להגדיר את תוכן המסמך כ"סודי ביותר", או להסתירו. השלום עם סוריה הוא יעד נכסף ביותר, אך גם אליו מותר לממשלה להתקדם אך ורק בדרך דמוקרטית. יש להבהיר חד וחלק: אם יתברר שהרוב בכנסת שולל את הוויתורים שבמסמך, אסור לממשלה להורות לרמטכ"ל לעשותם או אפילו להציעם לסורים. בה במידה אסור לה לנסות להסתירם מן הכנסת וכך למנוע בעצם מחברי הבית לגבש ולהביע עליהם את דעתם השלילית.

אנו גאים שישראל - בניגוד לסוריה - היא דמוקרטיה, וכי אנו, בניגוד לנתיניו של חאפז אסד, אזרחים בני חורין, ולא פיונים פסיביים על לוח האשקוקי של השליט. חרותנו זו לשלוט בגורלנו מתבטאת הלכה למעשה בזכות הניתנת לנו - אם במישרין ואם באמצעות נציגינו בכנסת - לחוות דעה על מהלכי השלטון ויעדיו, ולהחליף את השלטון, או ללחוץ עליו לשנות את מדיניותו, אם דעתנו על מדיניות זו היא שלילית. ואולם הזכות והחרות הללו מתרוקנות לחלוטין מתוכנן אם השלטון מסתיר מאיתנו את מדיניותו ויעדיו. כיצד יכול האזרח לשפוט אם נכון נהגה הממשלה בהליכתה לשיחות הרמטכ"לים בוושינגטון, או שמא יש בהן, כטענת האופוזיציה, משום הפקרת ביטחון ישראל, אם ברצונו להצטרף להפגנה נגד השיחות הללו, או אולי דווקא להפגין בעדן - אם הוא, ואף נציגיו בכנסת, אינם יודעים מהן העמדות שהציג הרמטכ"ל בשמנו בשיחות הללו.

■

מדובר, כאמור, במושכלות יסוד של דמוקרטיה. וכבר לפני שנות דור הן אומצו ונוסחו בתקדים מפורסם של בית המשפט העליון שלנו. הנה כך אמר השופט ד"ר משה לנדוי ב־1962: "כדי שהאזרח יוכל ליהנות מחרותו להחליף דעות, דרושה לו גם החרות לגשת ללא מעצור למקורות האינפורמציה. רק בדרך זו הוא יוכל ליצור לעצמו דעה עצמאית על אותן שאלות העומדות ברומו של עולם החברה והמדינה. שלטון הנוטל לעצמו את הזכות לקבוע מה טוב לאזרח לדעת - סופו שהוא קובע גם מה טוב לאזרח לחשוב, ואין סתירה גדולה מזו לדמוקרטיה אמיתית שאיננה מודרכת מלמעלה".

לפני שנים אחדות שבו ועלו הדברים, במלוא החדות והחריפות, בתקדים עקרוני אחר, והפעם בסגנונו של השופט מאיר שמגר: "דעת קהל חופשית ומודעות הציבור לנעשה במערכות השלטון הן חלק אינטגרלי מן המבנה של המשטר הדמוקרטי. משטר זה בנוי על שיתוף מתמשך של הציבור במידע על המתהווה בחיים הציבוריים. שלילתו של יסוד הגילוי ברבים יש בו כדי לבטל את יכולתו של הציבור ליטול חלק בחיים הפוליטיים".

ברור שהאיסורים הפליליים הדרקוניים שהזכרנו סותרים את הדברים הללו ומאיימים "לשלול את יסוד הגילוי ברבים ולנגוס את יכולתו של הציבור ליטול חלק בחיים הפוליטיים". איסורים אלה נועדו בעצם לאפשר לשלטון לקבוע "מה טוב לאזרח לדעת", וממילא גם "מה טוב לאזרח לחשוב". ואמנם, אילו, חלילה נאכפו איסורים גורפים אלה ככתבם וכלשונם, במלוא היקפם וחומרתם, לא היה יכול קצין או עובד מדינה להביא לידיעת האזרחים מידע בעל השלכה ציבורית מכרעת, כל עוד לא קיבל את אישור הממונים עליו. והרי ברור שהאישור לא היה ניתן כאשר המידע עלול לפגוע בשלטון או לעזור לאופוזיציה. לשון אחר: רק מידע המשרת את תדמית השלטון והמחזק את התמיכה העממית בו, היה יכול אז להגיע לציבור.

חיים הרצוג

בדרך לאנרכיה

הדלפת המסמך הסודי

אם קיים ארוע אשר מסמל בעיני הידרדרות מסוכנת בתודעת הביטחון והנורמות הציבוריות במדינת ישראל, הרי הוא פירסום הקטע מתוך מסמך צבאי חסוי הנוגע למשא ומתן בין ישראל לסוריה.

יש להניח שהמסמך, שאגב כתוב בכשרון רב, מסווג כסודי ביותר. לכן מי שמוסר אותו לאחר שאינו מוסמך לקרוא בו - עובר עבירה חמורה על כללי ביטחון המדינה שהעונש עליה, אם יופעל כחוק, הוא 15 שנות מאסר.

במשך כל שנות המדינה היו לנו מקרים רבים של הדלפת חומר מסווג עד כדי מסירתו לידי האוייב, אשר נומקו באי הסכמה עם הקו המדיני של הממשלה.

זכורים לנו מקרים כמו ישראל בר, חבר קיבוץ, איש ציבור שהורשע בעוון קיום מגע עם עובד השגרירות הסובייטית. מרדכי ואנונו החליט שהוא יודע יותר טוב מה עדיף למדינה ומסר חומר סודי לגורם בחו"ל ונדון ל־17 שנות מאסר.

במקרים אלה ואחרים, אנשים הצדיקו עבירה כזו על החוק, בדאגה ממדיניות הממשלה. אולם בדרך כלל היתה הקפדה יסודית בנושא זה.

כמי ששירת פעמיים כראש אמ"ן תחת הנהגתו של דוד בן־גוריון ז"ל, זכורני היטב שורת מקרים של הדלפת חומר מסווג לגורמים שאינם מורשים, והתגובה החד־משמעית והאכזרית של דוד בן־גוריון. לא אחת ראיתי קצינים מבריקים עם רקע מרשים ביותר, מסיימים את תפקידם בגלל הדלפת מידע בנושאי ביטחון לגורם לא מוסמך. בן־גוריון לא ידע פשרות בנושא זה, וגם העיתונות עצמה הבינה את חשיבות העניין, גילתה אחריות ופעלה יחד עם הצבא להגן על ביטחון מדינת ישראל.

זו הפעם הראשונה, שאני זוכר, שנחשף מסמך סודי ביותר בפומבי, ככתבו וכלשונו, והנושא הופך למישאל דעת קהל. רוב העם פוסל את המעשה אבל ישנם גם כאלה התומכים.

■

אני מודע היטב לכך שהשתנו הזמנים וכי אנו חיים בעידן של פתיחות תקשורתית, אולם משום בחינה שהיא לא אוכל להצדיק את המעשה של הדלפת המסמך מתוך הצבא וחשיפתו הפומבית על ידי ראש האופוזיציה. השקפה פוליטית, ואין זה משנה כמה המחזיק בה משוכנע באמיתותה ובחשיבותה לביטחון המדינה, אסור בשום פנים ואופן שתצדיק עבירה על החוק מצד איש צבא או פוליטיקאי. הצדקת מעשה כזה כמוה כפתיחת פתח לאנרכיה, בה יוכל כל אחד להתעלם כרצונו מציווי החוק בנימוק של השקפה פוליטית ו"זכות הציבור לדעת". וכידוע, גם בחברה דמוקרטית זכות זו איננה בלתי מוגבלת. עומדות כנגדה זכויות אחרות.

יש תחומים בעשיה הלאומית הזכאים לחומות הגנה של סיווג וחשאיות, עד שיגיע זמנם להיחשף. כזהו בשלב זה התחום של המו"מ על הסדרי הביטחון עם סוריה. איך ניתן להצדיק הדלפת נייר עבודה פנימי של צה"ל בנושא זה, שעה שהרמטכ"ל נושא ונותן עם עמיתו הסורי? ואיך יוכלו קציני צה"ל להביע את דעותיהם המקצועיות בחופשיות, באווירה של הדלפות ופוליטיזציה של עמדות ביטחוניות?

ח"כ הרוצה להקריא בפני הכנסת ממסמך סודי ביותר הנמצא בידו, חייב לעבור את הצנזורה על מנת לוודא כי לא תהיה זו הדלפה העשויה לסכן את ביטחון המדינה. ראש האופוזיציה לא רק שלא נהג כך, אלא אף התגאה במעשהו. האמנם זו היתה עמדתו אילו היה ראש ממשלה?

אין לעמדתי שום היבט פוליטי, מפלגתי או רעיוני. הדלפת חומר מסווג היא עבירה חמורה המצטרפת לשורה ארוכה של עבירות בתחום הדלפת מסמכים וגילוי סודות. ומה שמדאיג הכי הרבה זה הנסיון להצדיק את המעשה ולהגן עליו.

הגיע הזמן שנתעורר ונצא מעולם ה"נדמה לי", שלפיו אין קריטריונים ואין ערכים, יש רק גישה פוליטית. מדאיג אותי שהערך העליון של המדינה שלנו - ביטחון חייליה ותושביה - הופך למטבע שמשתמשים בו לפי כיוון הרוח הפוליטית. מדאיג אותי שלא היתה תגובה ציבורית חריפה יותר. למרות הביקורת שהושמעה, העניין לא בא לידי ביטוי בזעזוע ציבורי מהמעשה. מדאיגה אותי גם העובדה שדבר כזה קורה בצה"ל. האמנם נכונה התדמית הנוצרת לצה"ל בעיני הציבור, של גוף חסר משמעת ומרושל?

כך או כך, מה שקרה מחייב בדיקה יסודית של מערכת הביטחון.

לנקו - אחת מהשתיים הטובות בעולם!

Lenco®

* מערכות סטריאו * רדיו טייפ לרכב * קומפקט דיסק * מיקרו-גל * טלוויזיות * וידאו * שואבי אבק * פקסימליות * מיני בר *

מבצעי אביב 95 ל"חבר" משרתי הקבע והגימלאים, נכי צה"ל, משטרת ישראל, אנשי כוחות הבטחון... לפרטים והזמנות טלפוניות: 03-6130967, 03-5569577, 03-5569494, 07-370715

יבואנים בישראל: מיה אלקטרוניק בע"מ, רח' בר-כוכבא 12 חולון, טל: 03-5569494

הכבוד האבוד של החייל הפשוט

המערכת המשפטית הצבאית נתונה בימים אלה למיתקפה קשה ■ תופעות המציאות את צה"ל באטימותו חוזרות על עצמן שוב ושוב: אישומים שלא צריכים להיות, מעצרים ממושכים בלי הבאת החשודים לפני שופט, דיונים משפטיים שלא בנוכחות הנאשם, לחצים על סניגורים צבאיים, בדיקת תלונות בלי לדבר עם המתלוננים ■ האם מערכת השיפוט הצבאית מגבה את אנשיה למרות עוולות שנגרמות לחיילים? האם בצבא ערים לעובדה שחיילים מרצים עונשי מאסר על לא עוול בכפם? ■ תגובת צה"ל: "אנחנו מודעים לתמורות ולשינויים וזכויות החייל הורחבו"

סיפורו של סמל אמיר קופלוביץ' מפתח־תקווה הוא רק דוגמה אחת מבין רבבות לקלות הבלתי נסבלת שבה הצבא יכול לשלול מחייל את חירותו. הבחור בסך הכל היה חולה וקיבל "גימלים" מקצין העיר בתל אביב. אבל במקום לשכב בבית או במרפאת הבסיס - הוא הגיע לכלא 6.

אמיר, המשרת ביחידת שיריון בדרום, הגיע הביתה לחופשה בסוף אפריל השנה. לאחר שחש ברע, פנה לקצין העיר בתל אביב. הרופא בדק, גילה שלאמיר יש לחץ דם גבוה, והורה על מנוחה של יומיים. אבל בעיני מפקדו של החייל, סגן מפקד החטיבה, הסיפור הזה לא מצא חן. הוא הורה לו לחזור לבסיס. כל טענותיו של אמיר שאינו מסוגל ללכת, וכי הרופא בקצין העיר אמר לו במפורש שהגימלים נועדו למנוחה בבית - לא הועילו. בלית ברירה עשה החייל הכנות לשוב לבסיסו, אבל כאן התערבו הוריו ולא הירשו לו לקום מהמיטה. אמיר חזר רק כעבור יומיים. כבר באותו ערב הציבו אותו בשמירה, ולמחרת הוכנס למשפט אצל הסמח"ט. האישום: אי מילוי פקודה. החייל נידון ל־21 ימי מחבוש, מהם ריצה 14 ימים בפועל. את יתר הימים שנגזרו עליו, קיבל כעונש על תנאי. הוא עירער על עונשו, אבל מפקד הבסיס דחה את טענות החייל, וקיבל את החלטת הסמח"ט. אמיר נשלח לכלא 6.

לכאורה, אמיר קופלוביץ' עבר על פקודות הצבא. הוא לא ציית לפקודת מפקדו. גם לא היה בידו מסמך שיוכיח כי הגימלים נועדו למנוחה בבית. על הטופס שקיבל בקצין העיר לא צויין דבר. אבל האב, חיים קופלוביץ', החליט לא לוותר. הוא פנה לפרקליטות הצבאית הראשית ולנציב קבילות החיילים ודרש לבטל את רוע הגזירה. "בני יושב על לא עוול בכפו", כתב האב והדגיש, כי הצדק הצבאי שנעשה עם בנו אינו צדק, וכי מלכתחילה הדיון המשמעתי נעשה שלא כדין, שכן המפקד התעלם מן ה"גימלים". העזרה לא הגיעה - לא מהפרקליט הצבאי הראשי ולא מנציב קבילות החיילים. מלישכת הנציב ענו שאין זה מסמכותו להתערב בעונש שהוטל כדין על ידי קצין שיפוט. "העברתי את קבילתך", כתב הנציב, "לטיפולו של אלוף פיקוד המרכז, המוסמך על פי פקודות הצבא לטפל בה כבקשה להמתקת העונש". מה שהנציב אולי שכח זו העובדה שאמיר סיים כבר מזמן לרצות את עונשו, ולא ברור בדיוק איזה עונש יכול אלוף הפיקוד להמתיק. לגבי שאלת חוקיות העמדתו לדין של אמיר, היפנה הנציב את חיים קופלוביץ' לפרקליט הצבאי הראשי. גם כאן ניתנה תשובה דומה: הפצ"ר אינו רשאי להתערב בפסק הדין המשמעתי, שעה שקצין השיפוט דן במקרה לגופו של עניין. במקרה הזה, קבעה סגן אורלי קצב ממדור דין משמעתי, הועמד החייל לדין משמעתי באופן חוקי.

שהמפקד ישלח אמבולנס

כאן אנו מגיעים לחלק התמוה של הסיפור הזה, המעיד כי בצה"ל יד אחת אינה יודעת מה עושה השניה. סגן אורלי קצב כותבת, כי משיחה עם קצין רפואה במרפאת קצין העיר בת"א, עולה כי אין לרצות את ימי המנוחה בבית, אלא אם נכתב זאת במפורש על גבי הטופס. אצל אמיר, כאמור, הדבר לא נכתב (אבל על הטופס לא נכתב גם שעליו לחזור לבסיסו). תשובה ברוח זו קיבל גם עו"ד אריה צ'רטוק, יו"ר אירגון 'הורים למען חיילים', שאליו פנו הוריו של אמיר, לאחר שנואשו מתשובות הצבא. עו"ד צ'רטוק דרש להעמיד לדין את קצין השיפוט ששפט את אמיר על לא עוול בכפו. אבל סגן הפרקליט הצבאי הראשי דחה את הטענות. הוא הדגיש כי הפצ"ר רשאי לבטל פסק דין, רק אם המעשה שביצע החייל אינו מהווה עבירה. הוא שב וציטט את פקודות הצבא לגבי "גימלים", והדגיש כי מעיון בטופס של החייל עולה שהוא לא קיבל היתר לשהות בבית.

טילפנתי לקצין העיר. סיפרתי שבני החייל ביקר במרפאה, קיבל "גימלים", אבל על הטופס לא רשום דבר. המפקד דורש, טענתי, שבני יחזור לבסיס, מה עושים? תשובתו של האחראי, חייל ושמו ישי, היתה חד־משמעית: לפי הוראות קצין רפואה ראשי והנחיות נציב קבילות החיילים, "גימלים" שניתנו בקצין העיר ת"א - נועדו למנוחה בבית. אם המפקד דורש ממנו לחזור לבסיס - עליו לשלוח אליו אמבולנס או רכב אחר שייקח אותו מהבית.

המסקנה ברורה: מפקדו של אמיר פעל בניגוד להוראות קצין רפואה ראשי והנחיות נציב קבילות החיילים, ולפיכך היה מקום להתערבות הפרקליט הצבאי הראשי. גם מקורות צבאיים שאיתם דיברנו לצורך הכנת הכתבה, הודו כי אולי החמירו מרי עם אמיר ולא היה צריך להעמידו לדין. "גם מפקדו של החייל עבר עבירה", אמרו. את הדברים האלה שמענו מאוחר מדי.

פרשת הפנס השבור

הסיפור הזה, הנוגע לדין המשמעתי בצה"ל, כמו גם רבים אחרים שעוסקים באישומים פליליים המוגשים נגד חיילים, מקומם היום רבים במערכת המשפטית האזרחית נגד המערכת המשפטית הצבאית. פרקליטים בכירים, אליהם הצטרפו גם לובשי מדים המשרתים בפרקליטות הצבאית, מותחים ביקורת על המערכת המשפטית הצבאית ועל העומד בראשה, הפרקליט הצבאי הראשי, תת־אלוף אילן שיף. מערכת זו, הם טוענים, מאפשרת לא אחת לרמוס את כבודו של החייל וחירותו תוך נפנוף ברגל של "טובת הצבא וצרכיו". לעזרתם של הפרקליטים מותחי הביקורת, נחלץ באחרונה בית המשפט הגבוה לצדק, שהתערב בכמה מקרים והורה לצבא לשנות נוהלי מעצר של חיילים. התערבות בג"ץ מעידה בעליל שהביקורת מוצדקת.

שמו של עו"ד אריה צ'רטוק גורם אי נוחות רבה בפרקליטות הצבאית הראשית. כמי שמייצג הורי חיילים הקובלים על עוולות שנגרמו לבניהם, הוא מציק לצבא ואינו בוחל לעתים במלים בוטות כדי להביע את מורת רוחו. עניין הדין המשמעתי בצה"ל מקומם את צ'רטוק, ועוד יותר מקוממות אותו התשובות שהוא מקבל מהפרקליטות הצבאית הראשית.

"אין זו הפעם הראשונה", הוא טוען, "שאני נתקל בחריגים בתחום הדין המשמעתי. חיילים מרצים עונשים על לא עוול בכפם, ומפקדים מטילים עונשים חרף חפות החיילים. פניות שלי לפרקליטות נתקלות בגיבוי מוזר שניתן למי שגרמו את העוול - קציני השיפוט".

תא"ל אילן שיף

מתוך תיק עב כרס שולף צ'רטוק סיפור נוסף כדוגמה. על הכוונת הפעם היו שישה חיילים, המשרתים בהיאחזות נח"ל. ב־13 בינואר השנה גילה מפקד הפלוגה, שהפנס הקדמי של הרכב ששייך לאחראי על המשק מטעם הסוכנות היהודית, ונמצא בשימוש ההיאחזות - שבור. הוא ניסה לברר אם מישהו גרם לכך בזדון, ומשלא הצליח, העביר את הטיפול למג"ד. המפקד מצא דרך פשוטה: הוא קבע כי ששת החיילים ששמרו באותו יום בשטח ההיאחזות אחראים למעשה, עיכב את יציאתם לחופשה ודרש מהם לגלות מי שבר את הפנס. החיילים הכחישו וטענו כי באותו יום הסתובבו רבים בשטח ההיאחזות, למשל עשרות נערים לפני גיוס, שהתנהגו בפראות.

אבל הטענות לא הועילו. המג"ד התבסס על ויכוח שהיה בינו והמלווה המשקי, מצד אחר, לבין ששת החיילים, כמה ימים קודם לכן. הוויכוח הזה, סבר המפקד, הוא שגרר אותם למעשה נקם - שבירת הפנס. "טענת המג"ד היא נסיבתית", טענו הורי החיילים במכתב חריף לנציב קבילות החיילים ולעו"ד צ'רטוק. במאמץ לגלות את האשם, נקט המג"ד, לטענת ההורים, צעדים נוספים. שבוע לאחר המקרה, ביקשו השישה לצאת ללוויית חבר שנפל. הוא התנה את יציאתם בתשלום עבור הפנס השבור. בהתערבות מפקד הפלוגה בוטלה הדרישה. אחר כך בא אליהם המפקד בהצעה מקורית: ששת החיילים יערכו הגרלה, ומי שיזכה - יעמוד לדין. לטענת ההורים, רק לאחר שפנו לפיקוד הנח"ל, בוטלה ההצעה המוזרה.

בכך לא הסתיים הסיפור. בשורה נוספת של קובלנות, טענו ההורים כי המג"ד מתנכל לבניהם, בעיקר אחרי שנודע לו כי ההורים פנו לנציב קבילות החיילים. כך, למשל, נשפט חייל בשם נתנאל נתנזון ל־18 ימי מחבוש על שהשאיר את הנשק בחדרו והלך לטלפן. קודם שנכנס למשפט, המתין נתנזון עשר שעות מול לישכת המג"ד. חייל נוסף, אמנון מגיד, נשפט ל־35 ימי מחבוש.

תשובת הפרקליטות הסתמכה על בדיקה שטחית ביותר, והיא מעידה עד כמה החייל הפשוט הוא בורג קטן ושחוק מול המערכת. ממכתב תשובה ששלחה סרן תמרה אבנר, מענף פיקוד ומשמעת בפרקליטות, עולה כי הבדיקה התבססה על שיחה עם המג"ד בלבד. איש מהפרקליטות לא דיבר עם החיילים או שמע את טענותיהם. המג"ד, כמובן, דחה את הטענות על התנכלות, הכחיש את סיפור ההגרלה, קבע כי החייל מגיד כלל לא נשפט, וכי נתנזון נשפט על הפקרת נשק והופעה מרושלת. מעבר לכך, קבעה הפרקליטה הצבאית, לפי חוק השיפוט הצבאי, אין הפרקליט הצבאי הראשי יכול להתערב בעונשים משמעתיים שניתנו כדין.

"מתשובת הפרקליטות", זועם צ'רטוק, "עולה ש־15 איש בערך אינם דוברים אמת, ורק המג"ד צודק. וכי מה ציפו

◄

המפקד פעל בניגוד להוראות קצין רפואה ראשי ונציב קבילות חיילים. חיים ומרים קופלוביץ

צילום: רובי קסטרו

תגובת צה"ל:

לצבא יש צרכים מיוחדים

על פי הדין המשמעתי - לחייל יש זכויות. הוא יכול לסרב להישפט בפני הקצין, יש לו זכות להביא עדים, לערער על עונשו וגם לבקש את המתקת העונש מאלוף הפיקוד או ממפקד הזרוע.

● פקודות הצבא קובעות שיש לכבד המלצות רפואיות. בכלל, את ה"גימלים" יש לרצות ביחידה, אלא אם הרופא קובע אחרת. מפקד רשאי להזעיק את החייל ליחידה למרות ה"גימלים", רק לאחר שקיבל אישור מסמכות רפואית. החייל קופלוביץ' ביצע עבירה ולכן נשפט, אבל גם המפקד עבר עבירה. חוק השיפוט הצבאי אינו מאפשר לפרקליט הצבאי הראשי לבטל דיון משמעתי, אם נעברה עבירה.

● מתוך מודעות לעובדה שקצינים צעירים נוטים להטיל את העונש המירבי על חיילים, צומצמו סמכויות הענישה שלהם. רק קצינים בדרגות סרן ומעלה יכולים להטיל עונשי מאסר מ־14 יום ומעלה.

● השוני בין המערכת האזרחית לבין הצבאית בכל הנוגע למעצר לפני משפט, נובע מהצרכים המיוחדים של הצבא, לשמור על רמת כוננות ומשמעת. יחד עם זאת, מודע צה"ל לתמורות ולשינויים וזכויות החייל הורחבו. ההנחיה שהיתה פעם, להחזיק חייל 60 יום במעצר עד להבאתו לפני שופט, צומצמה ל־35 יום, ולאחר מכן ל־25. בעקבות חקיקת חוק היסוד, נערכו שוב דיונים בפרקליטות הצבאית וגובשה הצעת חוק לצמצם את המעצר לשמונה ימים.

● בעניין העריקים והנפקדים - המצב לא שונה. ואת כיוון שמדובר באוכלוסיה שקשה ללכוד אותה, ולכן יש להחזיקם במעצר. בחוק השיפוט הצבאי אין חובה להביאם לדיון בפני שופט, מתוך רצון שלא לסרבל את התהליך. עתה, בעקבות המלצת בג"ץ, ניתנה הוראה לתביעה לקצר את ההליכים ולהביא את הנאשמים לדין תוך זמן קצר מאוד. ככלל, החלטה לעצור עד תום ההליכים נובעת ממספר שיקולים. ראשית, אינך בטוח שהעריק יתייצב למשפט. שנית, לא יעלה על הדעת שאדם שביצע עבירה חמורה ישוב ליחידתו.

● בעניין הסמים - הצבא נמצא תחת הפגזה כבדה. צה"ל נלחם בתופעה מלחמת חורמה, מתוך תפיסה שהסמים עלולים לערער את תיפקוד הצבא. בעניין הזה אנחנו לא לוקחים שום סיכונים, ועובדה שהגענו להישגים: קיימת ירידה מתמדת בשימוש בסמים. המדיניות היא לעצור ולהעמיד לדין - בלי פשרות. המדיניות חייבת להיות עקבית, ואין לסטות ממנה.

● בעניין ייצוג נאשמים: איננו רואים שום פסול בכך שסניגור צבאי יפנה לחייל עצור ויציג בפניו את זכויותיו. השאלה שהופנתה ללישכת עורכי הדין לא הציגה את הבעיה במלואה. בית הדין הצבאי לערעורים, שדן בסוגיה הזו, לא קבע שהסניגור הצבאי צריך לדרוש יפוי כוח מהנאשם, אלא לומר לו את זכויותיו ולהשאיר לשיקול דעתו מי ייצג אותו.

● הטענות נגד הפרקליט הצבאי הראשי מעידות על חוסר תום לב. כל החלטה שלו נעשית לגופו של עניין, ותמיד יימצא מי שאינו מרוצה. מעולם לא נשמעה טענה מפי פרקליטים צבאיים. אפשר רק להצטער על כך שהם בחרו לומר את הדברים לתקשורת ולא לדרגים מעליהם.

קורא לך בקפה

ונותן לך מתנה: כוס קפה חינם ו-250 שקל הנחה!

בוא לדוכן של "הובאר ישראל סוכנויות", יבואנית LAVAZZA ESPRESSO POINT, ביריד אדם ועולמו (ביתן 30), הצג מודעה זו ושב איתנו על כוס קפה אמיתי (הקפה עלינו). אחרי שתשתה ותהנה תוכל לרכוש את אחת ממכונות הקפה היוקרתיות של לוואצה, במבצע בלעדי לקוראי מעריב: 250 ש"ח הנחה על דגמי INOX ו-GOLD, והיתרה ב-10 תשלומים שווים.

כ ד א י ל מ ה ר - ה ק פ ה מ ת ק ד ר ו

LAVAZZA Espresso Point

* את מכונות הקפה המושלמות למשרד, מדגם INOX, ניתן להזמין לחודש נסיון, ללא כל התחייבות או תשלום, פרט למחיר "קופסיות הקפה" שנצרכו. לפרטים התקשר עכשיו:

יבוא ושיווק בלעדי: הובאר ישראל סוכנויות בע"מ, רח' נתניהו 5, א.ת. אור יהודה 60305, טל' 03-5338818, פקס: 03-5334522

מכונה קשוחה. אולם בית הדין הצבאי צילום: אלי דסה

הכבוד האבוד של החייל הפשוט

(המשך מהעמוד הקודם)

שיאמר"ז אשר לחייל מגיע, עו"ד צ'רטוק מתעקש וטוען כי הוא נשפט ונשלח למחבוש.

עו"ד שלמה ציפורי שותף לדעתו של צ'רטוק. מפיו, הדברים נשמעים אפילו חריפים יותר. עד לפני כמה שנים, שירת ציפורי בתפקידים בכירים במערכת המשפטית הצבאית. הוא אומר: "הפרקליט הצבאי הראשי רשאי לבטל פסק דין משמעתי, רק אם נוכח שהמעשה או המחדל שבגינו הורשע החייל איננו מהווה עבירה. כאן לא נעשית בדיקה רצינית. פעמים רבות יש מחלוקת עובדתית. החייל טוען דבר אחד וקצין השיפוט אומר דברים הפוכים. פעמים רבות מעלה החייל טענות עובדתיות, אבל הפרקליט הצבאי הראשי מקבל את טענת הקצין".

נושא הדין המשמעתי בצה"ל הוא רק החלק הקל בביקורת הקשה שיש למשפטנים על הפרקליט הצבאי הראשי. את התחמושת הכבדה הם יורים כאשר מדובר בנושא נוהלי מעצר לפני משפט של חיילים, ובמדיניות הפרקליטות הצבאית לבקש מעצר עד תום ההליכים כאשר מדובר בנפקדות, בעבירות סמים, וכמובן בעבירות חמורות יותר. הטענה היא, שצה"ל הפך למכונה קשוחה ובלתי רגישה. אם חלילה מעדת וביצעת עבירה פלילית, אפילו לראשונה בחייך - האל אולי סולח, אבל צה"ל לא. אתה מתחיל לרצות את עונשך עוד לפני שהוגש נגדך כתב אישום ונמצאת אשם.

על מעשים שבמערכת המשפט האזרחית לא חולמים להעמיד לדין - לצבא אין שום מעצורים. הוא יעצור עד תום ההליכים, יגיש כתב אישום וישפוט במלוא חומרת הדין. היחס לתופעה הזאת תלוי בנקודת ההשקפה. יש שיאמרו שצה"ל נוהג נכון, שבזכות הנוקשות הזאת הוא נקי כמעט לחלוטין מסמים ומתופעות אחרות המכערות את החברה. אבל בעיניים של משפטן - מדובר ברמיסת זכויות האדם.

באחרונה הצטרפה למבקרים גם לישכת עורכי הדין. גם היא מפנה את החיצים בעיקר כלפי תת־אלוף שיף. כמי שאמון על מערכת המשפט הצבאית, הם טוענים, הוא זה שנותן את ההנחיות לפרקליטים הפיקודיים ולתובעים הצבאיים, והוא זה שצריך ליזום את ריענונו של חוק השיפוט הצבאי כדי להגן על זכויות הפרט, כמו במערכת האזרחית. "אבל הפצ"ר הוא לא רפורמטור", הם אומרים.

עו"ד ציפורי ועמיתיו למקצוע מגדירים כ"חמורים ומתחת לכל ביקורת" את נוהלי המעצר בצבא. עובדה: במיגזר האזרחי ממתין עצור 48 שעות עד שהוא מובא לפני שופט, שבודק אם יש מקום להאריך את מעצרו. עכשיו מציעים לקצר את משך הזמן ל־24 שעות. לעומת זאת, לפי פקודות הצבא, אפשר להחזיק חייל במעצר 25 ימים עד שהוא יובא לפני שופט. רק באחרונה, בעקבות התערבות בג"ץ ולאחר שח"כ דדי צוקר עמד ליזום הצעת חוק בעניין, הורדה גם הפרקליטות הצבאית להודיע על שינוי נהלים ועל הגשת הצעת חוק לתיקון חוק השיפוט הצבאי, שיקצר את משך המעצר. אבל עדיין, המערכת האזרחית משיגה את הצבאית בליברליות שלה.

"בקטע הזה", אומר עו"ד ציפורי, "יש לי מלחמה אישית עם הפצ"ר. אני טוען שמצבם של חיילי צה"ל בנושא הזה גרוע אפילו יותר ממצבם של מחבלי החמאס. אפילו מחבל יובא לפני שופט תוך שמונה ימים. בשעתו, פניתי לח"כ דדי צוקר, יו"ר ועדת חוקה חוק ומשפט, והוא יזם הצעת חוק לתיקון העוולה. לצורך זה נקבע דיון בפרקליטות הצבאית, וגם אני זומנתי אליו. סברתי שאמצא יותר פתיחות לזכויות החיילים, ולא גישה שמתרצת פגיעה בזכויות אלמנטריות, באילוצים של המערכת ובקשיים אדמיניסטרטיביים. לי הם לא יכולים לספר את זה. צבא שמזיז אוגדות לא יכול להביא חייל להארכת מעצר תוך 48 שעות? בשלוש השנים האחרונות חלו תמורות בהגנה על זכויות האזרח. נחקק חוק יסוד כבוד האדם וחירותו. משום מה, החוק הזה לא הגיע לצבא ולא השאיר את רישומו בפרקליטות. המערכת הצבאית מפגרת, בנושאים מסויימים, ב־20 שנה".

גם מדיניות הצבא בנושא הסמים לא מקובלת, בלשון המעטה, על לישכת עורכי הדין. שותפים לביקורת הזו גם הסניגורים הצבאיים, שאחדים מהם אף הצטרפו באחרונה, בצעד נדיר, לעתירות לבג"ץ שהגישו פרקליטים אזרחיים. הצבא, אמר לי פרקליט צבאי בכיר, מגלה כאן אטימות של ממש. מגישים כתבי אישום ועוצרים עד תום ההליכים אפילו חיילים שעברו עבירה ראשונה וחד פעמית, או שלקחו שאכטה במסיבה פרטית בבית, ולא במסגרת הצבא. במערכת האזרחית הם לא היו מגיעים בכלל לבית המשפט. והנה, כאן מעמידים אותם לדין פלילי ומדביקים כתם על חיילים צעירים שנמצאים בתחילת דרכם. הצבא עוצר עד תום ההליכים גם כאשר החקירה הסתיימה. משמע, מענישים פה את החייל עוד לפני שנשפט. "פעמים רבות", אומר עו"ד ציפורי, "אני חש שהפצ"ר אולי לא היה מגיש כתב אישום. אבל מתוך רצון לתת גיבוי לפרקליטיו, הוא אינו מבטל את ההליך. יש שיאמרו שזו תכונה חיובית של מפקד. אבל אם נזכור שחלק מהפרקליטים הצבאיים הם צעירים ולא מנוסים, אין מקום לגישה כזו. הפצ"ר יודע שחלק מאנשיו אינם 'מאור הגולה' ולכן מן הראוי שיבטל כתבי אישום, גם אם פרקליטיו ייעלבו".

בעניין הזה נאלצה הפרקליטות הצבאית להתקפל בכמה מקרים, בעקבות עתירות לבג"ץ שהגיש עו"ד ציפורי, יחד עם סניגורים צבאיים. העתירה הראשונה הוגשה בשם אסתר ינקית, חיילת בחיל האוויר, שהואשמה בשימוש בסם במסיבה אזרחית ונעצרה עד תום ההליכים. לעתירה הזו הצטרפה הסניגורית הצבאית המחוזית. עמדת הפרקליט הצבאי היתה נחרצת - לא לשחרר. אבל יום לפני הדיון בבג"ץ נעשתה בדיקה נוספת בפרקליטות הצבאית, ולאחר שהגיעו למסקנה כי אין להם סיבה עניינית שתנמק את המשך מעצרה של החיילת - הורו לשחררה. לא עבר שבוע, ושלושה סניגורים צבאיים - סניגור פיקוד דרום, סניגור מפיקוד מרכז וסניגור חיל האוויר - פנו לפרקליט הצבאי הראשי בבקשה לשחרר חייל שנחשד בשימוש חד פעמי בסם, במסיבה אזרחית. הפרקליט הצבאי הראשי דחה את הבקשה, אבל כשהשלושה עתרו לבג"ץ - שוחרר החייל מיד.

לחץ על הסניגוריה

חמור יותר הוא היחס של הצבא לנפקדים. כאן מדובר בעיקר באנשי מילואים, שמסיבות שונות אינם נענים לצווי קריאה. מדי שנה נרשמים בצה"ל כ־3,600 עריקים ונפקדים. לא זו בלבד שמוגש נגדם כתב אישום והם נעצרים עד תום ההליכים, הרי כאשר מתקיים סוף סוף הדיון בהארכת מעצרם, הוא נעשה שלא בנוכחות הנאשם.

עו"ד שלמה ציפורי

עו"ד ציפורי: "יושב שופט בלישכתו ועוצר עד תום ההליכים. אין סניגור, אין נאשם, ואפילו לא מודיעים לחייל שהוגשה בקשה לעצור אותו ומה החליט השופט. גם אי אפשר לשחררו בערבות או לתת לו חלופה למעצר, כמו למשל מעצר בית. חוק השיפוט הצבאי אינו מאפשר זאת". גם הסוגיה הזו הגיעה לבג"ץ בעקבות מעצרו של החייל רפי גרבוביצקי, שנפקד מיחידתו 35 יום. הפעם הצטרפה לעתירה הסניגורית הצבאית הראשית, סא"ל מירית סיוון־אשכנזי. כאן קרה דבר שהתמיה את ציפורי. התביעה הצבאית ניסתה לגלגל את האשמה על הסניגוריה הצבאית. הסניגוריה הצבאית, טענה התביעה, לא גילתה יוזמה ולא מילאה את הוראות הפצ"ר, שלפיהן על הסניגורים ללכת לכלא אחת לשבוע ולראיין את הנפקדים לקראת הדיון במעצרם. במילים אחרות, הסניגוריה צריכה "לצוד" קליינטים בכלא הצבאי. העניין לא נראה לציפורי והוא פנה בשאלה ללישכת עורכי הדין. תשובת הלישכה היתה נחרצת: דרישת הפרקליט הצבאי הראשי מנוגדת לכללי האתיקה של הלישכה. לא הסניגור צריך לחפש לקוחות, אלא להיפך.

עו"ד ציפורי: "כמה ימים לפני הגשת העתירה, הופעל לחץ על הסניגורית הצבאית הראשית. אמרו לה שהיא עוברת על ההוראות הפנימיות, לפיהן אסור לסניגור צבאי לשתף פעולה עם סניגור פרטי העובד בשכר. היא הוכיחה להם שאני עובד על התיק בהתנדבות. בקיצור, ימים שלמים הטרידו אותה בשאלה השולית הזו. בין הטיעונים שהשמיעו כלפיה, היה הנימוק המגוחך שהיא יורה לעצמה כדור ברגל, שהתוצאה תהיה עומס עבודה גדול על הסניגוריה. אבל זה לא הרגיז אותי כמו תשובת המדינה לבג"ץ, שניסתה לגלגל את כל העניין על הסניגוריה".

סופה של הפרשה: בג"ץ השאיר את המעצר בעינו, אבל נתן אפשרות למדינה להודיע כי מעתה יתקיימו דיונים בבקשות להארכת מעצר עד תום ההליכים, בנוכחות הנאשמים. הפרקליטות הצבאית תפסה את החבל שזרקו שופטי בג"ץ ומסרה הודעה ברוח זו. בעקבות זאת, משך עו"ד ציפורי את העתירה.

הסיפור הזה חשף גם מערכת יחסים מתוחה בין הסניגוריה לבין התביעה הצבאית. קצין בכיר שעימו שוחחנו סיפר, כי באוקטובר אשתקד כמעט ולא נעשו בצה"ל עיסקות טיעון. הסיבה: הסניגורים הצבאיים לא דיברו עם התובעים, בעקבות ריב שנתגלע ביניהם סביב נושא מסויים. סעיפי אישום קשים לא בוטלו, גם כשהתברר שלא היתה להם הצדקה, כי לא היה עם מי לדבר. המצב הזה נמשך זמן רב - עד שסגן התובע הצבאי הראשי יזם סולחה. "אבל", אומר הקצין הבכיר, "מי שסבל מזה, היו החיילים".

יוסי ולטר

לישכת עורכי הדין:

המטרה אינה מקדשת את האמצעים

ראש לישכת עורכי הדין, עו"ד דרור חוטר־ישי: "המערכת המשפטית חוטאת בתחומים שבהם היא חייבת להגן על חיילים מפני רמיסת כבודם ע"י המערכת הצבאית. דוגמאות בולטות לכך ניתן למצוא בתחומים שונים של הליכים טרום־משפטיים, שבמסגרתם הנהיגה המערכת שיטות העומדות בסתירה לא רק לכל נורמות מתחייבות, אלא גם מנוגדות לחוק יסוד כבוד האדם וחירותו.

"כך למשל, לא יתכן שחייל יוכל להיות עצור במשך 25 יום בלא שיובא לפני שופט. לא יתכן, לטעמי, לעצור חיילים, כבדרך שיגרה, עד לתום ההליכים, בעבירות שהנסיון מלמד שהעונש עליהן קצר. מעצר עד תום ההליכים אסור גם שיהיה עונש לכשעצמו, ואסור לו גם שיבוא על חשבון העונש הצפוי במקרה של הרשעה. כל נאשם הוא בחזקת זכאי עד שיורשע, והנסיון מלמד שחלקם יוצאים גם זכאים בדין. לכן ברור כי שימוש כמעט אוטומטי במעצר עד תום ההליכים, הוא פסול".

עו"ד פנחס מרינסקי, ראש ועדת האתיקה בלישכת עורכי הדין: "הרושם הוא שהרשויות הצבאיות לא פועלות באופן שרואה את זכות החייל לחירות ושמירה על כבודו, כערך מרכזי שצריך להנחות את המדיניות של מערכת המשפט הצבאית. בשעתו, מדיניות צה"ל היתה להילחם בתאונות דרכים, ולכן הצבא נהג לעצור כל חייל בשירות סדיר, שביצע עבירת תנועה חמורה, כפי שהוגדרה בפקודות, למשך 72 שעות. על אנשי הקבע חל הסדר אחר. בית המשפט העליון ביטל את הפקודה, הן בשל ההפלייה והן בשל המעצר האוטומטי. זאת, למרות שאמצעי הענישה סייעו להקטנת תאונות הדרכים. ללמדך שהמטרה אינה מקדשת את האמצעים".

יהונתן גפן

משוררים לא נוהגים

לילה, אחרי העליה לקבר והחוג לכתיבה יוצרת, אנחנו ישנים בחדר קטן של סטודנטים עם ריח של עץ ודשא. אני מעלעל ב'ניו־יורקר' האחרון, שמוקדש כולו לסופרים ולספרות פיקשן (בקרוב אצלכם). בין השאר, יש רשימה נפלאה של הסופר והעיתונאי הבריטי מרטין איימיס, בשם 'בבקשה תקנו את הספר שלי'. מרטין איימיס מספר כיצד הוא עושה יחסי ציבור לספרו החדש (והנפלא) שנקרא 'אינפורמציה'. כמו כוכב רוק, הסופר הפופוליסטי בזמנים האלה, ממריא ונוחת, מפזר את דעותיו וטעמו בשוק החופשי, חותם על ספרי מעריצים, בורח מליטופי מעריצות, ועורך מסיבות עיתונאים. אחת השאלות שנוחתות על מרטין בכל מסיבה כזאת, היא על היחסים בינו לבין אביו, הלא הוא הסופר האנגלי המשובח והפרוע מיסטר קינגסלי איימיס ('לורד ג'ים'). על השאלה הזאת עונה מרטין: "אחד ההבדלים החשובים ביני לבין אבא שלי, זה שהוא גם משורר ואני בכלל לא". העיתונאי ממשיך ושואל: "ומה ההבדל בין משורר לסופר"? - מרטין איימיס אומר: "ובכן, קודם כל, משוררים לא נוהגים". "למה", שואל העיתונאי. "אני לא יודע, אבל אם תסתכלו מסביב תראו שמשוררים פשוט לא נוהגים במכוניות. זה פשוט לא מעניין אותם. אולי זה בגלל השתיה שלהם, אבל כשאני חושב על זה, הנה, כותבי הפרוזה גם שותים וגם נוהגים..."

אני מצאתי סיבה נוספת - למשוררים אין בדיוק את הסכום הראוי לרכוש להם מכונית. ואם פתאום מזדמן להם סכום כזה, אולי הם באמת מעדיפים לשתות אותו.

אם אתה משורר ואין לך טוק שואו בשום מקום, אין לך טור בעיתון, או סטנד־אפ קומדי, אתה לא מצחיק, אשתך לא מפרנסת אותך, אחיך לא מוכר סמים, ולא זכית בלוטו כבר הרבה זמן, אם אתה משורר בכזה מצב - אין לי ספק שבקרוב מאוד אתה תהיה מורה בחוג לכתיבה יוצרת.

■

יצאנו לסוף שבוע לקולג' הכמעט מיתולוגי בבנינגטון, ורמונט. טובי משורריה של ארצות הברית דופקים שם חוג לכתיבה יוצרת: ליאם רקטור, וין קופר, בוב סקושס, קנת קוק, דיוויד ליימן. משוררים עטורי פרסים, שמצבם כמצב השירה, ויחד איתם, תאמינו או לא, מרצה גם אחינו המדוכא דיוויד ברוזה. המוסיקאי היחידי בין המשוררים, שושן ספרדי בין חוחים אמריקניים נבחרים. החוג שברוזה נותן, מנסה להסביר כיצד מלחינים שירים של משוררים. כמובן שדיוויד גם דופק הופעה בערב לפני זה, מוכר כמה דיסקים, ולמחרת כשהוא מגיע לחוג שלו, כולם כבר מזמזמים אותו. לדיוויד, כמו לכל אחד מהמורים־משוררים האחרים, לא חשוב החוג כמו החברה. ישבתי בערב מרתק עם אנשים מרתקים, שכולם קיבלו פרסים ושתו אותם, עברו מארץ לארץ, מצאו את עצמם ושוב איבדו מישהו או משהו אחר, עד שנפלו על הכתיבה היוצרת הזאת, שמביאה להם יצירה כותבת.

כמה מאות סטודנטים מכל העולם משלמים משהו כמו 5,000 דולר לחודש תמורת הרצאות וסדנאות כתיבה. לא נראה שייצאו משם משוררים גדולים, ויזלטיר בהחלט יכול להמשיך לישון בשקט. לעומת זאת, נשמר השקט התעשייתי של כמה כותבים דגולים, שבזכות החוג הזה יכולים להמשיך לכתוב שירים ולחיות כמו משוררים. איש אינו יכול לחיות משירה. בערב, ב'אורווה', אנחנו יושבים ונוגעים בווין קופר, משורר קטן וצנום, עם כובע בייסבול, נראה קצת כמו פורסט גאמפ מכווץ.

קופר כבר פירסם כמה כתבי שירה מצויינים, אבל עכשיו הוא עשה את ה"מכה" שלו: הזמרת שריל קראו הלחינה את השיר שלו FUN, שזכה במקום הראשון ב'גראמי', וכולם מתעניינים איך הוא עשה את זה. "זה לא יאומן", אומר וין ומשחק עם הכובע קסקט שלו, "הזמרת כבר היתה באולפן, ופתאום היא לא אהבה את המילים של השיר שלה. זה היה בניו־יורק, היא יצאה החוצה, נכנסה לחנות לספרים משומשים, ומכל הספרים דיפדפה דווקא בשיר שלי, פתאום טלפון שהמפיק שלה..."

כל המשוררים שלידו מרותקים. לא סתם מבקשים מדיוויד שיארגן פה חוג ל"איך עושים שלאגר משיר של משורר עני". וין משלם על המשקאות שלנו, אחר כך הוא נכנס למכונית ה'הונדה' החדשה והמבריקה שלו. אין לי ספק שקופר הוא אחד המשוררים היחידים שממש נוהג.

"אני יוצא לנקות את באר הרועים/ אעצור רק לגרוף את העלים/ (ולראות אם המים שם נקיים)/ זה לא יקח זמן רב, ואת באה איתי./ אני יוצא לתפוס את העגל הראשון/ שעומד ליד אמו, כה צעיר וקטון/ כמעט נופל כשאמו מלקקת אותו עם הלשון/ זה לא יקח זמן רב, ואת באה איתי" (ר. פרוסט, 1920 בערך).

כמו שאתם משתטחים על קברי אבות, ככה אני מתרפק לי מדי פעם על קברו של משורר. בלוג'ן, ויילס, נפלתי על קברו של דילן תומס. בפאריס השתטחתי יפה על הקברים של ג'ים מוריסון ואוסקר וויילד, בכנרת נמנמתי על קבר רחל. אין דבר יפה בעולם יותר משירה. המשוררים מתים, אבל השירים שלהם נובטים שוב ושוב. כך אני מרגיש גם כעת, כשאני מתפרקד עם אשתי, דיוויד ברוזה והמשורר הצעיר והמבטיח וין קופר, על קברו של רוברט פרוסט, בבנינגטון, ורמונט. ראמון, הבן של דיוויד, מתקשה עם הרולרס־בליידס בדשא. המצבות עוצרות אותו. על יד קברו של גרייבס מתעכבים שני צעירים עם שיער ירוק, לאחד מהם יש עגיל בפיטמה. השני בוכה.

בית הקברות של השכנים תמיד יהיה ירוק יותר. כל כך יפה שם, עם כל העצים, הדשא והציפורים, שזה נראה לי ממש בריאות למות שם. רוברט פרוסט, המשורר הלאומי האמריקני, שוכב שם בצניעות, בקבר לא מפואר, שעליו כתוב: "רוברט פרוסט, 1874־1963". מתחת לזה נחצבה בשיש שורה משירתו: "היה לי ריב אוהבים עם העולם". באותו קבר קבורה גם אשתו, אלינור־מרים פרוסט, והיא קיבלה את השורה "ביחד ננדוד ממשוט למשוט". באותו הקבר טמונים גם שלושת ילדיו של פרוסט שמתו לפניו, וגם זאת שעדיין חיה, ליליאן שאגאט פרוסט, כבר רשומה על המצבה, שזה ממש לא לעניין לדעתי. אני לא הייתי מסכים לעולם להירשם עוד בחיי על מצבה של מישהו אחר, ויהיה לאומי ככל שיהיה.

רוברט פרוסט, שנראה בתמונות מסויימות כמו אבות ישורון מסופר קצר, ובתמונות מאוחרות כמו הנגטיב של דוד לוי, היה המשורר החרוץ של הנוף, בעיקר הנוף הכפרי והדשן של ניו־אינגלנד שפרוש כעת לפנינו. הוא כתב שירים הוגים על החיים והמוות של כל אדם, ואין ספק שאחרי ארבעה פרסי פוליצר הוא נחשב למשורר האהוב ביותר של אמריקה.

למרות נופי שירתו הניו־אינגלנדיים, פרוסט נולד בכלל בסן־פרנסיסקו. אחרי שאבא שלו מת, אמו, שנולדה בכלל בסקוטלנד, הביאה את המשפחה לניו־אינגלנד.

פרוסט הצעיר עזב את אוניברסיטת דרמוט, כדי לעבוד כאורז כותנה. גם את אוניברסיטת הרווארד נטש אחרי שנתיים, מסיבות בריאותיות. כמו מתתיהו שלם כוזה, רוברט עבד בחקלאות, אחר כך בהוראה. שיריו הראשונים לא זכו לכל הד בארצו, והתהילה החלה לנשוב עליו דווקא באנגליה, שם פירסם את שני ספריו הראשונים - 'צוואתו של ילד' ו'צפונית לבוסטון'. ב־1918 פרוסט חזר לארה"ב, לימד בהרווארד ובאוניברסיטת מישיגן, והתחיל לקטוף את פרסי הפוליצר שלו. ב־1961 כתב את הפואמה 'המתנה הברורה' שהוקדשה לנשיא הצעיר ג'.פ. קנדי. אותו קנדי שאמר על המשורר: "רוברט פרוסט הנחיל לעמנו גוף של שירה נצחית ממנו נשאב תמיד הבנה ושמחת חיים".

אני אוהב את שירי פרוסט בגלל השימוש שלו במילים פשוטות ובלשון דיבורית, אחרי מאות שנים של שירה גבוהה. יחד עם ואלס סטיבנס, קרל סנדבורג, ואחר כך כמובן גם ויליאמס קרולס ויליאמס, נוצרה שירה אמריקנית פשוטה כמו האמריקנים, שירה פסטורלית שתיארה עולם פשוט ופסטורלי, בו משוררים לא נהגו אך העולם התנהג אליהם כאילו הם הנהגים שלו, והמילים שלהם יקחו אותם למחוז חפצם ולארץ מבטחים אומרת שירה.

■

חזרנו מבנינגטון, מנערים מעלינו שורות של כתיבה יוצרת, ורגבי עפר מקברו הדגול של פרוסט, וכדי לקרוא לזה יום, הלכנו לדפוק משקה אחרון כפאב האחרון של דילן תומס. הפאב נקרא 'מיסבאת הסוס הלבן' והוא ממוקם ברחוב הדסון 567, במערב הווילג', למי שרוצה לבוא ולחלוק כבוד ושתיה.

כאן, אחרי שנים רבות של בירה, לגם דילן תומס ממש יותר מדי, ומת. לפי רוב הביוגרפיות שלו, המילים האחרונות שלו היו: "היי, שתיתי שבעה דאבל־ויסקי, אני חושב שזה השיא שלי". אחר כך כותבים הביוגרפים שזה לא נכון, אבל הם לא כותבים מה לא נכון: שהוא שתה שבעה ויסקי כפול, או שזה היה השיא שלו.

אגב, לפני שלוש שנים בערך, הסתובבתי שבוע ברחבי ויילס, בסאונסה ובלוה'ן, כשכתבתי מחזור כתבות על דילן באיים הבריטיים. ניו־יורק היתה הקבר שלו. כאן "למוות היתה ממשלה" והוא "הלך לתוך הלילה העדין". ומת כל כך רחוק מביתו וממשפחתו. אנחנו יושבים בפאב הזה העטור בתמונות המשורר המנוח. ריחות של בירה גיניס ועץ רטוב בגשם קיץ מהשולחנות שבחוץ. מעל השולחן שלנו כתוב: "השולחן של דילן תומס - כאן ישב דילן ובילה הרבה שעות מאושרות בשיחות לבביות ובשתיה טובה".

יושבי המיסבאה הזאת שותים בעיקר בירות 'בארונייזר' קלילות, ואוכלים כנפי עוף בנוסח באפלו. אף אחד לא ממש מסתכל על התמונה של דילן תומס, כי בדיוק עכשיו בשידור ישיר משודר הכדורסל של הניקס נגד הפייסרס. דרך אגב, זה אחד ממקומות הבילוי היחידים בהם מותר לעשן, אבל לא מוכרחים.

מעל לוח שעליו רשום התפריט בגיר ופסל ראש של סוס (לבן כמובן), כתוב בכתב יד מסולסל של מלצר יצירתי: "אני אוהב אנשים שמדברים איתי על הילדות שלהם, אבל שיעשו את זה מהר, אחרת גם אני אתחיל לספר להם על הילדות שלי". ומתחת לוח: "דילן תומס - משורר, מלומד, ג'נטלמן". ויש לי הרגשה שגם הוא מעולם לא נהג.

כמו שאתם משתטחים על קברי אבות ככה אני מתרפק לי על קברו של משורר. מימין לשמאל: רוברט פרוסט, רחל, דיוויד ברוזה

המחוגים של שעון הקיר נעצרו בשעה חמש ועשרים. באותה שעה כבר השתלטו על השריפה וכל מיני בכירים באו לראות. אבל הבית של רחל היה בקצה המושב, לא הפריע לאף אחד, והוא עדיין בער. מימין: אדם והצב; רחל בן־זאב עם תמונת בנה עלי בין שרידי ביתה; מיכאל גידרון ליד שלד האופניים שלו

צילומים: פלאש 90

אין בית, אין מברשת שיניים, אין כלום

רחל בן־זאב עלתה לארץ, הכירה כאן את בעלה, גדה במושב שורש והתאלמנה. בנה עלי נהרג בפיצוץ כאשר היה איש ביטחון בשגרירות ישראל בארגנטינה. היא נותרה לבד. בשריפה הגדולה הושמד גם ביתה. רק התמונות של עלי נשארו, כמה ימים קודם הביטה בהן ובטעות השאירה אותן בסלון, החדר היחיד ששרד. ביום שלישי השבוע היא ישבה בבגדים שאיתם יצאה מהבית, לגמה מהקפה בלי הסוכר ושתקה. כשעלו הדמעות, קמה בשקט מהכורסה, נכנסה לחדר האמבטיה ויצאה כעבור כמה דקות. הכל בשקט

[illegible]

צב שרוף

לכמה רגעים היה היער השרוף, המשתרע לצידי הכביש המוביל למושב שורש, לחוויה אסתטית מרהימה. כל הקרקע היתה מצופה שכבת אפר. אדמה אפורה, רכה, רוטטת. העצים נראו כמו פסלים שחורים. ענני עשן דקיקים המשיכו להיתמר ויצרו באוויר סילסולים חסרי תכלית. קרני השמש נשברו בענני העשן ויצרו תאורה וירטואוזית. רוח שהגיעה פתאום העיפה את האפר מעלה וכל היער השרוף נמלא פרפרי אפר קטנים. שום דבר לא יכול היה לפגוע בשלמות המחזה הסוריאליסטי של היער המכושף הזה בצידי הדרך, חוץ מהריח. זה לא היה הריח המוכר של שריפה. גם לא ריחו המוכר של העשן. במי־סות כאלה, הגוון של הריח משתנה. בני אדם המורגלים בניחוח של קומזיץ, מריחים לפתע יער שלם. והריח שונה.

על האדמה האפורה הזו, בין ענני העשן, ישבו אמא ושני ילדים. "בטבע", הסבירה להם, "יש ארבעה יסודות. אדמה, אש, אוויר ומים. האש היא היסוד הכי רעב. היא כל הזמן רעבה. היא לא יכולה להתקיים בלי לאכול משהו. בני האדם מנסים לשלוט בארבעת היסודות ולא תמיד מצליחים".

הילדים, ארם ונטע, היו מרותקים לרעבונה של האש. הטון של האמא היה שקט, ענייני ויחד עם זאת מלא הבטחות סיפוריות קסומות. לפתע הילד צעק. הוא קם. והתקרב לאט לאט לאחר העצים. מזווית העין קלט ליד הגזע צב. הילד התכופף אליו והביט בו. צב צרוב. ראשו של הצב היה מתוח לפנים. האש שדילגה על פניו, מטעמיה הסמויים, חרכה את השיריון שקיבל גוון שחור. כך הוא מת בשריפה, עם הראש זקור קדימה. הילד לקח את הצב בידיו והחל בעדינות לקלף את שכבת השיריון החרוכה. מתחת לשכבה השחורה התגלה צבעו החיוור של השריון. צהבהב כמעט. הוא הביט בפנים המתות של הצב וצעק לאמא שלו: "אם הוא היה נגיד נמר או צ'יטה, הוא היה מצליח לברוח מפה. אבל הוא הלך לאט".

זכרונות שרופים

רחל בן זאב נולדה בהודו. בשנת 1961 עלתה לארץ. בקיבוץ מעיין צבי הכירה את בעלה, עולה חדש מאנגליה. הם התחתנו ונולד להם הבן הבכור, עלי. כעבור שלוש שנים נולד אריאל. הם עברו מהקיבוץ למושב רמות מאיר ומשם כעבור זמן קצר החליטו לעבור למושב שורש. שם גידלו את הילדים. רחל עבדה תחילה בבית חרושת לסוכריות במעלה החמישה ואחר כך עברה לעבוד כפקידת קבלה במלון של המושב. הבעל עבד כגנן. הם בנו בית יפה, ניטעו עצי פרי, גידלו ילדים, נהנו מהנוף, לא נעלו דלתות. תא משפחתי שליו. שום דבר שיבשר על העתיד.

עלי הבכור התגייס לצבא. כשהשתחרר מצא עבודה כאיש ביטחון בנמל התעופה בן גוריון. לאט לאט החל גם לאבטח טיסות ולבסוף החל לשרת כאיש ביטחון בשגרירויות בחו"ל. בשנת 1986 נפטר בעלה של רחל ממחלה קשה. רחל נותרה לבד בבית הגדול. עלי התגורר בטורקיה, שם איבטח את השגרירות הישראלית. משם עבר לשגרירות בארגנטינה. בשנת 91' התנקשו בחייו של איש הביטחון שהחליף אותו בשגרירות הישראלית בלונדון. פצצה הו־צמדה למכונית המאבטח. "הוא אמר לי", אומרת רחל, "את רואה, אמא, זה יכול היה להיות אני. איזה מזל". שבועיים אחר כך נהרג עלי בפיצוץ השגרירות הישראלית בבואנוס איירס.

"הייתי שם כשזה קרה", היא אומרת בשקט. "נסעתי בראשון בינואר. תיכננתי להיות שם שישה שבועות, לראות את הנכדים. ואז עלי אמר לי: מה בוער לך לחזור, תחכי קצת. הספקתי להיות שם חודשיים וחצי, ואז, ב־17 במרס, זה קרה. חזרנו כולנו להלוויה".

רחל חזרה למושב. כבר לא היה מי שיטפל בעצי הפרי ובגינה הגדולה. בנה אריאל, היחיד שנותר לה מהתא המשפחתי השמח הזה, מתגורר במושב, לא רחוק. היא חזרה לעבוד במלון, "אחרת הייתי מטפסת על הקירות". השבוע, ביום שבת, נסעה לאחותה בלוד. בבוקר יום ראשון יצאו יחד לעשות קניות. באחת וחצי בצהריים חזרו הביתה, ואז שמעו בפעם הראשונה ברדיו על השריפה. "בהתחלה לא האמנתי שהשריפה תפגע בבתים. אבל כששמעתי שאומרים שהשריפה כבר בפתח המלון, היתה לי תחושה חזקה שהבית שלי יישרף. ואז חשבתי לעצמי, 'רק זה מה שחסר לי'".

רחל בת 63. יש לה תווי פנים עדינים וגוף שברירי. ביום שלישי השבוע ישבה על הכורסה בסלון של בנה, שביתו לא נפגע, לבושה באותם בגדים שיצאה איתם מהמושב ביום שבת. אלה הבגדים שנותרו לה. היא לגמה מהקפה בלי הסוכר ושתקה. כשעלו הדמעות, קמה בשקט מהכורסה, נכנסה לחדר האמבטיה ויצאה כעבור כמה דקות. הכל בשקט. השריפה, הבית שאיננו, זה האובדן השלישי שלה. אין בעל, אין בן, אין בית.

רותי, אשתו של בנה אריאל, לא מתאפקת. "כשנכנסנו לבית שלה אחרי שנשרף, ראינו שהמחוגים של השעון על הקיר נעצרו על השעה חמש ועשרים. בחמש ועשרים כבר כמעט נגמר כל מבצע הכיבוי פה בתוך המושב. הבית שלה הוא בית קיצוני ולא איים על שאר הבתים, אז הם לא טרחו לרוץ לכבות אותו. בסביבות ארבע כבר השתלטו על השריפה. והבית הזה פשוט נשרף שם אחרי חמש. בחמש וחצי הוא עדיין בער ואף אחד לא מיהר אליו. חצי מדינה היתה פה, כל מיני בכירים, שבאו לראות איך השתלטו על השריפה – והבית שם בער. אי אפשר לתאר במילים את המחדל הזה, את הפשלה הזו. הרי אפשר היה להציל אותו".

ביום ראשון בשעה תשע וחצי בלילה התקשרה רותי לרחל וסיפרה לה שהבית שלה נשרף. "פשוט בכיתי", אומרת רחל. "כל הזכרונות שלי שם. מכונת הגילוח של עלי, שלקחתי אותה מזכרת מארגנטינה, נשרפה. גם כל התמונות שהיו על הקיר. אפילו התמונות של בעלי עם כנפי צניחה בצבא הבריטי. כשהגעתי לשם עמדתי והסתכלתי על הבית ונעשה לי שחור בעיניים".

רק הסלון, שהאש לא יכלה לתקרת הבטון שלו, נותר שלם. "לפני כמה זמן היו אצלי חברים והראיתי להם אלבום תמונות של עלי. שכחתי להחזיר אותו לחדר השינה והוא נשאר שם וניצל. אני באמת צריכה להביא אותו משם".

נוסעים לבית. העצים בגינה, עצי לימון, שסק, תמר, רימון, ברוש, אורן, סברס, לא נפגעו. גם העציצים ממשיכים לחיות כרגיל. דלת הכניסה לא נפגעה. הכל במקום. הפעמון, הידית, דלת הרשת נגד הזבובים. כאילו כלום. וברגע שנפתחת הדלת מתגלה החורבן וההרס. רחל בנעלי בית מבד דורכת בעדינות על הריסות הבית שלה. על שיירים של כלי מטבח, כלי נוי, שרשרת, לבנים, עצים שרופים, ומגיעה לסלון. הסלון עומד כפי שהוא. דווקא הסלון, החדר הכי פחות אינטימי מחדרי הבית. הכורסאות, הספה, הווילונות, הכוננית. האש, משום מה, לא חדרה דרך הדלת ונעצרה.

רחל ניגשת לכוננית, מוציאה את אלבום התמונה של עלי. עלי בחליפה, חיוך גדול השמור לחתן בחתונתו, מביט במישהו מהצד. המצלמה קולטת רק את המבט והחיוך, מדלגת על האיש שמביטים בו. רחל ממששת את הדפים. לרגע, אני תוהה אם יש בה שמחה על כך שהאלבום נשמר. שמחה, אולי זה רגש מוגזם, אבל מצד שני גם שמחה היא תחושה יחסית.

אופניים שרופים

זה באמת נורא מוזר. מפחיד כמעט. מוזר ומפחיד לגלות את חוסר היכולת האנושית להבין את ההגיון של האש. ההגיון של האש, מתברר לך, זה עניין אוטונומי, שאין לו שמץ של מכנה משותף עם ההגיון האנושי. קחו, למשל, שביל במושב שורש. מצד ימין יש בית שרוף, ולידו עוד בית שרוף, ופתאום בית שעומד שלם לחלוטין, כאילו צמח במקום אחר, ואז לידו עוד בית שנשרף כליל. ומולו, למשל, בית שרוף ובית לא, שני בתים שרופים וזה שצמוד אליהם, לא. זה מרתק. הרי ההגיון אומר שאם הרוח נושבת בכיוון מסויים, יש להניח שהלהבות ישרפו כל דבר באותו כיוון. אבל לאש הגיון אחר. שלה.

כך מביטים מחלון המכונית לבנה גידרון, בת המושב, ובנה מיכאל בן שלוש וחצי, ותמהים. "תראי", אומרת לבנה, "בית כן, בית לא". כשהיא מסתכלת על "בית לא", יש במבט שלה קנאה קטנה. הכל שם ניצב ומתנהל בנורמליות מופגנת כל כך, אפשר להמשיך את החיים כרגיל, כאילו לא התרחש שני מטר מימין ומשמאל אסון נורא כל כך.

אסון, כמובן, היא הגדרה כוללנית. כשפורטים את זה מגיעים לטרגדיות קטנטנות, לכאורה חסרות משמעות. כמו, למשל, האופניים של מיכאל שנשרפו. ליד האופניים השרופים של מיכאל עומדים האופניים של אחיו מתן, מאוששים להפליא. "למה שלי נשרפו?" הוא שואל את האמא, כאילו יש בכוחה לתת הסבר. מה היא תגיד לו, האש בחרה את שלך?

זו פעם ראשונה שמיכאל רואה את הבית השרוף שלו. בשניות הראשונות הוא פוער את הפה קצת ואת העיניים. אחיזת היד שלו מתהדקת על היד של אמו. הוא מביט ושותק, מנסה לשרטט את

◄

מהיום אתה כבר לא צריך לעשות את הטיול הזה בשביל להגיע לאוניברסיטה הפתוחה

חיפה

תל אביב

(המשך מהעמוד הקודם)

הבית מתוך גל האבנים שנותר. לוקח לו כמה דקות עד שהוא מעז להיכנס פנימה. פנימה, היא כמובן הגדרה חסרת משמעות ברגע שהקירות אינם. לבנה מביטה על שיירי סט החרסינות העתיק. מיכאל מזהה את צורתו הסופית של הקנקן. הוא מרים את השבר ואומר בסיפוק קטן: "אמא, מצאתי".

המגע עם העץ השרוף מפתיע. אני נוגעת. ממוללת את עץ קורות הגג המפוייח. נדמה שהכל יתפורר, אבל במקום ההתפוררות יש תחושה רביקה, שמנונית כמעט. העץ עצמו בוהק, זוהר, נוגע ביד כמו חומר סינתטי. והשחור נדבק ולא עוזב את האצבעות.

"פה המטבח", מסבירה לבנה, "פה פינת כביסה", "פה הסלון". מיכאל מציץ באין-חדרים, פוזל ללא הרף לעבר אמו, לשמור טווח ביטחון. המגהץ זרוק מעוות בפינה, שואב האבק עומד זקוף, כוסות זכוכית שהתעוותו מהחום, אמבטיית פלסטיק של תינוק מכווצת לגוש פלסטיק מעוות. אבל החרסינות נותרו בוהקות. חדר הילדים, שתקרתו תקרת בטון, נותר במצב סביר. אבל הצעצועים היו במקום אחר. המקום האחר נשרף לחלוטין. כשאנחנו יוצאים משם, מיכאל נזכר בצעצועים. "אמא אני הולך לראות את חדר הצעצועים", הוא אומר וצועד לבדו פנימה. "הצעצועים נשרפו", מנסה לבנה לעמת את בנה עם המציאות. אבל הוא לא ממש מאמין. הוא צריך לבדוק. בפנים, בין ההריסות, הוא אומר: "יש לי בבטן מפלצת ששומרת מהאש". אחר כך לא מצא אף צעצוע ויצא.

ללבנה ועמוס גידרון יש שלושה ילדים. נתן בן שבע, מיכאל בן שלוש וחצי ועידן בן ארבעה חודשים. היא עובדת כאחות בבית אבות בירושלים ועמוס הוא אדריכל. ביום ראשון היא היתה בבית, ראתה את האש מהחלון. "אש בגובה 20 מטר", היא אומרת, "ברחתי עם הילדים כמו שאני. לא לקחתי כלום. בעלה של אחותי הכניס אותנו לאוטו ונסענו לירושלים. אפילו את העגלה של התינוק השארתי. זו הרגשה של בהלה איומה. כל מה שחשוב לך באותו רגע זה להציל את הילדים. לברוח".

עמוס, הבעל, היה במשרד בירושלים כששמע על השריפה. הוא מיד נכנס לאוטו ונתקע בפקק בקסטל. מהדיווח ברדיו הבין שהכביש לשורש חסום. הפלאפון צלצל, לבנה הודיעה לו שהכל בסדר, הם בירושלים. הוא נשם לרווחה. "ביום השריפה, ב־11 בלילה, הגעתי לשורש. עד אז לא ידעתי אם הבית נשרף. נסעתי הביתה ועמדתי מול גל חורבות. האש עוד דלקה בפנים. הייתי כל כך מבולבל, לא היתה לי שום מחשבה מסודרת. אתה מהלך בלילה בין שרידי בתים, להבות, מכונות כיבוי, אנשי צבא, אנשי משטרה, מכשירי קשר, זה כמו להלך בסרט אימה. אתה רץ ממקום למקום ואתה לא מעכל שזה קרה לך. זה כמו להסתובב בתפאורה של סרט, שמישהו אחר כתב את התסריט ואתה עדיין לא תופס שאתה השחקן הראשי שם".

לבנה: "אכלנו אותה".

עמוס: "אתמול זה היה נורא. היו צוותי טלוויזיה ואנשים סתם שנכנסו לראות את האסון. עומדים מולך כל מיני תיירי אסונות כאלה ומצלמים. גם היה קשה לראות את כל רכבי הקבלנים שהתחילו לנהור, אולי הם יתפשו טרמפ, יעשו קצת כסף על העסק הזה. אפילו הביקור החפוז של ראש הממשלה היה מאכזב. הוא בא, זרק שתי מילים והלך. הרגשתי שההתייחסות שלו לא היתה רצינית, לא היתה אמיתית. הם פשוט לא מוכנים לקחת אחריות".

לבנה: "את מבינה, פתאום ההיסטוריה שלך נמחקת. הכל חרב. אני נולדתי כאן, גדלתי כאן, והכל נהרס". עמוס: "אני אדריכל. כל הספרות המקצועית שלי, כל התעודות, תוכניות המגרה – הכל הלך. אבל אחרי מנוחה קצרה, כשאתה כבר קולט מה קרה, נכנסים לשלב ההתארגנות. אמרתי לעצמי, אוקיי, הדבר הראשון שצריך לעשות זה לארגן את המשפחה לשהייה, שתהיה איזושהי קורת גג. אחר כך לקבל אינפורמציה מה יהיה הלאה. מה עושים, איך מתארגנים, איך חיים".

מראה מוזר, מפחיד. שרידי בתי הנופש במושב שורש צילום: משה שי

בינתיים היה משפחת גידרון בחדר מספר 151 במלון המושב. על המיטה מונחת שקית ענקית של ממתקים, קצת חיתולים, מעט בגדים. הטלוויזיה עובדת, התינוק בוכה. כל סדר החיים התרסק. כל דבר אלמנטרי צריך לבקש, למצוא. עוד לא היה זמן לצאת לקניות. אין בגדים, אין נעליים, אין מברשת שיניים, אין כלום. "אי אפשר לחשוב בכלל איך מתחילים לבנות בית מחדש", אומרת לבנה ומתיישבת על המיטה בחדר המלון. רק המחשבה מתישה אותה.

ובינתיים, אמא שלה, שגם הבית שלה נשרף, לוקחת את התינוק לסיבוב, כדי שיירגע קצת, יירדם. ומתן, הבן הגדול שרק עכשיו היתה לו יום הולדת, אומר שהכי כואב לו זה שאיבד את המשחק החדש שקיבל, "קריפי קרולרס", וגם החוברות של החופש הגדול אינן. ומה יהיה, הוא שואל את אמא שלו, המורה אמרה שחייבים להכין שיעורים.

יחסים שרופים

ביום שלישי החלו הקרוואנים לטפס באיטיות בעליות המובילות למושב שורש. לאסונות יש צדדים פרקטיים. פואר הבטיח למזכיר המושב קרוואנים, אבל לא שכח להחתים אותו על טופס שכירות. הממשלה באמת עושה הכל למען היישוב המרוסק והשרוף הזה, אבל הנה החשבון. בני, המזכיר, מחייך. חיוך ציני, עייף. יש משברים שהם כל כך גדולים, שזה ממש מיותר להיתפס לפרטים. מבחינת הממשלה, זה לא מקום מוכה אסון. להכרזה כזו יש מחיר כספי נכבד. אם לא מכריזים, אולי אפשר לחסוך קצת.

הקרוואנים מגיעים בשעות הצהריים המאוחרות ונתקעים באמצע הכביש של המושב מחמת נמיכות קומתם של חוטי החשמל. פתאום צצה עוד בעיה לפתור. בלובי של המלון מרוכזות המשפחות נטולות הבתים. העוזרות הסוציאליות מודיעות שבשתיים יש פגישה עם כל המשפחות כדי לדון במצב הילדים. למשפחות אין כבר כוח לדיונים של עוזרות סוציאליות. חלקן נשארות בלובי, שרועות על כורסאות בתנוחה חסרת אונים.

יומיים עברו מאז השריפה. יומיים זה הרבה זמן כדי להתבשל במיץ של עצמך. כולן במלון, כולן בלובי, משפחה בתוך משפחה, אסון חובר לאסון. ואז מתפרצים גם מתחים. למשל, היה במושב בית ריק שלא נשרף. זוג מבוגרים ביקש לעבור אליו וקיבל אישור. בת המושב, אם לארבעה ילדים, לא מבינה איך זוג מבוגרים מקבל אישור ולא משפחה עם ארבעה ילדים. איפה ההגיון? היא שואלת, איפה הצדק?

בעלה נראה טרוד כמוה בעניין הבית שעומד להתאכלס. מה את רוצה שאני אעשה? – הוא שואל אותה. "תלך, תדבר איתם, תדבר עם מישהו מהמזכירות. אם נשב פה לא יקרה כלום". היא כועסת, היא עצבנית. הילדים הגדולים יושבים בצד השני של הלובי.

בקומת החדרים אפשר לשמוע צעקות. בעל רב עם אשתו, משפחה רבה עם משפחה. המצב לא קל. המתחים הולכים ומתעצמים. כל מעשה שיגרה הופך לפרוייקט אדירים. צפוף. לא מאורגן.

בצהריים יש ארוחה לכולם בחדר האוכל. בני המזכיר מודיע, שזו פעם אחרונה שמביאים אוכל מבחוץ. זהו, צריך להתחיל להתארגן לבד. משרד הקבלה הופך לחפ"ק. עיתונאים לא מפסיקים לחפש דרמות, לשאול שאלות צפויות.

ואיזה עצבים, באופן כללי. ואיך הרי אפשר היה למנוע את השריפה הזו, אומר בני המזכיר. כל החשובים והגדולים ישבו במושב שעתיים לפני שהשריפה אכלה את הבתים, והלולים והתרנגולות והעצים והפרחים, והסבירו לבני המושב המודאגים, שאין מה לדאוג. שהרוח לא בכיוון. והכל יהיה בסדר. והם שולטים במצב. ככה מספר בני המזכיר. ובעצם, איזו רברבנות אנושית זו היתה לחשוב שאפשר לשלוט באש הרעבה הזו. ולולא הרברבנות, מי יודע, אולי מושב שורש לא היה מפוייח היום, והצב היה ממשיך את שיגרת חייו ומיכאל היה נוסע על האופניים ואהובה מורתי היתה רגועה. אבל לך תדע. גם זו, בסופו של דבר, מחשבה הגיונית מרי.

מיכל קפרא

האוניברסיטה הפתוחה מרחיבה פעילותה בחיפה

נפתח מרכז לימוד, מידע, ייעוץ והרשמה בקמפוס "בית בירם".

למעלה מ-22,000 סטודנטים בכל רחבי הארץ לומדים היום באוניברסיטה הפתוחה לתואר בוגר אוניברסיטה .B.A.
שיטת הלימוד משלבת לימוד באמצעות ספרי הלימוד הייחודיים של האוניברסיטה הפתוחה עם מפגשי תירגול והנחייה בשני מסלולים:
● מפגש אחת לשבוע.
● מפגש אחת לשלושה שבועות.
ניתן לסיים לימודים ב- 3 - 4 שנים.
הלימודים יתקיימו בקמפוס "בית בירם".

האוניברסיטה הפתוחה מציעה בחיפה
תוכניות מגוונות לתואר בוגר אוניברסיטה B.A.
בתחומים: מדעי החברה, מדעי הרוח, מדעי הטבע, מדעי החיים, מתמטיקה ומדעי הטבע, מדעי המחשב.
במדעי החברה - מסלולים דו-נושאיים:
ניהול וכלכלה ● ניהול וסוציולוגיה ● ניהול ומדעי המחשב ● ניהול ומדע המדינה ● מדע המדינה וסוציולוגיה
● סוציולוגיה ותוכניות לימודים - שיטות הוראה.

משרדי האוניברסיטה פתוחים לקבלת ייעוץ, מידע ולהרשמה ב"בית בירם", רח' אבא חושי 15 חיפה, בימים א'-ה' בין השעות 9:00-13:00, 16:00-19:00 ביום ו' בין השעות 09:00 - 12:00. טלפונים: 04-245652, 04-244761.

האוניברסיטה הפתוחה
לימודים לתואר בוגר אוניברסיטה .B.A

הסתדרות מדיצינית הדסה

הזמנה להגשת הצעות להפעלת חנות פרחים בבית החולים של הדסה בעין כרם

■ הנהלת הדסה מבקשת הצעות להפעלת חנות פרחים לשרות החולים והמבקרים.

■ המעוניינים להגיש הצעות, בעלי נסיון מוכח בתחום הפעלת חנות פרחים, יפנו אל משרדי אגף נכסים וחוזים בקרית הדסה עין כרם בימים א'-ה' בין השעות 09:00-13:00 לקבלת טפסים להגשת הצעות וחומר נלווה תמורת 200 ש"ח שלא יוחזרו.

■ את ההצעות יש להחזיר אך ורק על גבי הטפסים המתאימים עד ליום 25.7.95 במעטפה סגורה למשרד אגף נכסים וחוזים. על גבי המעטפה יצויין "הפעלת חנות פרחים בביה"ח הדסה בעין כרם".

נהול המו"מ לא יהיה על בסיס של מכרז והסתדרות מדיצינית הדסה תנהל את המו"מ על פי שקול דעתה הבלעדי, לרבות בחירת חלק מההצעות ונהול מו"מ לגביהן, או בכל דרך אחרת שתראה לה. הזמנת הצעות על דרך פרסום מודעה בעתון נעשית למען הנוחות בלבד.

הדסה סמל הבריאות

סיפורת 95
על המוזה!
סידרת מקור חדשה בספרית מעריב

במות
סמינרים וכינוסים - קיץ 95
● על המוות - כינוס מיוחד בת"א
● דחפים ויצרים - סמינר שישי שבת
● הנדסה גנטית - (מותאם לשומרי שבת)
● על האינטליגנציה - סמינר סוף שבוע
לקבלת תוכנית הסמינרים צלצל עכשיו: טלפון 02-261318 (24 שעות ביממה)

למשרד הביטחון דרוש בשכירות בבאר שבע
בית פרטי בן 3 חדרים
או דירת קרקע עם כניסה נפרדת + ריהוט + טלפון + מיזוג + חנייה צמודה.
בהצעות נא לפנות לטלפונים:
03-6975504 03-6977580
03-6977579 03-6975801
ניתן להשאיר הודעות במענה הקולי. אנו לא משלמים דמי תיווך.

למשרד הביטחון דרושה בשכירות
דירת קרקע באזור כפר סבא או רעננה.
בת 3-2 חדרים + ריהוט + מיזוג + טלפון + חניית צמודת.
בהצעות נא לפנות לטלפונים:
03-6975504 03-6977580
03-6977579 03-6975801
ניתן להשאיר הודעות במענה הקולי. אנו לא משלמים דמי תיווך.

למשרד הביטחון דרוש בשכירות
בית פרטי, בירושלים בן 2 חדרים או דירת קרקע
עם כניסה נפרדת + ריהוט + מיזוג + טלפון + חנייה צמודה.
בהצעות נא לפנות לטלפונים:
03-6975504 03-6977580
03-6977579 03-6975801
ניתן להשאיר הודעות במענה הקולי. אנו לא משלמים דמי תיווך.

אריה בנדר

"אקספרס של חצות" המהדורה הסורית

כל מה שרצה שלמה סוויד בכלא בדמשק היה למות. העינויים שקשה להעלות על הדעת, המהלומות שלא פסקו, מכות החשמל, האכזריות החולנית של החוקרים ■ שלמה ערך ביקור חשאי אצל בני משפחתו בישראל שאותם לא ראה עשרות שנים. מישהו הלשין, הוא נעצר והועבר לטיפול המוחבראת. העונש היה סיוט שנמשך 5 שנים, כאשר אחיו אלי כלוא בסמוך אליו, בלי שהשניים יודעים אחד על השני ■ בשבוע הבא יקבלו האחים את עיטור אסיר ציון, ולרגל הארוע מתפרסם לראשונה יומן התופת של שלמה סוויד

שלמה סלים סוויד מאוד רוצה שבין סוריה לישראל ישכון שלום. "מי לא רוצה שלום", הוא אומר בעברית מתובלת בערבית. אבל, הוא מוסיף, "אפילו אם יהיה שלום – לשם אני לא חוזר. גם לא כתייר".

סוויד יודע על מה הוא מדבר. על גופו הוא נושא עד היום את צלקות העינויים הקשים שעבר תחת ידי חוקרי המוחבראת, שירות הביטחון הסורי ("הגסטאפו הסורי", הוא מכנה אותם), שעצרו אותו בחשד לריגול לטובת ישראל. השנים הקשות במרתפי העינויים, בצינוק האיום ובגיהנום של הכלא הסורי, מוציאים לו כל חשק לשוב בעתיד ולנגב חומוס בדמשק, משאת נפשם של ישראלים רבים.

■■■

שלמה סלים סוויד, בן 57, ואחיו אלי, בן 38, היו שני האסירים היהודים האחרונים שישבו בכלא הסורי. הם נעצרו בנפרד, ומרגע מעצרם, במשך כשלוש שנים, איש לא ידע על גורלם. הם גם לא ידעו איש על גורל אחיו, למרות שהיו כלואים באותו כלא, במרחק של מטר וחצי זה מזה.

השניים שוחררו מכלאם ב־1992, לאחר שריצו כחמש שנות מאסר, ועלו ארצה רק לפני כשישה חודשים. סלים הוא היום פנסיונר המתגורר בבת־ים. אחיו אלי מתגורר בתל־אביב במעונות הסטודנטים ומתכונן לבחינות הסמכה לרוקחות.

בשבוע הבא יקבלו האחים סוויד את עיטור אסיר ציון, במסגרת ערב הצדעה שעורכת הרשות לאסירי ציון במשרד הקליטה, לכ־2,000 אסירי ציון לשעבר ולזכרם של 50 הרוגי מלכות, שהוצאו להורג בשל פעילותם מחוץ לגבולות ישראל.

היום בו נעצר סלים סוויד בדמשק יחרט לעד בזכרונו. זה היה ב־5 בדצמבר 1987, צהרי יום ראשון של חנוכה. סלים עבד בבית המרקחת של אחיו אלי, ברובע היהודי של דמשק. "אני זוכר את זה כמו עכשיו. רציתי ללכת הביתה לאכול צהריים. פתאום נכנס איש אחר, ערבי, שאמר לי: הבאתי משלוח גדול של תרופות מלבנון. זה לא יקר, אולי אתה רוצה לבוא לאוטו שלי, פה ברחוב, לראות את הסחורה".

סלים לא עמד בפיתוי. תרופות הן מצרך יקר בסוריה, ומלבנון מגיעה סחורה משובחת. הוא הלך אחרי "הסוחר" לעבר מכונית שעמדה ברחוב צדדי סמוך. "הלכנו איזה דקה או שתיים. פתאום ראיתי ליד טנדר פולקסוואגן ארבעה או חמישה בחורים כאלה חזקים. ישר ידעתי ששמו לי מלכודת. הם היו סוכנים של המוחבראת".

סוכני שירות הביטחון הסורי תפסו את סלים, סתמו את פיו, קשרו את עיניו, כפתו את ידיו והצמידו אותו בכוח לריצפת המכונית שעזבה את המקום בדהרה. "בדרך הם רמסו אותי ברגליים שלהם והיכו אותי מכות רצח בלי להסביר על מה ולמה. הם גם רמסו את נרות החנוכה שהיו לי בכיס".

סוויד נפל קורבן להלשנה. ביוני '87 הוא הגיע בחשאי לישראל, דרך ציריך, כדי לבקר את אחיותיו המתגוררות ביקנעם. הוא לא ראה את אחיותיו מאז 1945, כמו גם את שאר בני משפחתו העניפה בתל־אביב, בחולון ובבת־ים. הוא שהה בארץ 25 יום ואחר כך שב לסוריה, באותה דרך שבה הגיע. בדצמבר אותה שנה נעצר כאמור על ידי המוחבראת.

■■■

במשך 42 יום, ללא הפוגה, היה סוויד נתון לחקירה מלווה בעינויים פיסיים ונפשיים קשים ביותר, הכוללים מכות חשמל, פלקות באמצעות מקלות חורן על אצבעות הרגליים ועוד כהנה וכהנה עינויים מבית היוצר של החוקר הראשי הברוטאלי והאכזר מכולם, דרוזי בשם טורקו עלם א־דין, מהר הדרוזים.

במשך כל תקופת החקירה הפקיד קצין המוחבראת הדרוזי על האסיר היהודי ארבעה עד חמישה חוקרים, שכל תפקידם היה להכות אותו יומם ולילה. בכל שעתיים היה סוויד מוצא מתאו ומובל לחקירה, כשבדרך אליה, בחדר החקירות ובחזרה לתאו, היה סופג מכות רצח בכל חלקי גופו.

תמליל החקירה אותו שיחזר אלי סוויד, עם תחקירני הרשות לאסירי ציון, הוא מסמך אנושי מרתק ומצמרר, שיכול ללמד אולי משהו על טיבו של המשטר בדמשק. וכך מתאר סוויד את הטיפול לו "זכה" מידי חוקריו, מעין "אקספרס של חצות" במהדורה סורית:

"במשך 15 דקות נסענו בטנדר, כשאני חוטף מכות מכל צד לאורך כל הדרך ללא הסבר למה ומדוע. כשהגענו למקום, הורידו אותי מהרכב והובילו אותי לחוקר. 'הנה המרגל', הם אמרו לו. הם דחפו אותי למרתף בעיניים קשורות. מהדחיפה התגלגלתי מכל המדרגות. כתוצאה מהגלגול נפגעתי.

"הוכנסתי לחדר החקירות לחוקר ששמו טורקו עלם א־דין. שמו נודע לי רק לאחר ששוחררתי. הוא ידוע לשמצה באכזריותו בכל רחבי סוריה. הכניסו אותי לחדר ונותרתי לבדי מולו".

■■■

טורקו: 'מה עשית בישראל? אל תשקר! יש לנו מידע עליך'!

סלים: 'לא הייתי בישראל'.

טורקו: 'אין פה בכלל מקום להתווכח' (הוא לחץ על זמזם ולחדר נכנסו ארבעה גברתנים. החוקר סימן להם בראשו והם החלו להכות אותי מכות נמרצות. לאחר סדרת מכות, הורה להם להפסיק, כי לא יכולתי לשאת אותן עוד).

טורקו: 'עכשיו אתה מוכן לדבר'?

סלים: 'אני מוכן לענות על כל דבר'.

טורקו: 'לא איכפת לנו שהלכת לישראל. אותנו רק מעניין לדעת עם מי נפגשת ומה עשית שם. מי היה איש הקשר שלך כאן ובישראל'?

סלים: 'הלכתי לישראל דרך שווייץ רק מגעגועים למשפחה שלי שלא ראיתי 40 שנה. בשווייץ לא פגשתי את הקרובים שלי לכן צלצלתי אליהם לישראל'.

טורקו: 'איך הגיע אליך מספר הטלפון שלהם'?

סלים: 'קיבלתי מכתב מישראל דרך איטליה או ארגנטינה, אני לא זוכר, והם דיווחו לי על מצב משפחתי'.

טורקו (בתדהמה): 'מכתב? מישראל'?

סלים: 'כן. כשראיתי שהם לא הגיעו לשווייץ, אמרה לי אחותי שתכין לי ניירות ואישורי כניסה לישראל. בתחילה חששתי אבל אחר כך הגעגועים שלי גברו והחלטתי לראות את קרובי בישראל'.

טורקו: 'נכנסת לשגרירות ישראל בשווייץ'?

סלים: 'לא. לא אני טיפלתי בניירות. אחותי טיפלה בזה בעצמה. אני לא יודע שום דבר על איך הכינה לי את הניירות'.

בין שאלה לשאלה – משחזר סלים – המשיכו החוקרים להנחית עליו מכות, לפי הסימנים שעשה להם החוקר הראשי בראשו, כדי לרכך את עמדתו בחקירה.

טורקו: 'האם גברת רבקה היא שהבריחה את הילדים מסוריה? ולמה האחים שלך נסעו לישראל'?

סלים: 'הייתי ילד קטן באותה תקופה שהם עלו לישראל, ואני לא יודע על כך שום דבר'.

טורקו: 'באיזה יום הגעת לישראל'?

סלים: 'ביום שישי בלילה'.

טורקו: 'באיזה שדה תעופה נחתת'?

סלים: 'לא יודע'.

"בשלב הזה החוקר נתן לי סטירה חזקה וצעק: 'אתה לא יכול להגיד שדה התעופה תל־אביב'? – עניתי לו שאינני יודע".

טורקו: 'היכן ביקרת בישראל'?

סלים: 'ביקרתי אצל בני משפחתי ואצל חברים. התחבקנו והתנשקנו'.

טורקו: 'מי מהם משרת בצה"ל'?

סלים: 'הנושא הזה בכלל לא עלה בביקור. רק רציתי לראות את קרובי בלוד'.

טורקו: 'מה אכלתם ולאן הלכתם? ביקרת גם בבסיסים צבאיים'?

סלים: 'אני לא מבין דבר בזה ולא ראיתי בכלל בסיסים צבאיים'.

טורקו: 'מה מסרת להם על סוריה? יותר טוב שתגיד לנו את האמת. ידוע לנו הכל עליך. יש לנו משטרה סורית בכל מקום ויש לנו סוכנים יהודים על כל תנועה ותנועה שלך, כך שכדאי שתספר לנו הכל. האם נפגשת גם עם איזה קצין ישראלי ומסרת לו מידע על סוריה'?

סלים: 'לא דיברתי על סוריה ולא היה לי כל עניין לדבר על זה'.

■■■

כאן החל שלב חדש במסכת העינויים. סלים מספר ביובש על הפרק הקשה הזה בחקירה: "עונתי על ידי מכות חשמל ומים בידיים, ברגליים ובאיבר המין. לא יכולתי לסבול את העינויים".

טורקו: 'האם סיפרת שיש לנו הפסקות חשמל או מים בסוריה, ואיזה מידע מסרת להם'?

סלים: 'לא סיפרתי. לא היה לי כל עניין בזה. באתי רק לראות את קרובי'.

טורקו: 'מי זו גברת 'סוזי' משווייץ, שאיתה יצרת קשר'?

סלים: 'אני לא מכיר אותה'.

טורקו: 'היא ביקרה כמה פעמים בדמשק. אתה צריך להכיר אותה'!

■■■

מכאן נמשכה מסכת העינויים ביתר שאת, וכך כותב סלים בעדותו: "במהלך החקירה התעלפתי שלוש פעמים. ואז נשברתי והתחלתי לדבר על הבן דוד שלי בישראל, שהיה קצין במלחמת יום הכיפורים, ועל כל נושאי השיחות שהיו לי עם קרובי ששירתו בצה"ל. הודיתי בכל מה שביקשו ממני שאודה ובלבד שיגאלו אותי מייסורי התופת שעברתי. החוקרים גם הזמינו רופא שיניים שהוציא לי את כל הסתימות מהפה".

"החקירה", ממשיך סלים לספר, "נמשכה תוך איום בהמשך העינויים אם לא אספר להם כל מה שידוע לי. ואז נשבעתי בכל היקר לי שאני לא יודע דבר, אבל סיפרתי לו שניסו לשכנע אותי להישאר בישראל".

טורקו: 'מה שם הגברת'?

סלים: 'סוזי זה השם הבדוי שלה. היא ניסתה לשכנע אותי להישאר בישראל ואמרה שאקבל תנאים טובים, אבל עניתי לה שאני אוהב את דמשק. כאן ילדי, כאן השורשים שלי ואני לא מעוניין להשתקע בישראל' (סטירה).

טורקו: 'מדוע סירבת? האם בישראל לדעתך לא טוב יותר'?

סלים: 'אני לא מחליף את חיי הטובים בדמשק' (סטירה).

טורקו: 'ביקרת בירושלים'?

סלים: 'לא'.

טורקו: 'מדוע לא ביקרת בכותל? הרי כל יהודי מגיע לשם'.

סלים: 'באתי לבקר את קרובי וזה הכל. ביקרתי רק בצפת אצל דודי החולה'.

טורקו: 'אתה מכיר כאן מישהו שמבריח יהודים ותוכל להצביע לנו עליו'?

סלים: 'לא. אינני מכיר אדם כזה וגם לא היתה לי כוונה לברוח'.

טורקו: 'אתה מוכן להעביר אלינו מידע, בגלל היותך סורי נאמן כפי שאתה מצהיר, ולהסגיר לנו את המבריח שלך'?

סלים: 'אתה צודק. אבל אני לא מכיר שום מבריח. אילו היכרתי הייתי מסגיר לך אותו'.

■■■

החקירה, מספר סלים, נמשכה כשבע שעות ברציפות. אחריה הושלך לתוך צינוק חשוך בגודל של מטר על מטר וחצי כשעל רצפתו רק שמיכה מסריחה ומרופטת. לאחר כשעתיים של מנוחה, כשהוא מתייסר ממכאובים בכל גופו, הוצא להמשך החקירה כשעיניו קשורות והוא כבול.

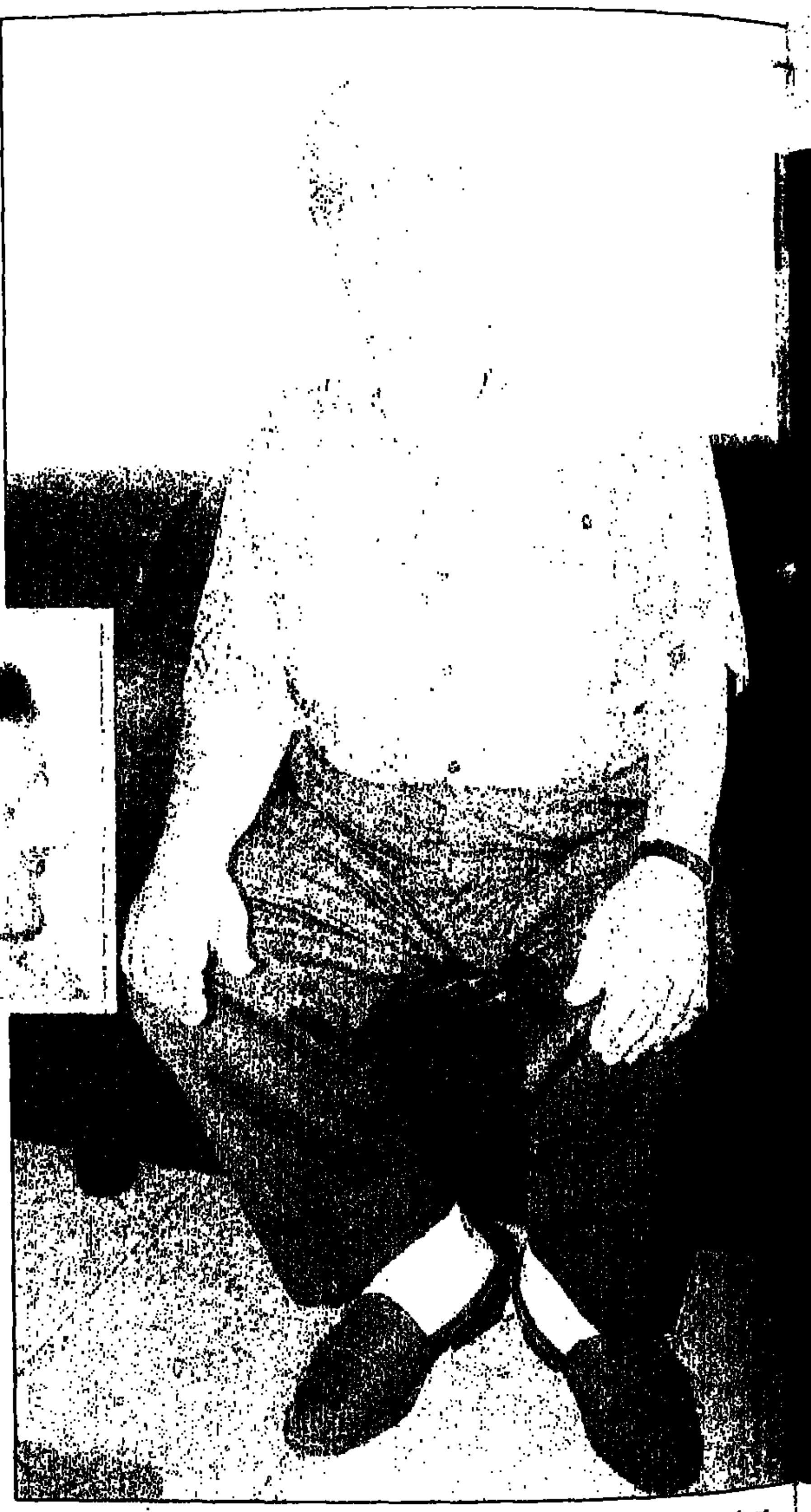

"אין לי אמונה בסורים". שלמה סוויד בארץ. בצילום הקטן, אחיו אלי

צילום: נאור רהב

סלים מספר ביובש: "עונתי במכות חשמל ומים ברגליים, בידיים ובאיבר המין... התעלפתי שלוש פעמים... הודיתי בכל מה שביקשו... החוקרים גם הזמינו רופא שיניים שהוציא לי את כל הסתימות מהפה"

טורקו: 'אתה תספר לנו עכשיו כל מה שמסרו לך להעביר ולמי'.

סלים: 'אני לא יודע שום דבר. אני לא לוקח על עצמי סיכונים'.

כאן החלה שוב סידרת עינויים באמצעות מכות חשמל.

טורקו: 'האם שלחת מכתבים לישראל בקודים וברמזים'?

סלים: 'לא יצרתי כל קשר עם האוייב הישראלי'.

טורקו: 'האם אתה מכיר את המרגל אלי כהן ומה היתה קרבתך אליו'?

סלים: 'אני לא מכיר אותו'.

טורקו: 'מתי נפגשת עם אלי כהן ועל מה שוחחתם'?

סלים: 'לא היה לי כל קשר איתו. שמעתי עליו רק בחדשות'.

■■■

בשלב הזה הוחזר סלים לצינוק, במגמה שיחזור ויתוודה על פגישותיו כביכול עם אלי כהן. לאחר שעתיים בצינוק, בחצות, החזירו אותו לחקירה. לאחר סידרה נוספת של עינויים הוא הודה שנפגש כביכול עם אלי כהן. בשלב הזה הוא היה מוכן להודות בכל מה שידרשו ממנו.

החקירה נמשכה עוד 37 ימים ולילות. בהודאה, שנגבתה מסלים בעינויים קשים, רשם החוקר שסלים מודה בקשר עם קציני צה"ל, מודה שהעביר מידע לישראל, ועוד. סלים חתם בתחתית הדף.

"לאחר שחתמתי הכניסו אותי לחוקר אחר ושם אמרתי שוב שאני מודה, הפעם למכשיר הקלטה. משם הובילו אותי בחזרה לצינוק. במשך 37 ימים לא בא אוכל לפי, חוץ מפרוסת לחם ליום ומים. ירדתי במשקל כ־40 ק"ג. לאחר מכן הוחזרתי לצינוק חשוך, כאשר מסביבי נשמעות זעקות המעונים".

ההתעללות בסלים כללה גם רחיפה בכוח של בשר לא כשר לפיו, לקול צחוקם של המתעללים. "לשירותים היו מוציאים אותי למשך שתי דקות בלבד, כשעיני קשורות. בעת המאסר בצינוק סבלתי מקור נורא. חליתי, השתעלתי, אבל איש לא טיפל בי".

לאחר שבעה חודשים של בידוד בצינוק, ביקש סוויד לשלוח יד בנפשו. "נשברתי מהבדידות. העדפתי כבר שיוציאו אותי לעינויים, רק כדי לא להיות לבד. לא נתנו לי סיגריות. הישיבה בבידוד גרמה לי לסיוטים ופחדתי להירדם. בחלומותי שמעתי את זעקות המעונים. מסביבי היו אנשים שמתו כתוצאה מהעינויים. היו שם ערבים שנחשדו בריגול לטובת עיראק וה'אחים מוסלמים' שעינו אותם. כל יום היו הורגים שניים־שלושה אנשים. רציתי לחתוך את הוורידים בעזרת השעון שלי.

"במשך שבעה חודשים לא זכיתי למקלחת או לגילוח. ביקשתי מהשומר שידאג לתלות אותי או שיוציאו אותי להורג. לא יכולתי לשאת עוד את העינוי של הצינוק. התחלתי לדבר עם עצמי".

■■■

רק לאחר כשלוש שנים בכלא, התברר לסלים מה עלה בגורל אחיו אלי. גם הוא, כך התברר, יצא לביקור בישראל. הוא נעצר מיד כשובו והושלך לכלא, בסמוך לאחיו, אלא שהסורים דאגו שהשניים לא ייפגשו וגם לא יידעו איש על אחיו.

"אחרי שלוש שנים הוציאו אותי מהתא, והביאו אותי למשרד לחתום על מסמכים. שאלו אותי מה הכתובת שלי ואמרו לי שנותנים לי 20 לירות סוריות כדי שאוכל לנסוע הביתה. פתאום הפגישו אותי עם אחי. היה לו זקן ארוך שאותו גידל בכלא, בקושי היכרתי אותו. מה אתה עושה פה? שאלתי בהפתעה. אני פה לפניך, הוא אמר לי. רק אז נודע לי שהוא היה כל הזמן בסמוך אלי".

השניים הועלו על מכונית, אבל במקום הביתה הובילו אותם הסורים לכלא אחר, שם הושלכו לצינוק. העינויים והחקירות נמשכו. כעבור חמישה חודשים הועברו שני האחים לכלא המרכזי של דמשק.

"כלאו אותנו עם אסירים פליליים בצינוק, ללא מים ושירותים. בכלא זה, בתום 22 יום, הופגשנו לראשונה עם בני משפחתנו. באמצעות שוחד הצלחנו להתקלח אבל לא הירשו לנו לאכול".

באותה תקופה הועמדו שני האחים למשפט צבאי מזורז על קשריהם עם האוייב הציוני. בית הדין הצבאי דן אותם ל־20 שנות מאסר כל אחד. במשך ארבעה חודשים הוחזקו שניהם בצינוק, ואז הגיע אליהם בפעם הראשונה עורך דין.

באפריל 1992 שוחררו האחים סוויד בפתאומיות. שחרורם התאפשר בעקבות לחץ בינלאומי שהפעילו אירגונים יהודיים בצפון אמריקה והתערבות הממשל האמריקני. "זה היה ביום השני של חול המועד פסח. כשהובילו אותנו לשערי הכלא ואמרו לנו לצאת, פתחנו בריצה. לא האמנו שנותנים לנו ללכת ופחדנו שהם ישנו את דעתם", נזכר סלים.

■■■

במשך שנתיים סירבו השלטונות הסורים להתיר את יציאתם. "באמריקה מחכה לכם הטלוויזיה האמריקנית והישראלית", הסבירו הסורים את התנגדותם. רק לקראת סוף '94 הורשו שני האחים לעזוב את סוריה, הפעם לתמיד, כשהם משאירים מאחוריהם את בית המשפחה בדמשק ואת בית המרקחת שהיה בבעלותו של אלי.

"הסורים", מאמין סלים סוויד, "יעשו שלום רק עם ישראל חזקה. אם ישראל תהיה חלשה – הם יעשו מלחמה".

ואתה מאמין בשלום עם הסורים?

"לי", הוא אומר בהיסוס, "לי אין אמונה בהם".

משרד הבריאות - מינהל הסיעוד

נמשכת ההרשמה לבתי"ס לסיעוד אחיות ואחים מוסמכים

מקצוע הסיעוד מעניין ומלא אתגר, בו אתם יכולים להיות במוקד ההתרחשויות החשובות ביותר, בבי"ח ובקהילה; ברגיעה ובזמן חירום. בואו להיות אחים ואחיות, לעסוק בתפקיד רב משמעות, רב אחריות ומלא אתגר.

ניתן לקבל מילגות ומגורים במעונות סטודנטים

תנאי קבלה:

* תעודת בגרות ישראלית מלאה או תעודה שוות ערך.
* עמידה בבחינת כניסה פסיכומטרית.
* אישור רפואי בחתימת הרופא המטפל.
* ראיון אישי בפני ועדת מיון.
* עמידה בתכניות אקדמיות בכפוף לתנאי הקבלה של המוסדות להשכלה גבוהה. (ראה פרסומי משרדי הרישום של האוניברסיטאות)
* למועמדים שגילם מעל ל-30 קיימת אפשרות להתקבל ללא תעודת בגרות בתנאים מסויימים.

מסלול אקדמאי (4 שנים)

* ביה"ס לסיעוד ע"ש הנרייטה סאלד, הדסה, ירושלים — טל' 02-777141
* ביה"ס לסיעוד, בי"ח אסף הרופא, צריפין — טל' 08-449472
* ביה"ס לסיעוד, בי"ח קפלן, רחובות — טל' 08-441242

ההרשמה ל-3 בתי"ס אלה, באוניברסיטה העברית בירושלים

* ביה"ס לסיעוד, מרכז רפואי "שיבא", תל-השומר — טל' 03-5302583
* ביה"ס לסיעוד, דינה, מרכז רפואי בילינסון, פ"ת — טל' 03-9377737
* ביה"ס לסיעוד ע"ש וולפסון, מרכז רפואי וולפסון, חולון — טל' 03-5028359
* ביה"ס לסיעוד ע"ש שיינברון, מרכז רפואי סורסקי, ת"א — טל' 03-6973549

ההרשמה ל-4 בתי"ס אלה, באוניברסיטת תל-אביב

* בי"ס למקצועות בריאותיים ע"ש רקנאטי, אוניברסיטת בן-גוריון, באר-שבע — טל' 07-400654

ההרשמה לבי"ס זה, באוניברסיטת בן-גוריון

* החוג לסיעוד, המשותף לאוניברסיטת חיפה ולטכניון (טעון אישור מל"ג) — טל' 04-240325, טל' 04-249103

ההרשמה לחוג זה באוניברסיטת חיפה

* ביה"ס לסיעוד, המרכז הרפואי ע"ש ברזילי, אשקלון — טל' 07-745444
* ביה"ס לסיעוד, המרכז הרפואי שערי צדק, ירושלים — טל' 02-555494
* ביה"ס לסיעוד, ביה"ח רבקה זיו, צפת — טל' 06-978031

ההרשמה ל-3 בתי"ס אלה, ישירות במזכירויות בתיה"ס

מסלול אקדמי מיוחד לחובשים (3 שנים)

* ביה"ס לסיעוד, בי"ח אסף הרופא, צריפין — טל' 08-449470

ההרשמה לבית"ס הזה באוניברסיטה העברית בירושלים

מסלול הסמכה (3 שנים)

* ביה"ס לסיעוד ע"ש שרמן, מרכז רפואי בעמק, עפולה — טל' 06-524240
* ביה"ס לסיעוד ע"ש מתיוס, בי"ח הלל-יפה, חדרה — טל' 06-304367
* ביה"ס לסיעוד ע"ש טסלר, קרית צאנז, נתניה — טל' 09-604777
* ביה"ס לסיעוד, המרכז הרפואי שערי צדק, ירושלים — טל' 02-555494
* ביה"ס לסיעוד ע"ש זיידה, בי"ח בני ציון, חיפה — טל' 04-380333
* ביה"ס לסיעוד ליד בי"ח ביקור-חולים, ירושלים — טל' 02-701172
* ביה"ס לסיעוד ליד בי"ח נצרת, נצרת — טל' 06-571501

מסלול מיוחד לבעלות משפחה (4 שנים)

מותאם לתנאי לימוד המקובלים במערכת החינוך הכללי

* ביה"ס לסיעוד, בי"ח כרמל, חיפה — טל' 04-254373
* ביה"ס לסיעוד, בי"ח מאיר, כפר-סבא — טל' 09-900589

מסלול הסבת טכנולוגים רפואיים לסיעוד (2.5 שנים)

* ביה"ס לסיעוד, בי"ח מאיר, כפר-סבא — טל' 09-900589

לקבלת פרטים נוספים, נא לפנות ישירות לבתי הספר לפי מספרי הטלפון לעיל

לפ"מ

C.E.F.F.I
מ.ע.ט.ף

מרכז לעידוד וטיפוח פולקלור וחילופי תרבויות בישראל
THE CENTER FOR THE ENCOURAGEMENT OF CULTURAL EXCHANGE AND FOLKLORE IN ISRAEL
רחוב טשרניחובסקי 61 ירושלים 92587

פסטיבל בינלאומי לפולקלור ה־10

בהשתתפות 480 רקדנים ממדינות:
איטליה, ארגנטינה, בולגריה, הונגריה, יוגוסלביה, יוון, ירדן, ישראל, סלובקיה, סנגל, פולין, צרפת וקולומביה.

יום שישי, 7 ביולי 1995
11:00 מג'אר – מצעד מחולות
18:00 מג'דל אל כרום – מצעד מחולות
20:30 – מג'דל אל כרום
23:00 כפר הורדים – מופע חצות

יום שבת, 8 ביולי 1995
הכניסה לכל מופעי הפסטיבל ללא תשלום
11:00 כסרא, סמיע – מצעד מחולות
18:00 כסרא, סמיע – מופע.
20:00 קרית ביאליק – בגינת סביון – מופע
21:00 פארק אכזיב – מופע

יותר מעניין לקרוא מעריב

בחסות: משרד המדע והאומנויות, מנהל התרבות, משרד החוץ קשתו"ם, OF CIOFF

בית הספר לטכנולוגיה האוניברסיטה הפתוחה

מפעל משותף של קרן ברכה ויד־הנדיב

למד בשיטת הלימוד העצמי המונחה

נמשכת ההרשמה

מה"ט

למסלול טכנאים והנדסאים (בתיאום ובפיקוח מה"ט)

הנדסת תעשיה וניהול
הנדסת תוכנה (מחשבים)
הנדסת אלקטרוניקה

הלימודים מתחילים ב־3.9.95

הלימודים בהנחיה מוגברת (פעם בשבוע) או בהנחיה רגילה

* 30% הנחה משכ"ל לחיילים בשירות חובה ועד שנה מיום השחרור.
* חומר הלימוד כלול בשכר הלימוד. ● מחשב אישי ומעבדה ביתית בהשאלה.

ההרשמה לאחר 14.7.95 כרוכה בתשלום נוסף

לקבלת ידיעון (ללא תשלום) חייג בכל שעות היממה: (03) 6460743 (03) 6429382

חברה ציבורית מציעה למכירה

מכונה לייצור חיתולי נייר חד־פעמיים

דגם – EB 1000
שנת ייצור – 1983
תוצרת – דייפרס, איטליה

אפשר לראות את המכונות בתיאום עם גד אסולין בטלפון: 04-9825793

הצעות יש להפנות בכתב במעטפה סגורה לת"ד 4922 תל־אביב עבור הצעה לרכישת מכונה לייצור חיתולי נייר חד־פעמיים.

על המציע לצרף שיק בנקאי/ערבות בקאית בגובה 10% מסכום ההצעה סכום זה יחולט במידה שהמציע הזוכה יחזור בו מהצעתו.

מועד הגשה אחרון: 17.7.95.

אין החברה מתחייבת לקבל ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה שהיא והיא רשאית לנהל מו"מ עם כל מציע.

הנהג

עשה לך מנהג קבוע - קח עמך חייל לדרך

יודע חקלאי פיקח
אופק
אשירי יחזון אוחר
כוח את הקלאסיקה
בכל חנויות התקליטים

בית ספר לשירת מקהלה

מודיע לצמרים

ההרשמה לשנת הלימודים תשנ"ו
תסתיים ב־15.7.95.

פרטים בטל': 03-6902464, 03-6740168.

מפעלי תובלה

מפעלי תובלה בע"מ מציעה למכירה

1. מיכלית משאית מצופה גומי 8X4 וולוו F12 מס' רישוי 24-403-55 שנת ייצור 85 טסט עד 12/95.
2. פורד טרנזיט מנוע בנזין תא כפול ארגז פתוח מס' רישוי 21-665-59 שנת ייצור 89 טסט עד 6/96.
3. את הרכבים ניתן לראות בחצר המפעל בב"ש כל יום בין השעות 8:00 עד שעה 15:00 מיום פרסום מודעה זו ועד 21.7.95 שעה 12:00.
4. הצעות למכירה תתקבלנה עד תאריך 21.7.95 שעה 12:00 במפעלי תובלה ב"ש. על המציע לצרף המחאה בנקאית בגובה 10% מערך ההצעה.
5. טופסי הצעת מחיר אפשר לקבל באג המשק בב"ש. העברת בעלות על חשבון הקונה. הרכב יימסר 3 ימים אחרי התשלום.
6. מציע שהצעתו נתקבלה, ולא הסכים לקנות הטובין, לא תוחזר לו המקדמה בגובה 10%.

אין החברה מתחייבת לקבל את ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה שהיא.

בברכה,
א' ארושש
עוזר מנהל המשק

פרשה ופשרה

בלק

נפתלי קראוס

מה זה "ספר בלעם"?

"וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי. ויגר מואב מפני העם מאוד... וישלח מלאכים אל בלעם בן־בעור פתורה... ארץ בני עמו, לקרוא לו לאמור: ...ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני, אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ, כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר" (במדבר, כ"ב, א'־ז').

פחדם של עמי האזור, אחרי שישראל ניצח את סיחון ועוג, שני מלכי האמורי בעלי העוצמה, כבר נחזה ב"שירת הים", כאשר משה אמר "אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד..." (שמות, ט"ו, ט"ו). מואב מנסה לוחמה פסיכולוגית. בלק מזמין את הקוסם מארץ עוץ, מבטיח לו הרים וגבעות ומחמיא לכישוריו, שאולי אף האמין בהם – ובלבד שיקלל את ישראל.

מי היה בלעם זה ומה חשיבותו, שהתורה מקדישה לו פרשה שלמה, שאמנם קרויה ע"ש בלק, אך אין ספק כי בלעם הוא ה"גיבור הראשי" שלה.

יתכן שהמפתח לתעלומה מצויה באותה ברייתא ידועה (בבא בתרא, י"ד), המבטאת בקיצור עילאי את דעת רז"ל הן לגבי סדרן של הנביאים והכתובים והן לגבי מיהות כתבם. שם אנו קוראים: "ומי כתבן? משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב..."

ספרו – אנו יודעים – זה התורה, על חמשת חומשיו. גם את ספר איוב אנחנו מכירים. אבל מה זה "פרשת בלעם"? אם זו מה שאנחנו קוראים השבוע, היינו בספר במדבר, מפרק כ"ב ועד פרק כ"ה, פסוק ט', הרי ברור שמשה כתבה, כי הרי היא נכללת בתורה. דברי רש"י בתלמוד – "פרשת בלעם – נבואותיו ומשליו, אף על פי שאינן צורכי משה ותורתו וסדר מעשיו" – עמומים למדי. ואולי כוונתו שמה שמתואר בפרשתנו אירע בעם זה, מבלי שלישראל תהיה שליטה על המהלכים ומשה בכל זאת כתבם – אך נשאלת השאלה לשם מה?

בכתב יד מינכן של התלמוד, השלם והבלתי מצונזר, מצויה הגירסה "ספר בלעם" ולא פרשה. אך עדיין נותרה השאלה, מה זה בדיוק? מה כתב משה ולשם מה? בחידושי הריטב"א (רבי יום־טוב ב"ר אברהם אלאשבילי) על ב"ב (מובא ב"עין יעקב") נאמר, כי "נראין דברי האומרים שאין זו פרשת בלעם הכתובה בתורה... אלא פרשה בפני עצמה הוא שכתב [משה] והאריך בה ביותר והיתה מצויה להם [לחכמי התלמוד]".

"ענף יוסף" (הלא הוא ר' חנוך זונדל ב"ר יוסף מביאלסטוק, אחד ממפרשי המדרשים ו"עין יעקב") כותב בע"י פירוש מקורי: "תמוה הוא [שמשה כתב "פרשת בלעם"], הרי פרשת בלעם גוף התורה הוא וכל התורה כולה משה כתבה. לכן נראה שמה שאמר בלעם לבלק, ודאי לא בלשון הכתובה בתורה אמרו, שאם כן, לא היה בלק מבין מה אומר בלעם, כי מניין היה בלק יודע לדבר בלשון הקודש... אך משה כתב כוונת ההשגה שהשיג בלעם בלשון הכתוב בתורה...". בשפה פשוטה יותר: משה תרגם ושיכתב דברי בלעם שנאמרו בארמית לכבוד בלק, "מזמין" הקללות, ולפי זה הכוונה למה שיש לפנינו בתורה.

ובתלמוד ירושלמי מצאתי (מסכת סוטה, סוף פרק ה') בזו הלשון: "משה כתב חמישה ספרי תורה וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם וכתב ספרו על איוב".

■

ר' יח"צ מושקוביץ מציין ב"דעת מקרא", כי בפרשתנו לא מוזכר שמו של משה "ויתכן שבגלל זה ציינו רז"ל שהוא כתב אותה". עוד הוא מביא את ר' עזריה די פאנו, האומר כי "ספר בלעם" הוא אותם 18 פסוקים בספר יהושע (י"ג, ט"ו־ל"ג), שבהם מסופר על מלחמת מדיין והריגת בלעם.

השל"ה מעלה אותה שאלה ששואל הריטב"א, תוהה על רש"י ומיישב ע"י הסבר קבלי, לפיו השיג משה את "נבואת" בלעם, שהיה ה"לעומת זה" שלו, ולכן יש להדגיש במיוחד, שהוא כתב פרשה זו. אולם השל"ה מביא כהערת־שוליים את דעת ה"ציוני" (רבי אברהם ב"ר מאיר ציוני, משפיירא, בעל ה"ציוני על התורה") הקובע, כי "ספר בלעם" הוא ספר נפרד ובו פירוט ה"נבואות" והמשלים של בלעם, תולדות ההתרחשויות סביבו ומלחמת מדיין, בה היה מעורב באופן פעיל ומצא את מותו. ומשה כתב ספר זה, כשם שאברהם אבינו כתב ספר בן 400 פרקים (!) ובו תיאור פולחני הע"ז בימי אנוש, המוזכרים בתורה בחצי פסוק. ע"כ דברי ה"ציוני".

ב־1967 נתגלתה בחפירות שבדיר־עלא (ממזרח לירדן) כתובת משנת 700 לפני הספירה ובה איזכור של בלעם בן־בעור ומעלליו כקוסם, ה"חוזה אלוהים", שבא אליו בלילה. לפי פיענוח הכתובת, בלעם חזה בצורת וכדי לקדם את הרעה, הציע להקים מוסדות לזנות פאגאנית, דוגמת מה שהציע [בסוף פרשתנו] לבנות מדיין ומואב בשיטים. זהו כנראה איזכור חיצוני ראשון של בלעם, מחוץ לתורה (אנצ' עברית כרך מילואים ב', עמ' 283).

■

ולמה כתב משה את "ספר בלעם", בין אם הכוונה למה שכתוב בפרשתנו ובין שזה ספר נפרד שהיה ואבד, כמו "ספר מלחמות ה'", או "ספר דברי הימים למלכי ישראל" וכו'? מסתבר, כי למען המסר החינוכי חשוב שעם ישראל יידע מה זממו אויביו וכיצד הצילה אותו השגחת הקב"ה. כמו שחוזר ואומר משה במשנה־תורה: "ולא אבה ד' אלוקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ד' אלוקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ד' אלוקיך" – (דברים, כ"ג, ו') וכמו שמאזכר הנביא מיכה (בהפטרת השבוע) את העם ואומר לו: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השיטים עד הגלגל – למען דעת צדקות ד'" (מיכה, ו', ה'). למען דעת מה קרה – כדאי שהעם יידע מה שהתרחש מאחורי גבו, בלי ידיעתו ומשום כך – מדגישים רז"ל – כתב זאת משה.

"יתר החידה"

בחסות התזמורת הקאמרית הישראלית מעריב

מבצע פרסים לחובבי המוסיקה

איך משתתפים?

בכל שבוע תוצגנה בפניכם שתי שאלות. לכל אחת מהשאלות - ארבע תשובות - אחת מהן נכונה. בחרו את התשובה הנראית לכם ביותר.

לאן מתקשרים?

מצאתם את התשובות הנכונות - התקשרו לתיבת טלמסר מס' 03-5653868, ענו על השאלות, והשאירו שם, כתובת ומספר טלפון.

באיזה פרסים זוכים?

בכל שבוע תערך הגרלה, ובין הפותרים נכונה יוגרלו פרסים:

* כרטיס טיסה לאירופה - מתנת "יוניה".
* 4 סופי שבוע - מתנת רשת מלונות "מוריה".
* 4 מינויים זוגיים לסדרות הקונצרטים של התזמורת הקאמרית הישראלית.
* 4 ארוחות זוגיות - מתנת מסעדת "פרגו".
* 60 דיסקים - מתנת רשת חנויות "דיסק סנטר".
* 32 ספרים - מתנת הוצאת "לדורי".
* 4 קורסים "תרבויות עולם בראי הקולנוע" - מתנת המרכז ללימודים גיאוגרפיים.

מלונות מוריה · Prego · I.C.C. VISA

שאלות השבוע השלישי:

א. איזה מלחין מת כתוצאה מתאונת אופניים?
1. ארנסט שוסון.
2. יוהאן סבסטיאן באך.
3. ג'ורג' גרשווין.
4. פאול הינדמית.

ב. בשעת ביקורו של איזה מנצח גדול בניו־יורק הופרחו יונים לבנות באולם "קרנגי" באמצע הקונצרט?
1. לנארד ברנשטיין.
2. ארתור רובינשטיין.
3. יאנוש שטארקר.
4. הרברט פון קאראיין.

מחבר השאלות: יונתן זק

ההגרלה השלישית תערך ביום ג' 11.7.95. שמות הזוכים יפורסמו ב"מעריב". המבצע בפיקוח רואה החשבון רוני תגר. תקנון המבצע נמצא במשרדי התזמורת הקאמרית הישראלית, שד' שאול המלך 8, ת"א 64733. ההשתתפות אסורה על עובדי התזמורת הקאמרית הישראלית ובני משפחותיהם.

שמות הזוכים בהגרלת השבוע השני - חידון מס' 2: מלונות מוריה, יהודה מצפה – זכה במנוי זוגי בתזמורת הקאמרית הישראלית. רפי קאופמן – זכה בארוחה זוגית במסעדת פרגו. עמוס גינון – זכה בקורס תרבויות עולם בראי הקולנוע. רחל זליג – זכתה בסוף שבוע ברשת...

יותר מעניין לקרוא מעריב

אוניברסיטת תל־אביב
בית הספר להנדסאים
ע"ש יוסף ורבקה מאירהוף
החטיבה העל תיכונית

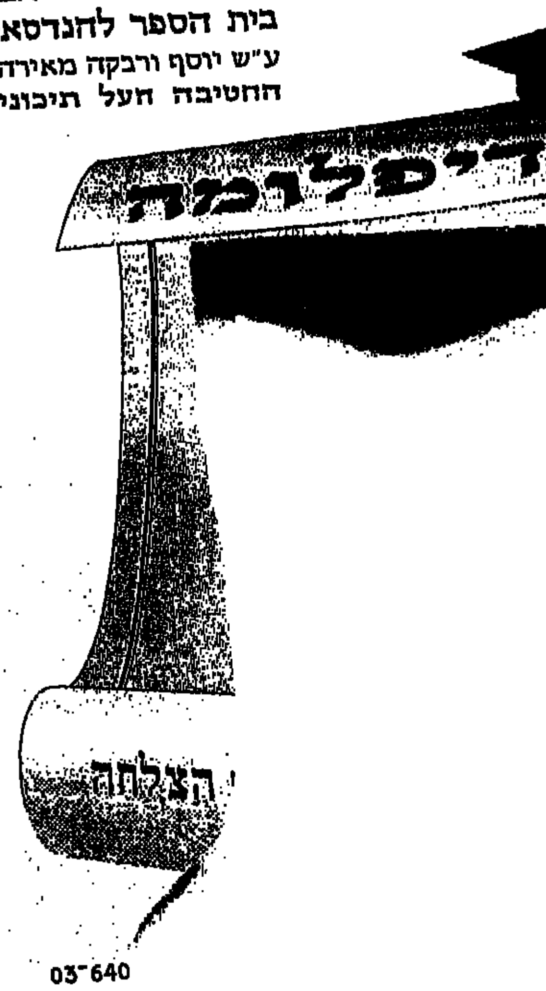

03-640

נמשכת ההרשמה לשנת הלימודים תשנ"ו 1995/6

נעמת
מכללה לאומנות ועיצוב ...

לקורסים הבאים:
צורפות – בוקר
צורפות – ערב-מתקדמים
עצוב תכשיטים
עצוב תכשיטים – מתקדמים
צביעת מתכות – מיועד לבעלי מקצוע – בימי שישי בבוקר.
בניית מודלים בשעווה

לימודי חוץ:
צורפים מתחילים
צורפים מתקדמים
הקורסים מועברים ע"י מורים בעלי מוניטין מקצועי ונסיון רב.
הקורסים מוכרים ע"י קרן השתלמות – לזכאים.

פרטים נוספים והרשמה: ☎ 03-5067232
משעה 09:00 עד 14:00
מספר מקומות הלימוד מוגבל.

נעמת - כי לנו איכפת

מוסף האושר של מעריב

גיליון מס' 77

הדרך האושר

"החמצה גדולה"
מיכאל הנדלזלץ, הארץ

עורך יום: אבנר אברהמי • עורך לילה: דודו גבע

לגליון זה מצורפת ערכת תיקון פנצ'ר לגלגליים

ועדת החקירה חושפת:

התרנגולות במושבים ליבו את השריפה!

ניפנפו בכנפיהן כדי להגדיל את האש, כנקמה על הגדלת מכסות המשלוחים למשחטות האזוריות

אחד המסוקים שהשתתף בכיבוי השריפה שפך קיבוצניק שהשתכשך לתומו במאגר המים של בית־שמש

רבבות מתנחלים הגיעו לכ"ים לבדוק אפשרויות דיור

98% מזקני ת"א לא זוכרים חום כמו שהיה השבוע

87% מהם לא זוכרים מה היה בכלל השבוע

מהו האושר

שרהל'ה שרון

ויקם, וילבש מחלצות,
וייסוב לאחור,
ויעל למטוס, בחצות
ויברח, וינס
מפני החום, מפני
הצפיפות, מפני המקום,
ונותרנו לבד,
כאן בארץ החלום.

והוא שברח ונס לחו"ל -
תבין שאין כמו ארץ הבחירה
לטוב ולרע!

קרא בשבוע הבא

בהדרך אל האושר

16 כוכבות זמר מדברות חופשי על משרד הרישוי, לאחר שעברו טיפול בעקרות בעזרת הורמון גדילה. התמודדות.

האושר שלי

רופאיה של סוהא ערפאת:

לפי הזקן, זה בן!

בתמונת האולטרסאונד ניתן לראות בבירור זקן במשקל 3.400 ק"ג

- דף קשר מס' 673 -

ביום חמישי הבא תתקיים הרצאתו של האורח מר קינג עוז־קינג בנושא הורדת קירות בנגיחה

(נא להצטייד בבלוקים (לכתיבה!)

אמש בקונגרס

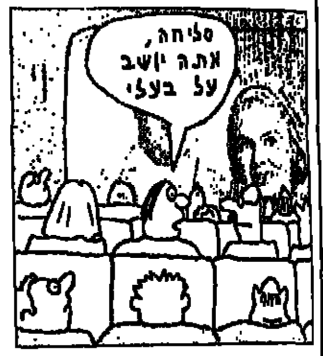

מדריך מקוצר

יס. גם בעידן הטלוויזיה נשאר הרדיו כלי רב עצמה

מילון האושר

זקף לזכותו

הכנסת כלה

יצאה במחול

חרקי ביתנו

חרפוש מטבחי

מגיע אלינו מארצות הקור באירופה, ניזון בעיקר משאריות פיתה ומשקאות מוגזים. רגיש לסוליות קרם ושפיצים של נעלי עקב. צבע אהוב – חום חאקי.

חרטבונית פרוקת־רגל

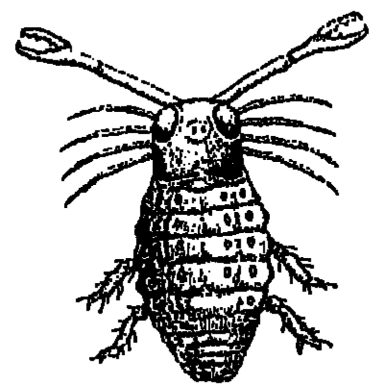

הרגישה שבין מקקי הבית, מחושיה העדינים יזהו על נקלה פירות רקובים, ולסתותיה החסונות יפצחו את קליפתם חיש קל. בשעת סכנה מזדקפת על רגליה האחרויות ומנפנפת בכנפיה.

אייטולון מכונף

כך זהו שמו המדעי של החרק המכונה בפי העם "חומייני". נוהג להתפרץ לסלונים במהירות 70 קמ"ש ולחדור ארונות, קירות גבס וראשי אדם. כדאי לשמור ממנו מרחק בעונת הייחום.

זיונית

כינה ממשפחת הפישפשים. את גופה עוטרים זיפים קוצניים ושומות שעירות. משמיעה קולות ציוץ בשעות בין הערביים. זה הזמן לזהות את מיקומה, ולדפוק מכת פטיש מכוונת היטב, רצוי אל בין חיבורי הרגליים.

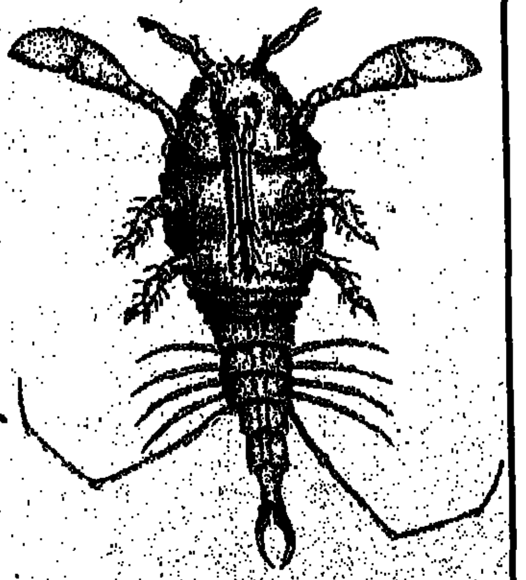

מקק תקיפה L־14

אוהב מקומות חמים ולחים. זריז, מתוחכם וספונטני. קשה מאוד להשיגו בשעה שהוא פורץ לאורך הפאנל. עדיף להכות לו בסבלנות בפינות הבית. חשוב: ניתן לאילוף למטרות שמירה ושמרטפות על ילדים בחופשה.

צרצר רירני

עולה לטונים גבוהים לפני השינה, אך נקלע לשתיקות ארוכות לאחר ריסוס הקן. חיי המדף שלו סוערים – 70 ביציות לשניה ביום בינוני. מאכל תאווה בקרב יוצאי מזרח אירופה, חובבי המוסיקה הקלה.

צחק, שתית אותה!

והפעם: סלוואדור דאלי

הרוח נושבת קרירה
נוסיפה קיסם למדורה
וכך בזרועות ארגמן
כאש יעלה כקרבן

האש מהבהבת
שירה מלבלבת
סובב לו סוב הפינג'ן
לה לה לה לה

ורק עוכרי ביה והמפוצות...!

האש לקיסם תלחש:
אדמו כה פנינו באש
אם לנו תגבורת תיתן
מכל בדל ענף שבגן
כל עץ וכל קרש
ישיר אז חרש
סובב לו סובב
הפינג'ן

אם צה"ל יוצא – אז גם אנחנו!!

ארגון הגזלנים ונײדות הגלידה של בה"ד 4

לקוראינו

הנח את ת"א על החור והדבק עם מעט דוק

ערכת תיקון פנצ'ר בגלגל־ים

חיים הנגבי

לימין שור

במסיבת־עיתונאים שכינסו 105 אנשי הימין, בהנהגת אליקים העצני, דיברו על "ממשלה משת־פית שכרתה ברית עם האויב", על "פשעי שלום" ועל"פושעי שלום" ("הארץ", 29.6.95־28).

העצני וחבריו הציגו בפני אנשי התקשורת מס־מך, שאותו תיארו כקוד אתי חדש: רשימה בת 11 סעיפים, המהווים "עקרונות לערעור הלגיטימיות של השלטון". אחר־כך הוסיפו, שלא די להם ברי־שום ובתיעוד של "פשעי השלום", הם אף מייחלים ליום שבו יובאו הפושעים לדין ומאמינים שהיום הזה בוא יבוא. "מצווה להפר את הגזירות האנטי־יהודיות של הממשלה", אומרים האנשים הללו.

לפקידים הם אומרים להפר את הוראות הרשו־יות הממלכתיות, לחיילים הם אומרים לסרב לפ־קודות הצבא, לכלל האזרחים הם אומרים שהממש־לה אינה לגיטימית. דומה, שחבורת־העצני הרימה את נס המרי, שבכוונתה לרמוס את שלטון החוק ולהפוך את הדמוקרטיה הישראלית לעפר ואפר.

חבורה שכזו: רחבעם זאבי, גאולה כהן, יאיר שפרינצק, משה פלד, אסתר סלמוביץ, צבי שילוח, אידה נודל, בני אלון, מאיר הר־ציון, שלמה באום... אפשר שהרבה תיסכולים ואכזבות ופחדים ושנאות נצברו בנפשותיהם, עד שבינתם נסתרה והם חוזרים כתוכיים, מבלי דעת כמובן, על אופני התעמולה שהנהיגו הלאומנים בגרמניה בשנות ה־20. ואפשר, מי יודע, שחרדת השלום מתעתעת בהם עד כך, שאיבדו את השכל הישר.

הנה, לדוגמה, מעט מדברי הרהב שהשמיע אחד מן הלאומנים הגרמניים:

"חוזי השלום כפתו את ארצנו בידיה וברגליה. אנו נקים בתי־דין ממלכתיים, שיוסמכו לגזור את דינם של האחראים לאסונות שפקדו את עמנו...

"יבוא יום, והאחראים להתמוטטותה של ארצנו יצחקו מן הצד השני של פרצופיהם, פחד יאחז בהם, כשיידעו שיום הדין קרב ובא...

"עם המחדש את עלומיו חייב להיות חזק, איתן בדעתו, מסור עד תום...

"אנו תובעים שהפושעים של נובמבר 1918 יתנו את הדין על מעשיהם... לא, אין אנו סולחים, אנחנו דורשים נקם. הזלזול בכבוד האומה חייב להיפסק...

"עוצמתה של אומה מקורה בראש ובראשונה בכוח־הרצון ולא בכוח־הנשק, ולפני שמנצחים את האויב החיצוני, יש לסלק את האויבים מבית...

"תקופת המלל הבינלאומי וההבטחות בדבר סו־לידריות בינלאומית חלפה, ובמקומה תבוא הסו־לידריות של עמנו. איש בעולם לא יעזור לנו, רק אנחנו לבדנו...

"עלינו לשחרר את בני עמנו מן האמונה הבזויה באפשרויות הטמונות מחוץ לגבולות הכוח שלנו, כגון האמונה בפיוס, בהבנה, בשלום... נשמיד את הרעיונות הללו, כי רק צדק יש בעולם – כוחנו שלנו...

"על תמצית מהותה של הרפובליקה של נובמבר אפשר ללמוד על־פי נסיעות המיניסטרים הלוך ושוב לחו"ל ועל־פי צעדיה – התרפסות בפני האו־יב, הפקרת כבודנו הלאומי, פחדנות פציפיסטית, השלמה עם מעשי נבלה, ונכונות להסכים לכל דבר עד שלא נותר עוד כלום...

"כדי להיות בן־חורין צריך עם לגאווה ולכוח־רצון, למרי ולשנאה...

"מוטלת עלינו החובה להעניש ללא רחמים את מחוללי החורבן, הפושעים של נובמבר 1918, הנב־לים הבוגדים במדינתם...

"הדרישה לחזור אל הגבולות שקדמו למלחמה היא סטות פוליטית, שמימדיה ותוצאותיה משווים לה אופי של פשע..."

כעבור שנים אמר בעל הדברים האלה כך: "תמיד היה לי מצפון נקי".

חדשות ומשמעות

תגלית: גברים שמאליים סובלים פחות מאימפוטנציה

מעריב, 5.7.95

אסא כשר

גבולות ההתלהמות

חופש הביטוי לא כולל הסתה לרצח. כמה ממנהיגי הימין עברו לאחרונה את הגבול הזה

בשבועות האחרונים עלה מפלס ההתלהמות, מפלס השימוש בלשון של גידופים ונאצות. בעיקר נגד מדיניות השלום, נגד הממשלה ונגד העומד בראשה. כיוון שהמפלס הזה הגיע לאחרונה לא פעם לרמה מדאיגה, דומה שהגיע הזמן לתהות על גבולות המותר והאסור בתחום השתלחות הלשון.

לא כל ביטוי מתלהם הוא פסול. הזכות היסו־דית של האזרח להביע את דעתו כוללת גם את זכותו היסודית להביע התנגדות לדעות אחרות. זכותו היסודית היא לעשות זאת בסגנון המשקף את מידת דבקותו, את עומק רגשותיו, את טעמו ואת אופיו. הזכות היסודית של האזרח להביע את דעתו כוללת גם את הזכות להשמיע דברים שאי־נם ערבים לאוזן הזולת, אפילו דברים הפוגעים ברגשותיו של הזולת, מזעזעים אותו, מקוממים או־תו. כך, לדוגמה, אני רואה פה ושם על החלון האחורי של מכונית את המדבקה הגואלת "לא תב־גור". בכל פעם שאני רואה אותה, היא פוגעת בי, מזעזעת אותי, מעוררת בי סלידה, אבל אני לא רואה בה חריגה מגבולות המותר על־פי ההסדרים המוסריים של המדינה הדמוקרטית, למרות התי־עוב שאני חש כלפיה.

לא כל ביטוי מתלהם הוא מסוכן. מלים יותר מדי קשות נשמעות מגוחכות, מלים יותר מדי חריפות נשמעות מטופשות, מלים יותר מדי נוע־זות חוזרות אל מי שפלט אותן כמו בומרנג שפ־גיעתו רעה. דוגמה קיצונית נתן לנו לא מזמן הרב משה זאב פלדמן, יו"ר אגודת ישראל, כאשר גינה את בואו של הקרדינל לוסטיז'ה לכינוס על "שתי־קת אלוהים" באוניברסיטת תל־אביב. אלה היו הביטויים שהשתמש בהם (ולפי כתבה של סופר "המודיע", 24.4.95): "הבאת נציג הכנסיה להבעת רעה על השואה, כמוה כרחיצת ידיים בדמם של הנרצחים; ההשתתפות של הקרדינל בכינוס היא "קלון וחרפה... על עמנו"; "אינני יכול להבין", העיד על עצמו הרב המתלהם, "עד כמה יכול להיות הלב אטום לכל רגש יהודי מינימלי".

אילו נזקקתי לסגנון הנקלה של הרב פלדמן, הייתי יכול להטיח בו כמה מלים צבעוניות ולתאר בהן את עזות המצח המשתקפת בתמונה שהוא מהין להשתמש בה, התמונה של "רחיצת ידיים בדם". אלא שעולמו אינו עולמי, חייו אינם חיי, סגנונו אינו סגנוני. יש בי לב פתוח, לא פחות משלו, לרגשות יהודיים, יש בי לב פתוח, יותר משלו, לרגשות אנושיים, ואין בלבי לא בהלה ולא שנאה נוכח פניו של מומר. הקרדינל בשלו ואני בשלי. ההתלהמות של הרב פלדמן מעוררת בי לא כעס ולא מכאוב, אלא רק חמלה ורחמים.

התלהמות מעולם אחר היא זו של הרב אברהם הכט מניו־יורק, שהעלה הצעה להכריז על ראש־הממשלה, יצחק רבין, כעל "מוסר" (לפי כתבה של נדב שרגאי, "הארץ", 28.6.95). בהקשר הדתי, ההכרזה על אדם כעל "מוסר" היא הסתה נמרצת לרצח. לפי הרמב"ם, לדוגמה: "מותר להרוג המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה, שאין דנין דיני נפ־שות, ומותר להורגו קודם שימסור" (הלכות חובל ומזיק, פרק ח', הלכה י'). בהמשך מוסיף הרמב"ם עדות, המעידה על המשמעות המעשית של הכרזה על אדם כעל "מוסר": "מעשים בכל זמן בערי המערב להרוג המוסרים שהוחזקו למסור" (הלכה י"א, בנוסח המובא ע"י הרב שמחה אסף בספרו "העונשין אחרי חתימת התלמוד", עמ' 64).

ר' יהודה בן הרא"ש מספר על חכם שקדם לר־מב"ם: "שמענו שסקל ר' יוסף הלוי אבן מיגאש למוסר אחד באליסנה, ביום הכפורים שחל להיות בשבת, בשעת נעילה" (שו"ת, סימן ע"ה). ר' יהודה בן הרא"ש עצמו הפך את הריגת ה"מוסר" לחובה: "כל הקודם להורגו זכה... ולא עוד אלא מי שיכו־לת בידו להורגו ואינו הורגו, נענש על כל מה שיעשה כאילו עשאו הוא" (דברים במסגרת פסק דין מוות על "יוסף בן שמואל... אשר היום הזה כמה שנים הוחזק מוסר"). כדור מאוחר יותר ביטא מחבר אחר את המסורת המגובשת של היחס אל ה"מוסר": "ונכון להתיר דמם של אלו הרשעים ושלא נשאיר בהם שארית בארץ" ("טהרת הקודש", אמסטרדם, תצ"ג).

כאלה הם, איפוא, פני הדברים: מי שנחשב "מו־סר", דמו מותר, אין צורך בחקירה ובדרישה, אין צורך בבית־דין, אין צורך להמתין: "מצווה להורגו, וכל הקודם להורגו זכה". ומי שיכולת בידו להורגו ואינו הורגו, הריהו כמוסר עצמו, בן־מוות.

כל הכרזה על ראש־הממשלה, למשל, כעל "מו־סר" וכל הצעה להכריז עליו כעל "מוסר", חורגות מן המותר בשם חופש הדיבור. התלהמות כזאת, שהיא הסתה נמרצת לרצח או הצעה מעשית להס־תה נמרצת לרצח, אינה יכולה לחסות בכנפיה של הזכות היסודית של האזרח להביע את דעתו. הרב הכט העלה את ההצעה שלו בניו־יורק, אבל לא יהיה זה מיותר לדון במעמד המוסרי שלה ובמעמד החוקי שלה כאן ועכשיו.

לפני כמה שנים קרא הרב משה לוינגר למי שהיו אז חברי הכנסת יוסי שריד ואברהם בורג "מוסרים" ברחוב ולנוכח מצלמות הטלוויזיה. בעולמם הדתי הלאומני של הנוהים אחריו, הוא התיר בכך את דמם של השניים, בהסיתו בפומבי ובאופן נחרץ לרצוח אותם לאלתר. היועץ המשפטי לממשלה דאז לא ראה באותה התלהמות של הרב לוינגר סטיה מן המותר. לטעמי, במקום שמו־פיעה בו ההכרזה על אדם כעל "מוסר", אין יותר מקום לשאננות. חזקה על הסתה נחרצת כזאת לר־צח שהיא יוצרת סכנה ממשית, ורק בדיקה יסודית יכולה לפטור אותנו מן החשש.

בספר "משלי" כתוב: "מוות וחיים ביד לשון". בספר בן־סירא נאמר על הפסוק הזה: "היתה לפניו גחלת, נפח בה ובערה, רקק בה וכבתה". יש התלה־מות שהיא גחלת של הסתה נחרצת לרצח. או שרו־קק בה או שנבער בה.

אלף מילים

צילום: פלאש 90

פציינט

גאולה כהן

אם אשכחך כפר־סבא

ממשלה שאיבדה את רצון החיים הביאה אותנו למצב שבו כבר צריך להישבע אמונים לכפר־סבא

השבוע זה קרה לי. עד השבוע עוד חשבתי לתומי, ששמעון פרס יכול להפתיע אותי ואך ורק לטובה. עד לשבוע הזה לתומי עוד חשבתי, שלרעה – לא: פרס, לרעה, לא יוכל להפתיע אותי עוד. אבל השבוע הוא עשה את זה: השבוע, כששמעתי – במו אוזני – את שמעון פרס פונה ומבטיח ב"קול ישראל" (1.7.95) לתושבים המודאגים של כפר־סבא לאמור "לא נפקיר את כפר־סבא. אנחנו נגן על תושבי כפר־סבא", או אז, בנוסף להלחלה ולחרדה שכל אמירה שלו מעוררות בי, הצליח פרס לגרום לי גם למלמל בקול: "לא יאמן... אני לא מאמינה למשמע אוזני..."

זה לא כל כך בגלל המלים כמו בגלל המנגינה: ועם היסטרי מתלהם, שנזעק כהתלהבות של קידוש־שם, התלהבות שלולא נקטעה על־ידי המראיין, היתה מסתיימת אולי בשבועה, בנוסח "אם אשכחך": "אם אשכחך כפר־סבא תישכח ימיני".

עד כמה הבדיחה הזאת היא היום, אבוי, מציאות, יוכיחו דבריה של אותה אשה ואם, תושבת כפר־סבא, שרואיינה באותו שידור ב"קול ישראל", ובהתלהבות שהזכירה לי את ה"אף על פי כן" ההיסטורי בימיה הראשונים של הציונות פה, אמרה: "לא. אני לא אעזוב. פה נולדתי, פה נולדו גם ילדי – אני לא עוזבת"...

אלא שלא כל תושבי כפר־סבא מוכנים ל... מסירות נפש כזו: למעלה מ־60 אחוז מתושבי כפר־סבא ועפולה אמנם הצהירו שהם בעד מה שקרוי "תהליך השלום", אבל הם בעדו "לא בבית ספרנו"... אולי בתל־אביב, אולי ברמת־גן. אבל אצלם בכפר־סבא – לא.

למה? פשוט. פשוט כי הם מפחדים: יותר מ־60% מתושבי עפולה וכפר־סבא הודו באותו סקר עצמו, שהם מפחדים. אמרו שלאחר ש"קלקיליה וג'נין – חמש דקות מכפר־סבא – ייהפכו לערי־מקלט למחבלים", הם ייאלצו לשנות את סדרי ההתנהגות שלהם מבחינה בטחונית. היו גם כאלה – אם כי בלי לדרוש עדיין פיצויי פליטים – שהודיעו שהם חושבים כבר היום להתפנות מכפר־סבא. לאן?

"לאן?" שאל הסופר הקדם־ציוני פיירברג בספרו המפורסם. לבנימין זאב הרצל היתה תשובה – לציון – והוא קרה ימים ולילות עד שסיים לכתוב את ספרו "מדינת היהודים". ברשימה של הרצל על עצמו ("ג'ואיש כרוניקל", 14.1.1898) הוא כותב: "כשסיימתי את ספרי 'מדינת היהודים', הגשתי את כתב היד לאחד הידידים הוותיקים והטובים שלי. כאשר קרא בו החל לפתע בוכה. התרגשות זו נראתה לי טבעית בהחלט, שכן יהודי היה, ואני עצמי בכיתי לפעמים בשעת הכתיבה. אבל למרבית תדהמתי נימק אחרת את דמעותיו: הוא היה סבור שיצאתי מדעתי...".

לפני קצת פחות מ־100 שנה ראו בחוזה המדינה הוזה, והציעו לו לראות פסיכיאטר. לפני קצת פחות מ־50 שנה קמה המדינה היהודית ונהפכה מאגדה למציאות. למה? איך? – כי רצינו. היום, אחרי קצת פחות מ־50 שנה, שולטת במדינה היהודית הזאת ממשלה יהודית שאיבדה את רצון החיים שלה. לפני שהממשלה היהודית הזאת תצליח לחזור ולהפוך את המציאות של המדינה היהודית לאגדה, צריך למהר ולשלוח את הממשלה הזאת לפסיכיאטר.

שורה ציטוט

"הטייסים הישראלים לא נותנים לנו לישון בלילה"

עצירים פלסטינים בכלא קציעות מתלוננים על רעש בשעות המנוחה. מעריב, 6.7.95

יוסף לפיד

ירושלים באמת שלנו

"הטאבו נשבר", נאמר במודעת גוש־שלום, בהגיון השבוע למען הפלסטינים באוריינט־האוס. "גוש־שלום הוכח שאין קונסנזוס לאומי נגד שלום בירושלים. ציבור גדול מוכן לסלול את הדרך לפשרה היסטורית".

אפשר להתעלם מהנימה הדמגוגית בניסוח המודעה (כאילו התביעה לריבונות ישראלית על ירושלים היא "קונסנזוס נגד השלום") ולהתייחס בכובד ראש לטענת 400 אנשי רוח, שחתמו על מינשר האומר "ירושלים היא שלנו, הישראלים והפלסטינים – מוסלמים, נוצרים ויהודים". המינשר קורא ל"הפיכת ירושלים לעיר מאוחדת ופתוחה, שחלקה המערבי יהיה בירת ישראל וחלקה המזרחי יהיה בירת פלסטין".

אורי אבנרי וחבריו, שחיברו את המינשר, מבינים כנה, שאי אפשר לחלק את ירושלים מחדש. על כן הם מציעים, שבעיר יפעלו שתי עיריות – מזרחית ומערבית – שיהיו כפופות ל"עיריית־גג משותפת".

אהוד אולמרט לא יכול להסכים לכך. אבל לא צריך להיות שמאלן שרוף כדי להבין, שיש טעם במתן אוטונומיה משמעותית לתושביה הערביים של מזרח העיר. הם ממילא מנהלים את חייהם בנפרד. גם ניו־יורק ולונדון מחולקות לרבעים עצמאיים, הפועלים תחת עיריית־גג משותפת. גם בניו־יורק יש רובע – הארלם – שאנשים לבנים לא נכנסים לתוכו. מידה של שלטון עצמי, שלא יפגע בתיפקודה הכולל של העיר, תמתן את תחושת התיסכול של המיעוט הערבי. מי שאינו רוצה שתפרוץ אינתיפאדה בלבה של ירושלים, חייב לצאת לקראתם. ולמקומות הקדושים ינתן מעמד אקס־טריטוריאלי, משהו בדומה לוותיקן, כדי לספק את מאווי העולם הנוצרי וכדי להוציא את הרוח הרעה ממפרשי הקנאים המוסלמים.

סביב לפשרה כזו אפשר היה ליצור הסכמה לאומית רחבה. אך השמאלנים אינם מסתפקים בכך, כי האג'נדה שלהם איננה ירושלים, אלא מדינה פלשתינית. ולצורך זה הם המציאו עיר אחת שהיא שתי בירות לשתי מדינות. אין זה מקרה, שאנדרוגינוס כזה לא היה ולא נברא בתולדות העמים. אפילו אינטלקטואלים שמאלנים, התומכים בהקמתה של מדינה פלשתינית, צריכים לדעת שזה לא יכול לעבוד. שלא קיימים כלים מדיניים לזיווג כזה, אפילו בין עמים ידידותיים (דרכון ישראלי למכולת, דרכון פלשתיני למוסך ומעבר חופשי, מכל מדינת פלשתין, לכל מדינת ישראל, דרך שער שכם?). עצם ההצעה היא הודאה בכשל מחשבתי. אנשי "גוש־שלום" מסרבים להודות בכך, שבחיפושם הנואש אחרי פתרון שיספק את שני הצדדים, הגיעו למבוי סתום. חלום באספמיא, שגם אילו היה קיים כל הרצון הטוב בעולם (והוא לא קיים), אין לו אחיזה במציאות.

ביחסי עמים, כמו ביחסי אנוש, קורה לא פעם, ששני צדדים יריבים צודקים. עם כל אהבתנו לירושלים, קשה להתעלם מכך, שגם למוסלמים, לערבים ולפלשתינים יש זכויות דתיות, היסטוריות ודמוגרפיות בעיר. במקרה זה מה שקובע הוא היתרון היחסי: ישראל היא הריבון בפועל, היהודים הם רוב מכריע כאוכלוסיה ואין ספק גם, שמשמעותה של ירושלים בתודעה היהודית עולה לאין ערוך על חשיבותה של העיר בתפיסת העולם המוסלמית־ערבית־פלשתינית. הואיל ואיש אינו רוצה עוד בחלוקתה של העיר, הואיל ועיר שהיא שתי בירות לשתי מדינות הוא נונסנס גמור, לא נותר אלא אי הצדק הקטן יותר, זה שנעשה לפלשתינים. ואותו צריך למזער, עד למינימום ההכרחי.

שמאלני "גוש־שלום" יודעים, שמדינה אינה מוותרת על זכויותיה הבסיסיות, ועם אינו מוותר על חלום דורות, אלא אם האוכלוסיה נתקפת חולשת דעת ומאבדת את יצר הקיום שלה. מתקפת "ירושלים שלנו" מנסה לכרסם בכוח העמידה של הציבור הישראלי כדי להביא לקריסת הקונסנזוס הלאומי בשאלת ירושלים. יש לעם היהודי מספיק גייסות נפשיים כדי לעמוד במיתקפת הגייס החמישי של ערפאת. ירושלים היא שלנו, באמת שלנו, ותישאר שלנו.

שמואל שניצר

בחזרה אל "גבולות אושוויץ"

את הגבולות שאליהם חותרת עכשיו ממשלת ישראל, הגדיר פעם אחד מראשי מפלגת העבודה – ולא מן הנִּצִּים שבהם – כ"גבולות אושוויץ". את ההגדרה המקאברית שלו זוכרים עכשיו רק מעטים, ואת הגבולות מעדיפים עכשיו לכנות – טווח הזמן – "גבולות השלום".

אני מניח שבדברו על גבולות אושוויץ חשב על כל המשמעים של השם הנורא הזה. כי אושוויץ היה מקום שבו הפכו את המוות למוצר תעשייה. אך הוא גם היה מקום הקשור בתרמית גדולה. למגורשים לאושוויץ לא אמרו שהם הולכים למות. אמרו להם שהם נשלחים לעבוד במזרח. בהתאם לכך התנוססה על שער המחנה הכתובת: "העבודה משחררת". את תאי הגזים הסוו כמקלחות.

העם היהודי הוא אחד החכמים שבעמים. בניו זכו ביותר פרסי נובל מבני כל שאר האומות. העבר שלו צריך היה להדליק נורות אדומות ליד כל פח ומלכודת. ובכל זאת הוא נלכד במלכודת הקל־לנית הזאת והלך בהמוניו אל מחנות המוות, בלי לגלות התנגדות כמעט.

ההמונים – ששה מיליון גברים, נשים וטף – האמינו, שבאמת מתכוונים להעתיק אוכלוסיות שלמות אל מקומות עבודה חדשים במזרח. בטוחים היו שבמאה ה־20 לא יתכן להוציא להורג עם שלם, ש"העולם לא יתן", שהנאצים אמנם שונאי ישראל, אבל ברצח עם אינם חשודים. לא ביבשת שהיא ערישת התרבות ומולדת העקרונות המקודשים של חירות ושמירה על זכויות האדם.

עכשיו אנחנו חוזרים אל "גבולות אושוויץ", אבל השם המגונה הזה שוב אינו נקרא עליהם. ואפילו לרגע איננו מעלים בדעתנו שאולי שוב מרמים אותנו, אולי מתכוונים לגזול מאתנו את גבולות הבטחון שהגנו עלינו מ־1967 ועד היום, כדי לשוב ולהפקיר אותנו למזימת רצח גדולה. אנחנו, כמובן, זוכרים מה קרה לצ'כוסלובקיה ב־1938, איך הכריחו אותה לוותר על גבולות הבט־חון שהיו מגן מול מנגנון המלחמה הנאצי האדיר. אבל אנחנו אומרים לשכוח גם את מינכן וגם את אושוויץ ולהאמין שעכשיו השתנו הזמנים וכבר אין שוחטים את התמימים והפתאים.

כיוון שהובטח לנו, כי הפוסקים האחרונים בענ־יין הירידה מרמת־הגולן נהיה אנחנו, האזרחים, ולא הממשלה או הכנסת, מן הדין הוא שנתחיל גם עתה לערוך מאזן של מה שהשלום־אגב־נסי־גה הביא לנו בשאר החזיתות ונבדוק במה איכזב אותנו. צריך כמובן להביא בחשבון את העובדה, שלא כל השכנים שלנו שווים ולא כל השלומות שהסכמנו עשויים על־פי גזירה אחת.

אנחנו, למשל, איננו מצפים שיבואו המוני פלשתינים (פועלים או תיירים) לבקר בארצנו המצ־ומצמת, ואפילו הגבלנו את כניסתם בצורה דרס־טית. אבל אנחנו רוצים שיבואו המוני מצרים וירד־נים (ולימים גם המוני סורים) לתייר במקומותינו, כי מעבר חופשי בשני הכיוונים הוא לפי תפיסתנו אחד ממאפייני הנורמליזציה. המצרים עדיין אינם באים וגם הירדנים אינם ממלאים את כרכותינו ואפילו אנשינו מרבים לפקוד את רבת־עמון, את פטרה ושאר מקומות בארץ השכנה. ממצרים עדיין נושבת רוח קרה, ודומה שהנושף הראשי הוא הנ־שיא מובארק בעצמו. הוא איננו מבקר בישראל, ואנחנו כבר חדלנו לשאול מדוע.

בשבילנו שכן ערבי הוא בן דוד, או סכינאי המוכן לנעוץ סכין בגבנו אם רק נפנה אליו את הגב. יחס של "אל תתערב לי ולא אתערב בעניי־ניך" אינו מוכר לנו. אנחנו "מתים" להיות אהובים, ומצרים של מובארק מלמדת אותנו מהו שוויון נפש בין שכנים. את המסע המצרי בעד החתמתנו על האמנה לאי הפצת נשק גרעיני לא ראינו כבי־טוי אמיתי של פחד מצרי מפני שכן ישראלי בעל יכולת גרעינית. קהיר לא פחדה שנפיל עליה פצצה גרעינית. היא סתם אינה רוצה בשכן ישרא־לי חזק ומרתיע.

אנחנו תוהים מאוד על כוונותיו האמיתיות של אסד. האם הוא מתכוון בכל הרצינות להשלים עם קיומה של מדינה יהודית בלב המזרח הערבי? "כן", אומרים האמריקנים והאירופים, אבל הם אינם מסכנים הרבה אם יתברר להם שניחושם היה מוט־עה. הם טעו מאוד ביחס לכוונותיו של סדאם חוסיין העיראקי. את מחיר טעותם אנחנו שילמנו.

משהו ניתן מן הסתם ללמוד מן הפעילות של חיזבאללה, שאינה חדלה להקיז את דמנו. ההנחה שלוחמיו של הארגון הקנאי הזה עושים מה שהם רוצים בשטח הנתון לשליטת הסורים והממשלה הלבנונית הפרו־סורית, נראית רחוקה מכל הגיון. הם רוצחים מפני שקווי ההספקה שלהם תקינים ומפני שאינה צפויה להם שום סכנה מצד אדוני הארץ ומצד חיילי האו"ם. אילו היה בנו מקצת מן הזהירות הטבעית של כל עם למוד סבל, היינו מבינים שכל פעולה ופעולה של החיזבאללה היא אינדיקטור מהימן של הכוונות הסוריות.

ואולם השלום הפרובלמטי ביותר הוא דווקא זה עם הפלשתינים. אנחנו מתייחסים אליהם בחשד־נות עמוקה, אך גם בנדיבות מפליגה. אנחנו יוד־עים שנסיגת צה"ל פירושה הפקרת ישובים וחיי יהודים. כה בטוחים אנו שהנסיגה מסוכנת, שאנו מתכננים בניית גדרות הפרדה לאורך גבול ישובי השרון. כלומר, כאן איננו מצפים לנורמליזציה ולא לגבולות פתוחים. כאן ברי לנו, שאנו צועדים לקראת מצב שיהיה דומה למדי לזה שהכרנו בשל־הי שנת 1947 ובחודשים הראשונים של 1948. יהיו לנו עשרות ישובים ורבבות יהודים מעבר לגדרות המדינה המכווצת ומאות בעיות של בטחון בדרך אל הישובים האלה, ואולי גם מהדורה חדשה של אותה מלחמת דרכים שניטשה ערב העצמאות הישראלית. ובכל זאת אנו מוסיפים לצעוד אל מה שמוכרח להיות סיוט ובעתה לכל מי שהבטחון קרוב ללבו.

פעם השלכנו את יהבנו על הציוויליזציה בת המאה ה־20, והיא הבהירה לנו, במחיר דמים נורא, שעליה אי אפשר לסמוך. עכשיו אנחנו בוטחים במלה "שלום", והיא השכיחה מלבותינו את המושג "גבולות בני הגנה".

שלום רוזנפלד

מסמך שטאובר ומבחן גרוסמן

במשטר דמוקרטי אין אמיתות מוחלטות. כל אמת והאמת־שכנגד שלה. בתרגילים דיאלקטיים ככלל לא מסובכים אפשר להוכיח, כי מה שטוב וחשוב לחברה, הוא לעתים גם רע ומזיק לה. מה שמגן על רווחתו של האזרח וזכויותיו הוא לפעמים גם מה שבעוכריו. ואותו חופש דיבור, שלכל הדעות הוא סם־חיים לדמוקרטיה, עלול גם להיות מטען־צד קטלני אם משתמשים בו בחוסר־אחריות. מלחמת־אמיתות בלתי־פוסקת, מאבק מתמיד בין ערכים. מערכת מורכבת של סתירות.

הדלפת "מסמך שטאובר", שמסכם דיונים פנימיים במודיעין ובאגף התכנון האסטרטגי של הצבא, והעמדתו לרשות פוליטיקאי כנשק במלחמה פוליטית פנימית, הן דוגמה מובהקת לאותו מבוך הסתירות שמעשים בלתי־אחראיים עלולים לסבך בו את הדמוקרטיה.

בדין הצביע הרמטכ"ל בישיבת ועדת החוץ והבטחון של הכנסת על הסכנה שקציני מודיעין מופקדים על תיכנון יחששו מעתה להביע דעותיהם ומחשבותיהם האמיתיות בדיונים פנימיים, פן תהפך חוות דעתם לנחלת הכלל. ואריאציה של אזהרה דומה השמיעו בעבר ראשי־ממשלה ושרי־בטחון מכל הממשלות על סכנת הדליפות מישיבות של ועדות שרים או ועדת החוץ והבטחון. הם אפילו הרחיקו לכת והזהירו, שבגלל ההדלפות לא יביאו עוד בפני הוועדות הללו חומר סודי ביותר, דבר שבתוקף תפקידם חייבים הם לעשותו.

ההיסטוריה של ההדלפות במדינות דמוקרטיות רצופה סיפורים על מדליפים בדרגים הגבוהים ביותר של השלטון, אפילו נשיאים, ראשי־ממשלה ושרים, ומצד שני דווקא עיתונאים "נדלפים" ששמרו בלבם סודות שהודלפו להם ולא פרסמו אותם, בגלל הבנתם שלהם את אינטרס המדינה והציבור. וגם מקרים הפוכים כמובן ידועים.

כרכים שלמים אפשר למלא בדוגמאות בסוגיה מרתקת זו.

סיפור אחר, ידוע למדי ורלוונטי לפולמוס החריף בעניין "מסמך שטאובר" רוצה אני להעלות מהנשייה. מעשה במאיר גרוסמן, אחד המנהיגים הציוניים ההגונים והמצפוניים ביותר שגם היה עיתונאי מן השורה הראשונה במדינה־שבדרך.

ב־1937, בימים הלוהטים מאוד של הוויכוח על חלוקת ארץ־ישראל, הגיע לידיו של גרוסמן מסמך סודי ובו פרטי־פרטים על תכנית החלוקה שלא היו ידועים לציבור הרחב. גרוסמן נרעש וזועזע מן הגילויים ופרסם את המסמך ברבים.

הפרסום גרם ל"רעידת אדמה" פוליטית בציבור. כאשר אחד האישים החשובים בתנועה הציונית העיר לגרוסמן שהמעשה שעשה איננו "ג'נטלמני" השיב לו גרוסמן: "עת לעשות מעשה ג'נטלמנים ועת לעשות על־פי צו המצפון הציוני".

האם מותר ואפשר להחיל "מבחן גרוסמן" דרמה גם על הצבא, שבו שמירת סוד איננה רק עניין של אתיקה או משמעת כי אם לעתים עניין של חיים ומוות, או כמו במקרה שלפנינו עניין של העברת מידע – בדרך עקיפין – לידיעת האויב בעיצומו של תהליך משא ומתן אתו?

האם גם קצין־צבא, כמוהו כפוליטיקאי, יכוון את מעשיו "על־פי צו המצפון הציוני" כשהוא יחליט לעצמו איפה נגמרת חובת הנאמנות שלו למסגרת שבתוכה הוא משרת וחובת שמירת הסוד, שעליה הוא נשבע, והיכן מתחיל חופש־המעשה שלו על פי "צו המצפון"? לפי עניות דעתי, לאו באלף רבתי.

אני מאוד לא אוהב את השימוש הנקלה שנעשה בוויכוחים הפוליטיים בתוכנו במלה "בגידה". אבל אילו היה קיים בתוך הצבא "סולם ריכטר" בעל 10 קבים להערכת מעילה באמון, הפרת משמעת במשמעותה החמורה ביותר וגניבת מסמך צבאי מסווג, הייתי מעניק למעשהו השפל של אותו מדליף תשעה מהם. בוודאי לא הייתי מעניק לגיטימציה למעשהו על־ידי שימוש במסמך הצבאי מעל במה פומבית. למרבה הצער, הולך ומופר לנגד עינינו גם הקונסנסוס הלאומי סביב צה"ל. ניצניו של תהליך זה כבר נראו במלחמת לבנון ובאינתיפאדה. למזלנו, לא כך היה עדיין לפני 19 שנה.

צמרמורת עוברת בגבי כשאני חושב על האפשרות – היפותטית כמובן – שאיזה קצין בצה"ל ש"מצפונו" זועק נגד הנסיון לשחרר בכוח את שבויי אנטבה, בגלל אמונתו שהדבר כרוך בסכנה של אבדן חיים רבים ושל סיבוכים בינלאומיים קשים, מחליט להעביר לידיו של פוליטיקאי לצורך פרסום, מסמך של הצבא מדיון סודי בנושא זה.

ספקולציה פרועה? וכי יש עוד ספקולציות שהמציאות העכורה שלנו לא סיפקה להן ממשות?

הסטוריה

ואור בא מנורות צבעוניות שנתלו בשרשראות מעץ אל עץ. מראה כזה, אם אינו מצורף לרעש רמקולים נורא, יש בו חגיגיות ונעימות. אתה משוטט בין שבילי האבן, חוצה מדשאה המותירה על נעליך את רטיבות הטל שכבר נצבר, הרוח הזהירה בודקת בשיערך בינתיים, והנה לפניך שורות ספסלי עץ, או שמא היו אלה כבר כסאות פלסטיק לבנים. אין לכך חשיבות. היה זה ערב בשבוע הספר לפני כמה שנים, והר הכרמל האפיל עד אורותיו, גבוה וכבד ונוסך בטחון. הנה היא חיפה, הנה גן הזכרון, הנה ריח הים ומשבו, הנה במה קטנה, הנה שורות ריקות שלא הביאו קהל, והנה המרואיינים, ונכון לדייק ולומר, המרואיינות. סופרות ומשוררות. או.כך, לפחות, הציג אותן המראיין, מקרופונו בידו והוא לא יודע מה לשאול, ואם הוא יודע אין הוא מתעניין, וגם זה במסגרת הנעימות הכללית משורה על התמונה הזאת, ובשורה הראשונה יושבת משפחתה רבת הסעיפים של אחת המשוררות, והוריה מחייכים, ובעלה מחייך, וילדיה מחייכים, וכן דודותיה וקרובי־קרוביה, מלובשים בשמלות מפוארות וחליפות מועד, ובשורות הבאות אין איש יושב, והחושך הוא היושב בירכתיים וזורה רכות על הכל, ובתוך כל זה, אני אוהבת לזכור, יושבת על הבמה יעל רוזמן.

היא שכתבה את "המצחיקה עם העגילים" כשהעליה מרוסיה היתה חלום קדוש, ואיש לא תכנן להתמודד בחיי היום־יום עם קשיי קליטתה של ילדה עולה חדשה. היא שכתבה את "קליידוסקופ", סיפור יחודי רחוק מבנאליית תאורי השיגרה לבני הנעורים, על ילדה ואמה המצטרפות לשמונה ירושלמית. הסגנון שלה, הפונה אל הצעירים, אינו מתיילד, אינו מתחכם ואינו משתמש בשגור ובצפוי. הגישה שלה פשוטה ורצינית, הרגשים שלה מונחים במקום שבו יחסים בין בני־אדם, הם הראשונים להתיחסות. רוזמן מטפלת בגיבוריה בעדינות, ופותחת אל החריגים שבהם חלון של הבנה. למבוגרים כתבה גם לקסיקון של נשים בולטות בהסטוריה של ישראל המתחדשת, אולי מפני שאיש מלבדה, אולי גם לא אשה, לא היה שוקד על עבודה מייגעת וממושכת כל־כך, שטובת ההנאה הצומחת ממנה אפסית.

ועכשיו יצא לאור סיפור הסטורי מרתק משלה: "מלך התחבולות, סיפורו של יהודה ארדיי" (יד בן־צבי, עם עובד). גם הספר הזה, המיועד לבני הנערים, אינו עוסק בדמות קונבנציונלית. אין כאן גיבור של קונצנזוס, ספק אם דמות של אמצע הדרך היתה מעניינת את רוזמן. ארדי של רוזמן, איש ההגנה, קם ונהיה בשר ודם, שנכון היה לו לחיות ולתפקד ערב קום המדינה. אינדיבידואליסט חסר מנוחה, מן הסוג שכל מפקד חושש ממעשיו ומתברך בהם. בלתי צפוי, אוהב חיים, חסון באותו חוסן פנימי גברי המושך אליו את הנשים והגברים גם יחד. רוזמן בונה את דמותו מכמה נקודות מבט, כולל זו של הבריטי שמבקש אחריו ולומד להעריכו. הרצינות והכבוד שהכותבת נותנת לנושא שלה, אינם מונעים ממנה להחיות מעמדים ורגשות שגיבוריהם כבר אינם בין החיים, אך היא אינה נסחפת על כנפי הדמיון. הצמידות שלה לעובדות ההסטוריות משכנעת. כתיבת סיפור הסטורי היא מלאכה סיזיפית, שאין קרדיט מוכן מאליו בצידה. לרוזמן הוא מגיע.

יש ללקט דווקא ובעיקר את רגעי העונג: משוררות וסופרות (או כך הוכרזו מעל הבימה אל מול שיממת הקהל החביבה) מטפטפות על הבמה בינן לבינן, ושוכחות את המראיין, שמצחו העלה זיעה, ולבסוף הן מצטלמות איתו, כמנהגו מדי ארוע, ושוכות זו את זו, וגם הוא מתחבק ביניהן, הים מואפל מאחוריהם, מעבר לעצי הגן, והחושך טועם בנחת את ההר שלפניהם. או רגע נוסף, כולו באור יום, רוטט צללי עלים, שישבתי, הפעם בתפקיד מראיינת ששכחה את תפקידה, בין צמחי מרפא שניחוחם המר־חריף חתך באוויר סכינים של חיים, יחד עם רוזמן, בגינת ביתה המעורבבת בישוב כליל, בגליל. הבית שלה בנוי מעץ. בחלונה גווני ירוק קורנים מן העצים והשיחים, ונראים קצותיהם של גגות פזורים, ואף עמוד חשמל או טלפון. ומכאן אל הכתיבה המרתק קטן.

תלמה אדמון

למה דווקא דמות אם?

יפה ברלוביץ

אמה לאזארוס
הקולוסוס החדש (*)

לא כאותו ענק נחוש, פושק רגלים
כובש הדר חילו מאי אל אי
צופה היא אל חמה טובלת
בים רחוק, אשה גדולה
ופניה ברק עצור
קראו לה אם הגלויות. ידה
ברוך תבוא חובקת, עינה
שולחת גשר רך, קרן,
שפתה ללא קול אומרת: אתם שם,
דבקו בהדרכם. ולי לא כלום
רק עניי עירכם, נשרת נמושות
גודשת חופיכם. כל זרוקי בית, סחף אשפתות,
אלי, אלי, לנשום אויר פסגות
אורי להם ארעיפה, אזהיב הקמרונות.

שיר זה חקוק על טבלת־אבן לרגלי פסל החרות האמריקני. כתבה אותו משוררת יהודיה אמריקנית, אמה לאזארוס (1849־1887). אפשר לומר שאולי כבר אז, בעת חקיקת השיר על האבן כמבוא לנמל, נרקם הקשר הציוני־אמריקני. השיר מציע הידברות בין־תרבותית, אירופית־אמריקנית, כשהדיאלוג המשתמע מחויתו מתנהל בין שתי יצירות אמנות קולוסאליות ששימשו כמגדלור בכניסה לנמלי הבית שלהם: האחד הוא פסל נחושת ענק, שקידם את הבאים לנמל רודוס (נהרס ברעש אדמה במאה הג' לפנה"ס), ואשר הוקדש לאל השמש (דמות הפסל: שתי רגליו פשוקות על שני איים, נוצץ בקרני אור סביב ראשו, ומכסה את עיניו בידו, משקיף למרחוק).

הפסל האחר הוא פסל החרות, שנשלח בידי העם הצרפתי, במלאת מאה שנה לעצמאות ארצות־הברית (1876), כמחוות עידוד למדינה הצעירה הממשיכה את עיקריה של המהפכה הצרפתית – חרות, שוויון ואחווה (דמות הפסל: אשה לבושה גלימה, כבלים מנותצים לרגליה, בידה האחת ספר חוקים ובאחרת לפיד).

לאזארוס מתקשרת בין פסלים אלה, כשהיא מאנישה אותם לדמויות בעלות מאפיינים משלהן. הפסל של רודוס מצטייר בעיניה כחייל הצופה בכוחניות מתנשאת אל האופק, תוסס את כל הקרב אליו, שמא אינו מתאים לבוא בשעריו, בעוד שהפסל בכניסה לעולם החדש, הוא פסל של אם הסורקת במבט רך ודואג את מרחבי האוקינוס, מאירה את חשכת הימים ואת טלטולי הסערות לכל זר החותר אל נמליה. יותר מזה, בניגוד לניכור שמפגין הפסל־החייל אל באיו, פונה הפסל־האם ומבקשת ממנו כי לא יהסס להשיט אליה את כל אותם ציבורים דוויים וחסרי כל, שהוא בחשדנותו רק מבקש להתנער מהם.

כלומר, הניגוד בין שני הפסלים, הוא למעשה ניגוד בין שתי עמדות חברתיות, שהן פועל יוצא של דימויין התרבותי. המורשת היוונית הקלאסית, המתנשאת בהסטוריה היוקרתית שלה, הסטוריה של הישגים אמנותיים וכיבושים פוליטיים; והתרבות האמריקנית החדשה, המגבשת עדיין את זהויותיה כארץ מהגרים וככור היתוך, תוך חיפוש אובססיבי לייחוד חדשני ומשמעותי משלה.

הניגוד כפי שנראה, בולט בכל מערכי השיר: ניגוד המקום (עולם עתיק/עולם חדש), ניגוד הזמן (עבר רחוק/הווה עכשווי), ניגוד המינים (פסל גבר/פסל אשה), ואפילו ניגודים של אור. השיר שופע הבזקים ממקורות אור שונים, אבל בעוד האור הבא בהקשריו של הפסל־החייל הוא אור מיתי מסנוור, שאין לעמוד במחיצתו (והלא הוא יצוגו של אל השמש), האור בהקשריו של פסל־האשה הוא אנושי ורך, ואפילו השמש המופיעה אצלה, מתגלה אך ורק במעמד הענוג והמלטף של היום – בשקיעה ("חמה טוב־

פסל החרות. עיבוד מחשב: שרון מחם

כשהוצב פסל החרות נבחרה סונטה של משוררת יהודיה אמריקנית להחרת על כנו. השיר נתן משמעות לא צפויה לפסל

לת בים רחוק"). הקשרים נוספים של "אור", הן בביטויו הפיזי והן בביטוי המטאפורי, הם תמיד ביטויי האדם עצמו: הפנס או הלפיד, אור העיניים הקורן, והאור שהוא שמו המלא של הפסל: "החרות מאירה את העולם" (Liberty Enlightening The World). כלומר, גם שם הפסל משחק על המלה "אור" – אור במובן חופש, במובן נאורות (קידמה), ובמובן של ידע, השכלה (באנגלית "השכלה" – enlightment).

עם זאת, השאלה המתבקשת היא: מדוע העניקה לאזארוס לפסל החרות דמות של אם דווקא? הלא בסימני ההיכר הקונקרטיים המקשטים את הפסל־האשה, אין כל רמז לאם. היא מחזיקה בספר חוקים, ואפשר היה לפתחה כמשפטנית, לרגליה כבלים מנותצים, ואפשר היה לדמותה לאסירה משוחררת. אין ספק שלאזארוס, במגמה להדגיש את ייחודה של האומה האמריקנית ואת תרומתה למשפחת העמים, ניסתה לבנות כאן משמעות יצוגית לשני הפסלים, כשהיא מתמרנת בהבדלי המינים (גבר/אשה), כדי להקצין בהצגת המהותי אצל כל אחד מהם. המהות הגברית בקוטביותה היא הכוחניות האלימה בדמות חייל הכובש ברגליו את האיים שתחתיו, ואילו המהות הנשית בקוטביותה היא אהבת־אם שאינה מפלה בין בניה (כושלים ומוצלחים, מוגבלים ומוכים, רים, צבעוניים ולבנים, וכדומה), ומאצילה על כולם ממסירותה ומתמיכתה.

באמצעות אם זו נושאת לאזארוס את המסר האמריקני הייחודי: אירופה, עם כל הכרותיה המופלאות, הסתאבה מבחינה הומניסטית. היא יודעת לפאר בעברה המפואר והיוקרתי, אבל ההווה שלה נכשל במימוש סיסמאותיה המכביות. כאן תופסת אמריקה כאם הכואבת את סבל כל בני העולם. אם המבקשת להמתיק את תלאותיהם של הגולים והתועים ומציעה להם מקלט ובית: אם המשקמת את צלמם האנושי המוכה וזוקפת את קומתם אל אותן פסגות של חופש, אחווה ושוויון.

עם זאת, מהלחול כאן, לדעתי, גם מוטגש יהודי ציוני. השיר נכתב ב־1883. שנה לפני כן, [illegible] הפוגרומים הקשים ברוסיה החלו שיירות של יהודים מהגרים לפקוד את חופי אמריקה, במגמה למצוא בה מקלט ובית. לאזארוס היתה בין הפעילות [illegible] היהודית הניו־יורקית, שנחלצה לפתור את בעיי[illegible] הפליטים היהודים.

בנוסף לכך, באותן שנים החלה גם עלייתם של ראשוני חובבי ציון לארץ־ישראל, מה שנקרא העלייה הראשונה, וביצירה הספרותית המלווה את ימי חיבת ציון, מופיעה שוב ושוב דמות אם (כמו[illegible] עגומה, כצעירה יפהפיה או כבת־מלכה עזובה) העומדת בצמתי דרכים ומצפה לבנים שישובו לגבולם (בעקבות נבואת הנחמה של ירמיהו ל"א). דמות האם שחוזרת בשיריהם של צונזר, יל"ג, ק"א שפירא ואחרים, מופיעה מדעת או שלא מדעת, גם אצל אמה לאזארוס. אבל בעוד שמשוררי חיבת ציון שרים את "ארץ ישראל" כאם היהודיה הזו, שרה אמה לאזארוס את "פסל החרות" כאם העולמית, אם כל הגלויות, המבקשת לנחם ולגונן לא רק את העם היהודי, אלא את כל "זרוקי הבית" ו"סחף האשפתות" מכל תפוצה באשר היא. החזון הציוני של שיבת בנים לגבולם, מתעצם כאן לחזון כלל־עולמי של החלום האמריקני כחוף מבטחים לכל גולי עולם.

מרוע דווקא הסונטה הצנועה של אמה לאזארוס זכתה להיות חרותה לרגלי פסל החרות? האמריקה משוררים דגולים שיפארו ביצירתם את הסמל האמריקני המובהק כליברץ ובכן, שיר זה לקח חלק במסע־מגבית של כתבי־יד, במגמה לאסוף סכום כסף ניכר כדי להקים כן, שעליו אמור היה פסל החרות לעמוד. מיטב אנשי רוח נרתמו למסע, ובינם המשוררים והיוצרים שלהו מכתבי־ידם, ביניהם מרק טווין, וולט ויטמן ואחרים. באותה תקופה חזרה לאזארוס מטיול באירופה, וסופר ידיד, בשם ויליאם וארטס, הפנה את תשומת לבה למגבית.

המכירה הפומבית של כתבי־היד הצליחה לא־שיעור, ובעיקר הסונטה של לאזארוס, שנכתבה במיוחד לצורך זה. השיר התפרסם וזכה לתהודה רבה, והמשורר ג'יימס ראסל לואל כתב לה: "הסונטה שלך על הפסל, מצאה חן בעיני יותר מהפסל עצמו. הפסל חיפש כן לעצמו, ואת הענקת לו לא רק סיבה לעמוד שם, אלא היצבת אותו על כן של שאיפה ואצילות".

פסל החרות הוצב על הכן ב־1886.

(*) קולוסוס הוא פסל הגבוה מקומת אדם. הפסל של רודוס היה בגובה של 35 מ', וגובה של פסל החרות (עם הכן) הוא 93 מ'. תרגום חופשי של השיר נעשה על ידי (י.ב).

הלהיטים

סיפורת

1. אדם הראשון, אלבר קאמי, עם עובד
2. המינה ליזה, אורלי קסטל־בלום, כתר
3. צריך סוף לסיפור אהבה, סביון ליברכט, כתר
4. משחק מכור, רם אורן, כתר
5. למאטים יש את השמש בבטן, יהודית קציר, הספריה החדשה

עיון והדרכה

1. המילון החזותי, ברוך שראל, רימונה גרסון, כרטא
2. אנציקלופדיה לבריאות המשפחה, א. זקהיים, רביר
3. החיים זה לא אוניברסיטה, תמר אבידר־אוסטר, מודן
4. מה היה אומר, על־פי א.א. מילן, מודן
5. להיות מתוך שמחה, רומן סנייה, דיונון

הנתונים התקבלו השבוע מסניף 'סטימצקי' רחוב המלך ג'ורג', ירושלים

"4
בכיתה השלישית (שנה אחרי שמת אבי) כתבתי חיבור:
מה רואים בשוק
ראיתי איש מונגולואידי בחנות דגים. מישהו סורק את שערו בכל בוקר ומלביש לגופו חולצה לבנה. אחר כך אוחזים בידו (אולי אומרים "ארון שמש כבר זרח") ומוליכים אותו לחנות הדגים ושם, בחנות, הוא עומד כל היום ליד הגיגית ומביט בדגים. כמה טוב שנולד לבעליה של חנות דגים! בתחתית העמוד המורה רשמה: היה עליך לכתוב כל מה שרואים."

(מתוך הספר כריסטוס של דגים, יואל הופמן, כתר)

חולשת השניים

גבריאל מוקד

רומנים האחרונים של עמוס עוז וא.ב. יהושע בוודאי אינם מיטב יצירתם. השאלות בדבר הסיבות שהביאו את "אל תגידי לילה" ואת "השיבה מהודו" לסוג של קיפאון שטוח, למרות גיוון לכאורה של החומרים האקזוטיים והריאליסטיים־יומיומיים שבהם, צריכה לעניין אותנו כקוראים. הרי מדובר בשניים מן הפרוזאיקונים הראשיים שלנו, ובעצם בשני המפורסמים שבהם, שני "התאומים הגדולים" של הסיפורת העברית העכשווית.

כיצד הגיעו סופרים רבי־כשרון, מחברי יצירות מופת כמו "מול היערות" ו"שתיקתו ההולכת ונמשכת של משורר", "מיכאל שלי" ו"עד מוות", להפקת צמד רומנים, שרב בהם היסוד התואם של השטיחות, ולעתים אפילו מתוכררות בהם חטיבות שונות זו לזו בטכניקות של מידבק סינתטי? האחד רזה ונמרץ ("אל תגידי לילה") ועדיין עשוי, בחלקו הניכר, גומי סינתטי (הכוונה בעיקר לחלק הישראלי־עכשווי שבו). והשני ("השיבה מהודו") רב־תמליל ומעובה־פרטים עד בוש, הגוזל, אם להשתמש בשפה קלינית־רפואית הרווחת ברומן הזה, מהיפרטרופיה של נורמליות בנאלית, או, בעברית פשוטה: משיפעת־יותר של תאורי פרטים שאינם מוסיפים ואינם מורידים.

איני חושב שהנימוק בדבר ריבוי הכתיבה המאומץ והשיגרתי, יכול לבוא כאן במקום איתור סיבות משמעותיות יותר לחולשת שני הרומנים שלפנינו. כמו כן, איני חושב (ראו מאמר המבוא שלי לדיון בסיפורת העברית במוסף זה – מרס 1995) שפנייה לצד הפרטי, לנושאים שהם במובן מסוים אישיים יותר מאשר ציבוריים, היא ששיטחה את התאומים הנראטיביים הללו. הרי שני פרוזאיקונים אלה חיברו יצירות עזות ביותר והחל מפרקים אישיים מאוד ב"מיכאל שלי" ועד "שתיקתו ההולכת ונמשכת של משורר") דווקא על בסיס המסתוריקה האישית, או על כל פנים, בתחומה הבינאישי. נוסף לכך, ב"אל תגידי לילה" אין מחסור בקטעים לירים יפהפיים של בדידות ואהבה מול נוף מדבר, וב"השיבה מהודו" הדינמיקה של הפרק הראשון מבוססת על בולמוס של התמודדות עם המציאות והזקנות, שמגיע לכלל שטיחות רק עם מימושו המכני בשאר פרקי הרומן.

עם המוטואים (העמוס־עוזיים במקצת) בדבר המסתורין, המשובצים בראשי הפרקים של "השיבה מהודו", יוצרים אווירת ציפיה, שאינה מתממשת, אלא אובדת בין אינסוף "שטף הנורמליות" ברומן. כלומר, דווקא נקודות החוזק הללו הן "איכותיות מאד", ועצם קיומן בשני הרומנים, יחד עם הלחן הלירי של עוז והלחן הנראטיבי הסוחף של יהושע, הופך את השאלה הבאה למורכבת [illegible] וכיצד מתקבלת בשני הרומנים התמונה הכללית השטוחה, [illegible] על נקודות החוזק השונות של האותנטיות? צריך לשאול לא [illegible] על שני הסופרים, אלא גם כיצד הם מתייחסים לנקודות החוזק של [illegible], שלא השפיעו על ריקמתם הכוללת. מובן, כי שאלה כזאת שונה [illegible] מגישה אנטי־מודרניסטית ו"רדיקלית" לעילא, שמלכתחילה אי[illegible] לשיאי הסיפורת המודרניסטית הזאת, וגם מנסה "להפלילם" מבחינה עיונית ואסתטית.

●●●

כיוון שבבחינות קל יותר לאתר את המיגבלות ב"אל תגידי לילה" [illegible] ההודי־אנגלי־ישראלי־מריציני העבה ("השיבה מהודו"). [illegible] של תיאו ונועה ברומן הנוכחי של עוז וקטעי לירי [illegible] אינם יכולים לאזן את חוסר התואם היסודי בין ריאליזם, [illegible] למקם את הקטעים הלירים־חוויתיים במציאות חבר[illegible], לבין העוצמה הלירית, שכשלעצמה אינה מספיקה. מצד אחד מצויים בספר קטעים לירים יפהפיים, שעיקר[illegible] על רקע הנוף. למשל, "תיאו רובץ בחדרו ושומע [illegible] על התרחקות הגלקסיות. דלת המרפסת פתוחה. [illegible] רוח יבשה באה לעלעל לאט בווילון. הירח [illegible] קר וזוהר... עד קצה גבול השמיעה מקשיב העיוור [illegible] מתים עתיקי ימים שנשכחו מזמן מכל לב... נוודים, [illegible] משגרים ממעמקים מין קינה משמימה, חלולה [illegible] ואטום מאחור נושב גם נהי גמלים מתים, שוועת אייל [illegible] אפר מדורה קדמונית, תסיסת עץ מאובן, שאולי [illegible] לפני עידנים ועדיין געגועיו ממשיכים ללחוש בחשכת הבית".

לקטעי הארגמן הללו של חוויה וגעגוע אפשר גם להוסיף, אם כי במישור קצת נמוך יותר, קטעים אנקדוטליים חזקים ולא חבוטים (אם כי חלק מן האנקדוטות של עוז הוא בהחלט חבוט) מסוג הסיפור על שימפנזה טורדז, המוחזק בבית ישראלי באפריקה ומופקר על־ידי אדוניו בקרחת יער, כשהוא משמיע זעקות יאוש. אך הפרקים החזקים והקצרים הללו אינם מתחברים לכלל מיחבר רציף של רומן. להיפך: הם מנותקים זה מזה על־ידי שכבות־מילוי ריאליסטי דליל ורדוד, המשדרות קודם־כל ניגוד וניפוץ לשוני חריף (לעומת רעיהם הלירים הטובים מהם), אך מבלי שהניגוד והניפוץ יצליחו ליהפך לחמה המרכזית של הרומן. כדוגמה למילוי הריאליסטי הדליל יכול לשמש כמעט כל אחד מאותם

א.ב. יהושע ועמוס עוז. רומנים שגרתיים של מחברים מפורסמים
איור: יעל־שחר שריד

[illegible]

הפרקים ב"אל תגידי לילה" המתארים, לכאורה, את ישראל העכשווית. מיבחר מקרי של שני קטעים כאלה (עמ' 47 ו־103) יעיד על שטיחותו של הרובד הריאליסטי ברומן. ("כבאר שבע התברר שהיתה איזו אי־הבנה בקשר לראיון עם בניזרי... זו שתיאמתי איתה מראש מועד לפגישה... היתה, לדברי המזכירה, בסך הכל קלרנית מפגרת... ואין לה שום סמכות לקבל קהל. מר בניזרי בישיבה" – ו"יש אלוהים, צחק מוקי פלג... כשפתח לנועה את דלת הפיאט החדשה שלו. בואי תסתכלי בעצמך מה נפל עלינו מן השמיים, כמו שהנגר אמר לאשתו הבתולה").

אילו, לפחות, היה עוז יוצר מבנה ברור, אשר בו שטיחות הריאליה ודידותה של הממשות החברתית הן קונטראפונקט מכוון על רקע קטעי הגעגוע הלירי. אבל בפועל נופל עוז בין הריאליה ללירקה. לעתים תכופות מתיימרים קטעי הריאליה להעמיד רצף חברתי של ישראל העכשווית, כעין דמה של ריאליזם, ואופיים הקונטרפונקטי האפשרי של החלקים הרדודים נבלע כליל ברלות הצחיחה של עצמם. צילום פני־השטח של המציאות החברתית, המשולב בינות לקטעים הלירים, גורר את הרומן לעבר השטיחות, גם לפני שהוא פוגע בריקמתו הכוללת.

ה"אקזוטיקה" של אפריקה ואמריקה הלטינית, המשולבת גם היא ב"אל תגידי לילה", איננה מוסיפה גיבוי, לא לצד הלירי־פסיכולוגי ולא לצד הריאליסטי. היא מגבירה דווקא את תחושת המגע עם פסי מידבק סינתטי, המהודק רק תפאורות של יבשות סיפוריות מרומות. מדי פעם נוכר, ביחוד בקריאה הראשונה של הרומן, הקסם הלירי והאנקדוטלי של עוז, בקוסם החוויה הארכיטיפית המושפעת מנוכחות יסודות־הטבע בנוסח קאמי. זוהי חוויית הבדידות והגעגוע, שנוספות לה מדי פעם המוצלחות שבאנקדוטות. הקורא מתפתה אז, ובצדק, לקסם הרהוט הזה.

בספר שלפנינו הקוסם נחלש, וקרעי־תפאורה סינתטיים הם שמבצבצים מתחת לקטעי הלבוש הקיומי. אולם על המרכז הקיומי החזק של עוז אפשר וצריך תמיד להגן. לא החזרה הריתמית והכפייתית של עוז על המוטיבים של עצמו, ולא "האשמתו" של המרכז הזה בהשתייכות לתמצית המודרניזם העילי, הם שמחלישים את תחושת חשיבותם. להיפך. הם רק מוכיחים את האותנטיות והעוז שלהם. אך הקוסם נתון בירידה לעבר השטיחות ואין ספק, כי "אל תגידי לילה" נופל בהרבה לא רק מ"מיכאל שלי" ומ"עד מוות" – אלא גם מ"מצב שלישי" ומ"לדעת אשה", שאהבתים יותר מרוב המבקרים, למרות שאף הם לא חידשו חידושים ממשיים בפואטיקה המרכזית של עוז, בניגוד לחידושים פואטיים ומבניים, שחידש א.ב. יהושע ב"מולכו" וב"מר מאני" לעומת תקופת יצירתו המוקדמת והאמצעית־המוקדמת.

●●●

אם המיגבלה העיקרית של "אל תגידי לילה" היא רזון סכמטי של המציאות והשפה, המופיעות בפרקים ה"פומביים" יותר של הרומן, הרי המיגבלה הראשית של "השיבה מהודו" היא, לכאורה, הפוכה. השפע הפרטני של התאורים הנוגעים בהודו, באנגליה ובארץ, בבית־חולים ובסביבה שמחוץ לבית־חולים, הוא, לכאורה, ההיפך הגמור מהסכימה הרזה והארכיטיפית באופייה של עמוס עוז. אולם, בפועל מוצאות את עצמן שתי הסכימות הללו של עוז ויהושע על מישור שטוח אחד, של מין ריאליזם חד־ממדי. מבחינה זו של התנועעות על איזה מישטח של ריאליזם רדוד דומים קטעים רבים מאד בספרו של יהושע לקטעים מקבילים בספרו של עוז.

החיים ביקום נראים על־פי בשורת "השיבה מהודו" כמסכת בלתי־פוסקת של קניית כרטיסי־טיסה, רכישת כריכים, בחינת דוגמאות דם ושתן וגם כשרשרת ביקורים אינסופיים של קרובי־משפחה סתמיים לגמרי. התאור המפורט של הבנאליה ב"השיבה מהודו" איננו היפר־ריאליסטי או קונצפטואליסטי. בנוסף, אין בו לא עומק הסטורי של 'מר מאני' ולא נימות פוסטמודרניות שניכרו ב"מולכו", וזאת מבלי לדבר על החווק האקזיסטנציאלי של מוות וחיפוש בפרקים קובעים מאד שם.

"השיבה מהודו" ממשיך ביתר עיקשות קו של חתירה לנורמליות ולריאליה משפחתית, גם בלב משבריה, שניכר ביצירות כמו "המאהב" ו"גירושים מאוחרים", ומשתתף ברבות מחולשותיהן של היצירות הללו מבלי ליהנות מגיבושן היחסי. אין בכל ה"אפיקה" הזאת של שדות־התעופה ובתי־החולים כמעט שמץ מהרצף הרוהט, החלומי, הסוגסטיבי והסוחף, הניכר ביצירותיו המוקדמות של א.ב. יהושע. במקומו באה רק השקיקות הסקרנית ונטולת ההבחנה לקטלג שפע מירבי של פרטים, מה שמעלה בכל חומרתה את בעיית היחס בין מסגרת רומן לבין מסגרת סיפור קצר ונובלה ביצירתו.

קיצורו של דבר: המוטואים היפים שבפתח פרקי־הרומן מדברים על מסתורין, אך הרומן כולו עמוס לעייפה בפרטים בנאליים של רגילות שגורה. עומס פרטיה הטרחניים של הנורמליות כמעט מטביע את הרומן. בין שפע החפצים והפגישות מבליחות מדי פעם אותן דמויות, המגולפות, אגב, באופן הרבה פחות בולט מדמויותיו של עמוס עוז, כי הן בעצם בגדר "כל אדם צעיר", "כל נערה", "כל אשה מקשישה וארוטית", "כל רופא". גם דורי הקשישה וגם מיכאלה, הן בעצם רק ויניטות, שנבלעות מיד על הרקע השופע של קניית אותם כרטיסי־טיסה, כריכים ולבוש. הדמויות הללו הן בעצם צלליות על רקע מדי־זיני גופני ופרוידיאני.

אפשר לומר, כי המסע לעבר הנורמליות הביא את יהושע לדחיקת הבנות ותחושות ולא למעמקים של הבנה. המסתורין עצמו מובא לניתוח, אם להשתמש במטפורה של יהושע עצמו, כשהוא סובל משיתוק, ושבוי בידי מטפליו ה"נורמליים". אצל עוז מתחברים הארכיטיפים והמסתורין אל הריאליה החברתית בחיבור סינתטי רליל, אך אצל יהושע הם מומסים בפסיכואנליזה פרוידיאנית ובבנאליה. מנחם פרי מבליט בסוף־הדבר היפה, שכתב עבור "השיבה מהודו", כי הרומן שלפנינו מצטיין ב"יכולת ההשתהות על פרטים ממשיים מאד", ברם, דומני, כי שכרה של הצטיינות זו יוצא כאן בהפסדה.

●●●

אסיים רשימה זו בשתי הערות. ראשית, נראה כי לסיפורת העברית אורבת עכשיו סכנה של הימצאות במין מילכוד או מיסגור, בין שכבה עליונה (לפחות מצד הפרסומת, וכמקצת מצד האיכות) של רומנים שיגרתיים מאת מחברים מפורסמים, לבין שיכבה תחתונה ותופחת של פוסט־מודרניזם בפרוטה, המציב במרכזו, מתוך קידה ל"דרייסינג", את ה"אחר" האופנתי (המזרחי, הלבנטיני, ה"הומוגני", הפמיניסטי, וכן הלאה).

יצירות מעניינות ומקוריות, או לפחות איכותיות, עלולות לשקוע בין שתי המסגרות השונות הללו, שהן מתוקשרות היטב ומאפילות על התפתחויות ממשיות בסיפורת. שנית, אני סובר שהביקורת שלי על הרומנים הנוכחיים של עוז ויהושע איננה נסיגה מקשר בסיסי עם מרכז כוחם וחווייתם, אלא דווקא ביטוי של נאמנות למרכז החווייתי הזה. הרי דווקא מעמדם המרכזי בסיפורת מחייב קני־מידה חמורים של שיפוט והשוואה עם כתיבתם במיטבה. ■

גרובמן מיכאל
(*)

היום הזה אבד בחלומות גבוהים
שלג יורד חותך את קוי ראיתי
וחליל השמים בהיר ורך
מתנגן לו באור סנורים שמימי

האסף שקוף ומנצנץ
והחרדה לאין משא היא
כך יום כבה ויבך – מבט חטוף
כך מתחוים גם הצמחים הלבנים

הם פורחים מעל אדמה חורת
מעל דעיכת נשימה צוננת ועזה,
רועדות שורות תוי המות
וכל עלה בה ללא קול

הנה החורף, אפרקין נשכב בלי מלה
חליל השמים, עצב, קטיאה
שלג יורד מטריף חושי כל אלה
שמורשא להם רק שגעון

מרוסית: נאוה בזירינו

רפי ויכרט
לחמי

חדר שינה

דרך המסדרון אני
מתקרב לחדר השינה.
שלושה קולות חרישיים
ממלאים את האפלה:
נהמת המזגן, תקתוק השעון, נשימתך.
ואני ממהר לפרש:
אקלים, זמן, שלוה
או לחלופין
צמרמרת העור, תנועת הגוף, התרחקות.

עורכת: תלמה אדמון עריכה: אסנת בלייר עריכה גרפית: רותי בנאי מזכירה: [illegible]

חכם ומצחיק. אצולה סיציליאנית החרדה לאבד זכויות יתר, ניאוף וזיוף מסמכים הסטוריים, מזינים את ספרו החכם והמצחיק של לאונרדו שאישה, חלום בסיציליה, שיראה אור בעם עובד (ספריה לעם). כן ייצא שם שמים לוזדים בחצות, מדע בדיוני מאת רוברט סילברברג. סיפורה של ארץ מורעלת וגוססת.

יהדות ומוות. מהות הנשמה, המוות והשפעתו עלינו וכיצד הם נתפסים ביהדות ובתרבויות אחרות, הם רק חלק מן הנושאים בהם עוסק ד"ר יגאל אריכא בספרו הדלפון לנוסע בזמן, הרואה אור בספרית מעריב. באותה הוצאה רואה אור הרומן חיי משפחה מאת מירון איזקסון, המתאר חיי אנשים דתיים מנקודת מבטו של אדם דתי.

חרות היצירה. יצירתו הראשונה של ייבגני זמיאטין, השיטפון, רואה עתה אור בעברית, בהוצאת "בבל". זמיאטין (1884-1937), מתמטיקאי ומהנדס בהכשרתו, פרסם רומן אשר עורר עליו את זעמו של הצנזור הצארי וגרם לכליאתו בעוון אהדה לבולשביקים ב-1905. מאוחר יותר היו אלה הבולשיקים שאסרו את פרסום יצירותיו, אשר בהן הגן על חרות היצירה. ב-1931 הותר לו להגר והוא מת בגלולה, בפאריס, ב-1937.

בעקבות גרישם. משפטן ניו-יורקי, סטנלי פוטינגר, כתב מותחן, הטרוצדורה הרביעית שמו, שזכה להצלחה רבה. תרגומו העברי יראה אור בהוצאת מודן.

שירה אנגלית. אנתולוגיה של שירה אנגלית, פרחים ממדינות הים (כרך ג'), בתרגום יהושע כוכב, תראה אור בקרוב בהוצאת אופיר. בין המשוררים המיוצגים באנתולוגיה: צ'וסר, שייקספיר, ביירון, שלי, קיטס, ייטס וקיפלינג.

יהדות מרוקו. ספר שלישי בטרילוגיה שכתב נהוראי מ. שטרית, סערה בדממה, יראה אור בהוצאת עקד. הטרילוגיה עוסקת ביהדות מרוקו והחלק השלישי מתאר חיי משפחה אחת על רקע תקופת המעברות, יסורי הקליטה וההתערות בחברה הישראלית.

גם פפואה. בגליון יוני-יולי של טבע הדברים (הוצאת החברה לחקר האדם והסובב), כתבה מורחבת על פפואה, היא גינאה החדשה, סיפור על הגורילות בספארי, מסע במדבר נמיביה, ביקור אצל הלאפים וסיפור על בית קטן בערבה שלנו.

משורר בראשית דרכו. כיתת השירה למשוררים בראשית דרכם של משכנות שאננים והליקון, תתקיים במשכנות שאננים בירושלים, בחודשי החורף. לנבחרים, הכיתה ללא שכר לימוד. להצגת מועמדות יש לשלוח עד ה-31 ביולי 6 שירים ותולדות חיים בצירוף מעטפה מבוילת וממוענת לשולח, וכן המחאה על סך 35 ש"ח לפקודת הליקון: כיתת שירה '96' הליקון, ת.ד. 6056 תל אביב 61060.

ארועים. ערב לכבוד צאת ספרו של אמיר אור, בכה, יתקיים ב"שתיתות", במוצ"ש, 8.7, בשעה 21.00.

אמיר אור / צילום: אילן ברזור

● ערב זכרון למשורר בנימין גלאי יתקיים בבית הסופר, רח' קפלן 6, ת"א, ביום א', 9.7 בשעה 20.30. ישתתפו: חיים גורי, משה שמיר, יצחק הט, ברוך שריאל ושלמה טנאי. משירי גלאי יקרא יצחק שילה. הכניסה חופשית.

● לקראת צאת ספרו של ירון אביטוב, בשגימי ביקש שיקברו אותו בעמידה, יתקיים ערב ספרות בספריה העירונית בית העם, רח' בצלאל 11, ירושלים, ביום ב', 10.7.95 בשעה 20.00. הכניסה חופשית.

● בשני ארועים חוגגים את הופעת הספר תרופה המדומה של דן מירון. ערב עיון בהשתתפות אריאל הירשפלד, ד"ר ניצה בן-דב ופרופ' דן מירון, יתקיים בבית ש"י עגנון, רח' קלאוזנר 16, ירושלים, ביום ב', 10.7 בשעה 20.00. ובתל-אביב תהיה הרמת כוסית למחרת, יום ג', ה-11.7 בשעה 20.30, ב"תולעת ספרים", רח' בזל 30.

● ערב שני בסדרה "משוררי השרון קוראים משיריהם" יתקיים בקפה-תיאטרון "צבעים בקפה", דרך השרון 13, הוד השרון, ביום א', 9.7 בשעה 20.30. את הערב מנחה המשורר דני נחושתן.

רחל שי

סוריאליזם הזוי ומסכנות נשית

דגנית בורובסקי

טוני מוריסון, ג'אז, מאנגלית: ניצה בן-ארי, הספריה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה, 176 עמ'

אין זה מפתיע ש"ג'אז", ספרה האחרון של זוכת פרס הנובל טוני מוריסון, טיפס במהירות לרשימות רבי-המכר, ממש כקודמו "חמדת" (שבינתיים יצאו שש מהדורות ממנו). מוריסון פופולרית כאן מאד בעת האחרונה. על פניו, נראה הדבר כתעודת בגרות נאה לקוראי הספרות בישראל, שהרי הסופרת אינה רק שחורה (סליחה, אפרו-אמריקנית) אלא גם פמיניסטית. בספריה היא מרבה לבקר את היחס לשחורים בכלל, ולנשים שחורות במיוחד. ומכאן שאנחנו לא רק מפגינים רגישות לעוולות כלפי השחורים, אנו אפילו מודעים לבעיות של נשים.

אבל קריאה מדוקדקת בספריה של מוריסון מפיקה הסבר קצת פחות מחמיא לפופולריות של מוריסון במקומותינו. כתיבתה דומה דמיון חשוד לספרות העברית הנשית האופנתית כאן. תורמת לכך לא מעט ניצה בן-ארי המתרגמת שהפליאה במלאכתה, עד כי נדמה שמוריסון כותבת עברית במקור. אולם גם מעבר לעניין זה קשה להתעלם מן הדמיון. גם מוריסון וגם כמה סופרות ישראליות סובלות מ"תופעת המסכנות" כשהיא מחוברת ל"תופעת פייטנות".

"המבט המסכני" נוטה לתאר עולם נשי קלאוסטרופובי, שאינו מנסה או אינו מצליח להמריא מעבר לחלל הקטן של הבית והמרחב הפרטי. אותו עולם צר ומרגיז של נקיון, כביסה וחיתוך מלפפונים שאליו מתווספים, באופן בלתי נמנע, מגוון סמלים נשיים בסגנון של ציפורים ופרחים. בין הציפורים למלפפונים נוטות הגיבורות למחשבות "נעלות" ו"פיוטיות". במילים אחרות, מחשבות על דכאון, שגעון, מוות או כל נושא פסיכולוגי עוצמתי אחר.

כתיבת ה"מסכנות הנשית" נוטה להתמקד בפרטי. סבלן ובעיותיהן של הגיבורות מקורם בנפש רגישה ופיוטית, מתת האל או קללתו. האפשרות הסבירה שהתסביכים יכולים לנבוע מחיות הנשים נחותות בעולם פטריארכלי, נבלעת לה בתוך התקף טירוף "ספרותי" לפיוט נשי מנומס. כל אלה עלולים להיות ארוזים בשפה סוריאליסטית הזויה וחלומית, שהופכת את הארועים והדמויות לפיקציות ספרותיות, שקירבתן למציאות מקרית לחלוטין.

לדעתי, מדובר בז'אנר נשי, המטופח בידי נשים, וכאמור, בכתיבתה של מוריסון יש קווים אופניים לז'אנר הזה. במיוחד בולט הדבר ב"ג'אז". "ג'אז" מתרחש בשנת 1926 ברובעי השחורים של ניו יורק. ג'ו טרייס ואישתו ויאולט, המטורפת למחצה, הגיעו לפני עשרים שנה ל"עיר הגדולה" מכפר נידח בדרום. יום אחד, ג'ו, בעל נאמן ומסור בדרך כלל, "נדלק על נערה בת שמונה עשרה במין אהבה והרוגמית ושדית שעשתה אותו כזה עצוב ושמח, שהוא ירה בה רק בשביל שהרגש ימשך לו הלאה". הספר נע קדימה ואחורה בלולאות זמן סביב ארוע זה. מה

טוני מוריסון. פרק נוסף במפעל ספרותי

ב"ג'אז" מוריסון נכשלת בשכתוב ההסטוריה של השחורים מבפנים. בניגוד ל"חמדת", שהיה יצירה בעלת עוצמה, "ג'אז" הוא פעלול ספרותי שדמויותיו סמליות בלבד

קרם לארוע? מה בא אחריו? מה חשבה ויאולט? מה הרגיש ג'ו שרצח את דורקס אהובתו? כיצד התנהגה דורקס עצמה? כל המידע הזה נמסר טיפין טיפין במהלך הספר.

זהו פרק נוסף במפעל הספרותי של מוריסון, שמטרתו, בין השאר, לשכתב את ההסטוריה של השחורים מבפנים, תוך דגש על החוויה הנשית, כלומר, ההסטוריה של השלמת הפערים. אולם למוריסון יש כתיבה ספרותית ולא הסטורית, שמתמקדת, כאמור, בשני מוטיבים קבועים: סוריאליזם הזוי ומסכנות נשית. ב"חמדת" העניקה מוריסון טיפול דומה לבעיית העבדות. גם שם נכתבה ההסטוריה מבפנים, מנקודת מבטן של נשים שחורות משועבדות, והדבר עלה ביצירה. והשילוב בין סגנונה המתחכם עד חוסר אמינות, לבין מצב העבדות, יצר תוצאה... העבדות נתפסת בימינו כמצב בלתי טבעי, מוטרף ומבהיל כותי. בתנאים אלו רק הגיוני הדבר שגיבורים יתנהגו בצורה מלאכותית, לא הגיונית ומשונה. מתוך הזתאמה בין הסגנון המנופח של מוריסון למצב ההסטורי החריג, נוצרה יצירה בעלת עוצמה "חמדת". לא כך הדבר ב"ג'אז".

ב"ג'אז" מנסה מוריסון לקשור את מצבם האישי של הגיבורים, המתנדנדים בין טירוף ליציבות, בין... נות למשמעות, למצבם החברתי-כללי של השחורים בניו-יורק בשנות העשרים. מצב שהיה בלתי... מבחינה חוקית ונורמטיבית. אבל השוואה זו אינה עולה בידה. טירופה של ויאולט נתפס כמקרה... לחלוטין. פרשת האהבים של ג'ו ודורקס היתה יכולה להתרחש גם בתל-אביב. מוסיקת הג'אז השחורה, האמורה לטשטש את מוחם של הגיבורים וליצור... חושנית ותחושת אחווה שחורה, נתפסת כפס... לול ספרותי ריקני, שנכפה בכוח על העלילה.

כשלון החיבור בין הפרטי לציבורי ב"ג'אז" מבליט עוד יותר את החסרונות בכתיבתה של מוריסון. הדמויות ב"ג'אז" מלאכותיות, המוטיבציות שלהן לא ברורות. לא הבנתי בכלל למה ג'ו, דמות ע... מלבבת ביותר, היה צריך להרוג את דורקס. ומה... לט ודורקס לא סובלות מעודף נהירות, ונושאות... תנהג כסמלים ספרותיים, מעין אלגוריות של "ה... עון" מול "שמחת החיים". יותר מכך, קריאה ב"ג'אז" חושפת באור לא מחמיא גם את "חמדת", ספרה הקודם של מוריסון.

לכאורה, ב"חמדת" היו סיבות לא רעות למסכנות. הגיבורה סת' נאלצת לרצוח את בתה בת הכ... כדי להצילה מחיי עבדות. היש מסכנות יותר ב... טת מזו? אבל קריאה ב"ג'אז" מוכיחה שהמסכנות של מוריסון תמיד מסכֵנוּת וגרוע מכך, הן תמיד ... ות. הן מסתפקות בנחמות קטנות ונשיות וכמה... עוזר, הן פשוט יוצאות מדעתן, או מבצעות ... אלימות שאינו מזיק מרי לסביבה. כך סת' מכניסה יום פרחי בר למטבח של גבירתה ב"חמדת", כ... שתרגיש בו בביתה. כך ויאולט ב"ג'אז" מגדלת ... רים בסלון ביתה. כשאינן יכולות לסבול עוד ... מסכנותן, האחת רוצחת את בתה ובעצם רוצחת ... עצמה, והאחרת פשוט מאבדת קשר עם המציאות ומשתגעת. מוריסון, למרות מודעותה לקשיים של נשים בחברה, אינה מראה דרך מוצא מן המסכנות וכל מה שהיא מספקת הינו בבחינת אקמול ספרותי.

הפופולריות של מוריסון יכולה להעיד על נכ... עצוב למדי ביחס למצבן של הנשים בישראל, ועל... להזדהות עמוקה עם השפחות של דרום ארצות הברית. ואולי אפשר להשתמש בדיון על מוריסון, ... לשאול על הכתיבה הנשית בישראל: האם היא הכרחית להיות "לזורית"? האם אין דרך ליצור כתיבה נשית חזקה, שלא תהיה סם מרגיע, אלא סם מעורר ... פרובוקטיבית, ולא זו המנחמת, המרגיעה, שמנציחה את מצב הנחיתות.

אחד שהעז למרוד

יוחא יובל

ג'פרי מאסון, לסגור חשבון עם הפסיכואנליזה, תרגום: דפנה לוי, הוצאת מחברות לספרות, 184 עמ'

הצד המעניין ביותר בספר מרתק ומעורר הזדהות זה הוא הסיפור האישי של ג'פרי מאסון, מי שרכש לו עמדה מרכזית בתנועה הפסיכואנליטית הבינלאומית, חקר את הגנזכים החסויים ביותר שלה והגיע (לכן) לעימות ולסילוק ממנה.

פסיכולוגיה

לרבים מן הקוראים ישנה עמדה: בעד או נגד או גם-בעד-וגם-נגד הפסיכואנליזה. עמדה זו יכולה בהחלט להפריע לראות את הסיפור האנושי ואת חשיבותו ההסטורית, ולעסוק במקום זה בתקיפת הפסיכואנליזה, או בהתחפרות בעמדות הגנתיות.

בשנות החמישים, בשיא המלחמה הקרה, יצא הספר "האל שהכזיב" ובו סיפוריהם האישיים של כמה אינטלקטואלים שעזבו את הקומוניזם. התמצנו הרכה מן העושר האנושי של קטעי החיים ההם, דווקא בגלל שהתווכחנו (בעד ונגד) העמדות. יותר מכולם זכורים לי משם זכרונותיו של איניאציו סילונה, שהיה גם הוא במזכירות האינטרנציונל הקומוניסטי עד שנקעה נפשו.

ההוקיות חסרת הרחמים, היוצרת את המחלות של כל כת או משפחה סגורה – לא יכלה לפסוח על הפסיכואנליזה, והמורדים החושפים תופעות אלה (ומשלמים בנירוש) הם ביטוי של תהליך יותר מאשר יוצריו. כעת הגיע הזמן של ספר זה להופיע והוא לא יהיה האחרון. לא נצטרך לחכות פעם נוספת את כל השנים שהפרידו בין הופעת "המהפכה הנבגדת" של טרוצקי ו"המעמד החדש" של דג'ילאס.

הספר קריא מאד. מדוע הוא כה מרתק? פרט לכשרון כתיבה קולח, התנסחות פשוטה וכה מנוגדת לטקסטים המסובכים של מאמרים פסיכואנליטיים, יושר וגילוי לב – יש כאן יסודות של דרמה: הבן הסורר (שכמו כה רבים – אינו מסוגל להשתייך) המוצא אב גדול, חזק ובעיקר חכם, ותוך כדי חדירה אל החיים הפרטיים של האב (ואל חדר המיטות שלו) הוא הולך ומתאכזב ממנו. כגודל התקוות כן גודל

מאסון, צעיר בניה של המשפחה הפסיכואנליטית, מתעמת עם המגילות הגנוזות שלה. סיפור אישי מרתק, שתחילתו בתקווה וסיומו באכזבה גדולה

האכזבה. כל זה מתרחש בתוך תנועה שרעיונותיה (ואנשיה) מעוררים עניין, השפעה וויכוחים יותר מכל תנועה אחרת במאה שלנו.

סיפורו של מאסון הוא המשך בן זמננו-לפרק הסטוריה קלאסית, שראשיתו במרכזים התרבותיים של יהודי גרמניה ואוסטריה הקיסריות והרפובליקת ויימאר (בין שורות הספר אפשר להבין כי המעבר של הפסיכואנליזה מגרמניה לארצות-הברית לא היטיב עימה, והכסף שיחק תפקיד חשוב בתהליך זה). סיפורי מרד מרתקים תמיד – אולי משום קנאתנו באנשים שהעזו למרוד, כשאנו לא העזנו.

למאסון ניתנת אפשרות להיות נער טיפוחים של הפו"מניקים של הפסיכואנליזה (אייסלר ואנה פרויד) ולפענח את המגילות הגנוזות של הכת. באופן פרדוקסלי יש משהו מושך בשייכות לגוף המייחס חשיבות כזו לכתובים. אך הפחד מספרים וממסמכים מלווה רק ארגונים טוטאליטריים, בחוץ הרי לא איש לגופה. על סמך מה שהוא מוצא הוא לא רק ספו... אלא אף עוקב אחרי התהליך שהביא את הנה... לעמדות הרסניות בנושא התעללות מינית בילדים. מאסון אומר (ולכך הקדיש ספר נפרד) כי ... שבתחילת דרכו ייחס (ובצדק) את מקור ההפרעות להתעללות מינית, נכנע ללחץ החברתי ושינה את התיאוריה: הוא קבע כי טענותיהן של המטופלות על גילוי עריות נבעו מדמיונן ומשאיפותיהן הלא ... עות. בכך איפשר את המשך קשר השתיקה ... הפשע ואת המשך סיבלן של הקורבנות.

יש למחבר אובססיה מוצדקת בנושא זה, ... נת חשיבותו האוביקטיבית והן בגלל היותו ... יותר מפעם הוא מדגיש את היותו צעיר מן ... – במשפחה הפסיכואנליטית. אנו עוקבים יחד ... אחרי תהליך הקבלה וההכשרה הארוך: אנליזה אישית, אנאליזה תחת הדרכה, סמינרים. "שיחות ... אית, מסדרי אחוות, הכמורה, כל התבונות הה... איות הללו מותנות במידה מסוימת של השפלה ... לסגל את המועמד לעולם המטורף שאליו הוא ... יכ". האם הוא מגזים בהרגשת התכונות הפולי... של האנשים שבהם נתקל? איני יודע.

התאורים החוזרים של עמיתים, אשר כפניהם ... טית מסכימים איתו ובמפגש הקבוצתי חוששים ... ביע את עצמם או מתנערים ממנו, כה מוכרים ... ההסטוריה הקומוניסטית ומן הסיפור האישי ... מי שערער על עמדות בכל תנועה. ולמה בעצם ... ליטיקאים יהיו עליונים על שאר בני-האדם ... – כתב האנליטיקאי ראלף גרינסון – אינה ... להפוך אדם לאמיץ.

הפוריות של המורדים מתממשת כאשר יש ... שכל ועוצמה רגשית, ומאלה יש למאסון בשפע ... רי סגירת חשבון זו (באנגלית נקרא הספר ... Analysis) נרמה, כי כמו כל מורד קשה יהיה לו ... להינתק מקשריו עם הפסיכואנליזה ולהתחיל ... חדשים, עצמאיים באמת.

חכמת המספר המשיח לפי תומו

אריה אקשטיין, רחוב דולנה, כתר, צד התפר, 325 עמ'

נתחיל בדבר הבסיסי ביותר, הנשכח והנזנח: 'רחוב דולנה' הוא קודם כל ספר קריאה מצוין בכל אותן מעלות תשתיתיות, שטעמן נבק מן הספרות: חכמת המספר המשיח לפי תומו, וחכמת הסיפור הנמשך והולך; שמחת הסיפור וזהה לשמחת הקריאה, וזה נדיר במקומותינו עד מאד. כשאנו מבקשים לרדת לחקר קסמו המיוחד של הסיפור, נגלה את השימוש היחודי של אקשטיין ב"סקאז'", שנתרגמו כאן תרגום צולע, כנסיון להעביר את הנעימה הדיבורית של המספר המשיח לפי תומו אל הקורא. עוד נגלה את קסמו של סיפור החניכות והסיפור הפיקארסקי, כשהם משולבים יחדיו. 'רחוב דולנה' הוא סיפור גלגוליו והרפתקאותיו של ילד יהודי, קטן ויתום בסמטאות לודג', בשוליים הפרועים של החברה היהודית, ה"אונטער וועלט", ערב חורבנה לפני מלחמת העולם השניה.

אריה אקשטיין / צילום: עמיקם חורש

אריה אקשטיין הוא, מעיקרו של דבר, סופר של ספר אחד. אין בכך כדי להמעיט בערכו ולהגבילו מראש. אפשר לכתוב את אותו סיפור כמה וכמה פעמים. "רחוב דולנה" אינו אלא הרחבה וביסוס של ספרו הקודם, "דוו'ה אסתר". אלא שהספר רצוף, לאורכו, פגמים רבים, בהקשר המיקרוטקסטואלי: הפגמים מתמקדים במה שמכונה בשפת התיאטרון "אובר אקשן", ושפע של דברת מיותרת המתמקדת בעיקר בשפע הסברים שאינם מעלמא הדין ומרחב התודעה של אותו ילד בן תשע, ה"אני החווה" וה"אני המספר" המרכזי והיחיד של "רחוב דולנה".

ערך מוסף עצום ורב יש לעיצוב הלשוני ולתחביר הפנימי, הלקוח כולו משפת היידיש: זו מרכבת את העברית ומעניקה לה איכויות פלסטיות נפלאות. לפנינו אינטגרציה מופלאה בין שתי השפות. בשני העשורים האחרונים ניטש ויכוח מר בין חוקרי ומבקרי ספרות שונים בדבר איכות ומהות תרגומי שלום עליכם לעברית. מתרגם רציני יוכל לראות בטקסטורה הלשונית של אריה אקשטיין פראדיגמה.

צעירה נורא

דורית רבניאן, סמטת השקדיות בעומריג'אן, עם עובד, 302 עמ'

בתשובתו למאמר "שילוש שאינו קדוש" של דן מירון, מוכיח עורך כתב-העת "אפס שתיים", יגאל שוורץ, שתמונת הספרות הישראלית העכשווית הרבה יותר מורכבת, לכאורה, ממערכת הסימנים המשולשת שנתן בה מירון. בין השאר, מונה שוורץ את הכיוון ה'אותנטי', שאליו משתייכים דן בניה סרי ואבי שמואליאן. עוד לא יבש הדפוס וכבר יכול שוורץ לצרף גם את ספרה של דורית רבניאן, לאותו כיוון אותנטי המצוין לעיל.

בפתח הספר כתוב לאמור: "דורית רבניאן נולדה בכפר סבא בשנת 1972, ספרה 'סמטת השקדיות בעומריג'אן' הוא ספרה הראשון". אלא שאם זכרוני אינו מטעה אותי, אין זה ספרה הראשון כלל. היא הקדימה והוציאה קובץ שירים לפני שנים אחדות, אמנם, בבית הוצאה קטן יחסית, אבל אין הדבר משנה כלל, וההתכחשות כשלעצמה אינה עצם העניין, אלא הגיל הצעיר באורח כה מופלג לעוצמת ביוגרפיה ספרותית כה 'עשירה', יחסית.

קריאה בספר עצמו תגלה כותבת זריזה וממולחת, ככל שאמורים הדברים בסיגול ואימוץ נוסחים ונוסחאות כתיבה: הלשון העמוסה מטאפורות, הצפיפות של מערכת הארועים, עיצוב העולם הנחייה וכל כיוצא באלה, מעמידים, לכאורה, יצירה 'מתוחה' המצטיינת במהלך עז של ארועים ומעשים משונים בקהילה יהודית בעיירה בכפר נידח באיראן: מיני מעשים בישים, שעניינם חתונות, לידות, מעשי אונן ותשמיש שדים ורוחות, וילדות הנקראות לחופה וקידושין והן בנות אחת עשרה שנים והוולדות המשונים הנולדים כתוצאה מהזיווגים הנ"ל.

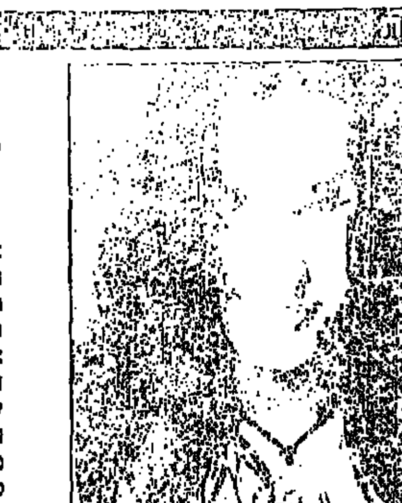
דורית רבניאן / צילום: ליהיא לפיד

אלא שקל מהרה מתארש הקורא נוכח רצף הארועים, אם משום שלכל הסיפור הזה יש איכות של תיאטרון בובות זול, שמפעיליו שתו לשוכרה, נתפראו והחלו מזווגים מין בשאינו מינו, אם משום שלכל העולם המתואר אין מבנה עומק ומערכת הנמקה פנימית. לא זו בלבד שלא נוצר כל קשר בין הקורא לבין הדמויות, ניכר בעליל שלא נוצר כל קשר בין הדמויות לבין הכותבת בכבודה ובעצמה. מאחר שהכותבת אינה מאמינה לאף מלה שהיא כותבת, ניכר נסיון רופף וחלקי לתת איזו הנמקה הגיונית לרצף הארועים, מה שמרופף מאוד את המיסוך המיתי והארכיטיפי שמבקשת המחברת לטוות בעיניו של הקורא.

יהיה זה קל מרי וחלקי מרי לקבוע שרבניאן אינה אלא אפיגונית של דן בניה סרי ושל ז'אנר הריאליזם הפנטסטי מבית מדרשו של מאיר שלו או, להבדיל, של מארקס: הנזכר כאפיגונית של הז'אנר, בין אם מדובר בז'אנר ה'אותנטי' ובין אם מדובר בריאליזם הפנטסטי הא"ץ-ישראלי ואביזריו.

בראיונות שונים שהעניקה רבניאן הוסבר לנו, המתעניין שאלה הסיפורים הגיעו אליה, וממנה אל מכונת הכתיבה שלה, מסבתא שלה. ה'אוותנטיות', כביכול, של הערות, אינה מעלה ואינה מורידה: ספק גדול בעיני, אם המחברת הבינה ועיכלה את הסיפורים, הצריכים, ככל סיפור אחר, פרספקטיבה של זמן ופרספקטיבות של תובנה, והללו, מנועות לחלוטין מן הכתוב כאן. ניכר שרבניאן נתפסה לצד החיצוני, והסנסציוני. פעם נוספת ניטל עלי לקבוע בצער: אי אפשר לתבוע מצעירה בת עשרים ושתיים, ממולחת ותאבת פרסום (והגם מוכשרת, ללא ספק) מה שראוי לנו לתבוע מעורך זהיר ובעל נסיון. עורכי ההוצאה לא מנעו אותה מלהוציא את ספרה, כפי שעורכי ההוצאה הקודמת לא מנעו בעדה מלהדפיס את ספר שיריה הבוסריים.

גרוסמן לעניים

מאשה וייזל, מכתבים למרתה, עם עובד, 131 עמ'

הפרעה גדולה וקילקול גדול באו לחייה של פלונית, צלמת צעירה ונשואה ובת ליוצאי שואה, ושמה חנה רז, מרגע שהחלה לקיים קשרי מכתבים עם חוקרת תרבויות עתיקות שמתה בשואה. חייה מידרדרים קשות, בעלה מוצא לו עלמה מאהבת כלבבו, ילדיה נזנחים, דירתה מעלה באשה, והיא עצמה נסגרת בחדר ומעיינת בלקסיקון מרומיין של מיתולוגיה אבודה, שחיברה אותה חוקרת תרבויות עתיקות.

ריחו של 'עיין ערך אהבה' לגרוסמן שורה על ה'יצירה' הזאת, שהיא שילוב של סטריאוטיפים פמיניסטיים וזעיר-בורגניים, ובעיקר סטריאוטיפים אנושיים, שהבנאליות נודפת מהם כריחו של ביב שופכין. לאלה מצורפים פטפוטים בלשון גבוהה המבקשים להתראות כלקסיקון של תרבות 'עתיקה' ו'גבוהה' וגם הלקסיקון אינו מקורי ונטול מכתבים הודיים שונים ובטרמינולוגיה המערבת חדש וישן, באופן שיוצר טאוטולוגיה אנכרוניסטית נלעגת. כל האלמנטים הללו יוצרים מירבך מופרך ומגוחך.

מישהו מבחוץ

אלכס פישמן

אהוד יונאי, עליונות אווירית – סיפורו של חיל האוויר הישראלי, עריכה ותרגום: תת-אלוף מיל' יפתח ספקטור, כתר הוצאה לאור, 328 עמ'

אין המצאה. סוף סוף נכתב ספר על חיל האוויר הישראלי בידי אדם שאינו מחויב לאף אחד בחיל האוויר, שלא צמח בשורות החיל לאורם של המיתוסים והאתוסים, לא איש מח"ל לשעבר, לא כ"ס לשעבר, לא הסטוריון חצי רשמי של חיל האוויר. מישהו מבחוץ ומישהו שניכר כי ביקש לעשות עבודה יסודית. במשך עשר שנים שקד יונאי על התחקירים, ראיין עשרות אנשים, וחשוב מכל – ואין לזלזל בכך – לא נזקק לתמיכת הממסד. רק מי שמכיר את התלאות שעובר סופר או עיתונאי המבקש לכתוב על צה"ל כדי לקבל את ברכת הממסד, יודע להעריך את המאמץ ובעניין זה ראוי יונאי שיסירו בפניו את הכובע. אבל התוצאה – לפחות כפי שהיא מופיעה בגירסה העברית של הספר – היא לא יותר מעוד ספר על חיל האוויר הישראלי, וחבל.

יש בכותרת המשנה של המהדורה העברית – "סיפורו של חיל האוויר הישראלי" מעין הבטחה המרמזת לקוראים ספר העוסק אם לא בכינונה הסטורי, או לפחות בתאור ההתפתחות של חיל האוויר עד היום. ולא היא. מתוך ה-272 עמודיו הראשונים של הספר עוסקים בשלושת העשורים הראשונים לקיומו של חיל האוויר. יש כאן תאור רחב, מפורט וקולח של ההתרחשויות מיום הקמתו של הכוח האווירי, תוך כדי מלחמת העצמאות, ועד לשבר הגדול במלחמת יום כיפור. בין השאר, מופיעים תאורים מרתקים של הפעילות האווירית בששת הימים, במלחמת ההתשה ותאורים מאגנים ואמיצים של המבוכה, שאחזה את מחלקת המיבצעים של חיל האוויר, במלחמת יום כיפור.

לעומת זאת, עשרים ושתיים השנים שחלפו מאז מלחמת יום כיפור, המהפכות הגדולות שעבר החיל בשנות השמונים, הכניסה למלחמת לבנון והתמורות שעבר החיל לאחריה, קפיצת המדרגה של שנות התשעים ועיצוב הכוח האווירי לקראת שנות האלפיים, זוכות בספר לתשעה עמודים בלבד. המחבר, מסיבות השמורות עימו, בחר לחלוף דווקא בתקופה המרתקת, והפתוחה מכרה, של חיל האוויר. בעצם הוא חולף על פניה בקלילות בלתי ברורה, מבלי להתקרב אפילו להבנת מהות הכוח האווירי הישראלי המודרני.

על שלושת העשורים הראשונים של חיל האוויר נכתבו כבר מאות מאמרים, ספרים ועבודות מחקר בארץ ובחו"ל, כך שתרומתו של יונאי להבנת ההתרחשויות היא בבחינת תוספת שולית. אין בספר שום בשורה מרהימה שלא ידענו. גם ה"סקופים" שמהם מתפעל המתרגם, איש חיל האוויר יפתח ספקטור, בהקדמה לספר, מופיעים, רובם ככולם, בכתובים. ואגב, הסיפורים העסיסיים שכיכבו במסע יחסי הציבור לספר – עיין ערך אבר מינו המשתלשל של הנשיא דהיום – מופיעים אולי במהדורה האמריקנית של הספר. במהדורה העברית מסתפקים בכמה סיפורי הוללות לעוריסים.

קשה להשתחרר מן הרושם שהספר נכתב כתחקיר עבור סידרה טלוויזיונית על חיל האוויר הישראלי. יש טובים ויש טובים פחות. הטובים פחות מאפילים על

חיל-אוויר

האחד נפל שבי בזרועות המיתוס, השני שקע לטרחנות יתר. לא יותר מעוד שני ספרים על החיל של הטובים ביותר

תרומתם של הטובים באמת לבניין החיל בראשיתו. אנשים כמו מנחם בר, יק נבו ושעייה גזית שהתהילה – אליבא דיונאי – "נגזלה" מהם על-ידי ה"סטארים" ויצמן וחבורתו. דרמה, מאבקי כוח וסיטואציות שמזמינות הנחיות של במאי לגבי העמדה וזוויות צילום. הפתיחה לפרק 11 למשל, המתייחסת לבני פלד, יכולה להוות באותה מידה תמונת פתיחה לאחד מפרקיה של סידרה טלוויזיונית: "...שממנמן, ינשופי ותובב ויכוחים. התחתן מוקדם, לא שתה... בסוף היום היה ממהר לדירתו השכורה בעיירה הסמוכה טיבעון, ומבלה שעות בעיון במסמכים בנושאי תעופה, ואשתו טרטה, ילידת בולגריה, יושבת לידו באורך רוח..."

חבל שהמתרגם העורך נפל בעצמו בפח של הקונספט הטלוויזיוני המעדיף "סופרמן" אחד המציל את האנושות. מן הפרק העוסק במלחמת יום כיפור עולה שספקטור עצמו הוא דמות המפתח במלחמה הזו. כבודו של תת-אלוף ספקטור במקומו מונח, אבל דחילק, היו עוד איזה שניים שלושה מפקדי טייסות באוויר חוץ ממך ספקטור, והיה בטח איזה מפקד כנף, שבכל זאת ידע מה הוא עושה.

אין פלא שמפקד חיל האוויר הרצל בודינגר מברך בהקדמה לספר את יונאי על שהצליח להציג "את הרוח המייחדת את חיל האוויר". עם כל רצונו של יונאי לרדת לעומקם של דברים ולהסיר את הלפה הנוצצת מכמה גיבורים, בסופו של חשבון נוהל גם הוא שבי בזרועותיו של המיתוס. ■

מישהו מבפנים

אלה כהן

יואש צידון – צ'אטו, ביום בליל בערפל, ספרית מעריב, 501 עמ'

דברי הנביא "וכיתתו חרבותם לאתים" הופכים אצלנו ל"וכיתתו חרבותם לעטים וטיליהם למעבדי תמלילים". ספרו של יואש צידון, צ'אטו, מצטרף לשורה מתארכת של ספרי מפקדים, שתחילתה, כמדומה, עוד לפני "עוז 77" של אביגדור קהלני ו"הר הבית בידינו" של מוטה גור.

כמו במרבית הספרים הללו מצהיר גם צידון, שספרו אינו ספר הסטוריה, גם לא אוטוביוגרפיה. בכך הוא פוטר עצמו, מאמות השיפוט של מחקר מדעי מצד ההסטוריה, ומחשד החשיבות העצמית מצד האוטוביוגרפיה. אך ישנה האמירה האישית: זהו סיפורי, אלה זכרונותי, זו עדותי, הייתי שם וכך ראיתי את הדברים.

בקשת הפטור לא תשחרר את הספר משותפים למעט שעדותם שונה, מחברים לנשק שלא נזכרו ומצרים בקיאים, שפרשנותם אחרת. חוקה גם על האיקונוקלסטים שיגיתו כמועדים לטעון ש"לא יתכן שמשה כבש את הפיסגה בשמונה ורבע. יש ארבע עדויות שהיה בדרך לוואדי כבר בשבע וחצי".

צידון מודיע על חירות ה"בערך" כבר סמוך לפתח הדברים, כשהוא בוחר לצטט בערך את השיר "מי הוא המיילל ברוח", ובוודאי לא מפני שלא היה בידו לאתר את הנוסח המלא והמדויק של השיר. זוהי הצהרה משמעותית. "הכדיוק" לא כל-כך חשוב, ובתוך "הבערך" מצויה רוח הדברים, רישומם ונשמתם.

גישת הזכרון הגולמי, שאין צורך לאמת את דיוקו היא בעייתית, בעיקר משום שבכל הנוגע לפעילותו של צידון, שהיא עשירה, מגוונת, מרובת פנים ותחומים, מרבה צידון לפרט אסמכתאות בתחומים המחמיאים לפועלו. כאילו אין די בסיפור כפי שהוא, ועליו להביא הוכחות, שלא רק הנתחום מעיד על עיסתו. הפרוט מכביד תכופות על שטף הדברים ואינו תורם למידע. עם זאת, בחלק מסיפוריו הופך צידון למורה ומדריך הנותן שיעורים במנועות, המצצה, ניווט, כמו גם בתורת הניהול וקבלת החלטות.

צידון מרבה לחלק ציונים ואינו נוטה לספק נימוקים. "טייס טוב", "איש מקצוע מעולה", "גאונים צעירים", הם בין אלה שתמכו בעמדותיו. ניכרת בקורת יש רק על בני הפלוגתא שלו, בעיקר עזר ויצמן.

צידון מגלגל סיפור אישי במבנה אנקדוטי והקורא מתקשה להבין לפי איזה קנה מידה בחר להאריך בתאור במקומות אחרים ולהתמצת עד יובש באחרים. יש לו טווח עדות רחב במיוחד. מעליית היחיד לגיוס לפ"ים, להבאת מעפילים ומחנות הגירוש בקפריסין,

יואש צידון / צילום: פלאש 90

להקמת חיל האוויר ולפיתוח אמצעי לחימה, לפיתוח תעשייתי במשק הפרטי ולשיווק מוצרים בחו"ל, לסיוע בינלאומי ולהתמודדות בזירה הפוליטית. מעטים אלה שיכולים להציג מיגוון פעילויות כה עשיר.

מאחר שהעלילות הנפרשות בספר הן בחלקן סיפורים שטרם גורעו, עדיף היה להעשיר את הידע של הקורא על-פי קנה מידה נייטרלי יותר. הספר היה יוצא נשכר מעבודה של עורך בעל כושר אבחנה, שהיה מעז להתמודד עם המחבר על הראוי להאמר בהרחבה ועל המיותר בספר. דומה שעורך כזה לא היה ונזק ההעדר כבד. למרות שלצידון סיפור מעניין, חשוב וייחודי, יוצא דופן בגיוונו, הקריאה בו מטריחה ומייגעת. אין הוא מצליח להחזיק מתח קריאה. הוא עצמו יוצא מן הסיפור לא כגיבור רב-עלילה והישגים, אלא כטרחן שעדיין יודע הכל טוב יותר מאחרים. לו ולסיפור המדהים והעשיר שביקש לכתוב מגיע יותר. ■